

إعتقادنامه

(إِيمَانُ وَإِسْلَامُ)

للعالم الفاضل والولي الكامل قطب دائرة الإرشاد غوث الثقلين
حضرة مولانا ضياء الدين الشيخ خالد النقشبندى البغدادى
المتوفى سنة ١٢٤٢ هـ. [١٨٢٦ م.] فى الشام

با حواشى عالم فاضل حسين حلى ايشيق بن سعيد استانبولى
المتوفى سنة ١٤٢٢ هـ. [٢٠٠١ م.] فى إستانبول

قد اعتنى بطبعه طبعة جديدة بالأوفست

مكتبة الحقيقة

HAKİKAT KİTÂBEVİ

Darüşşefeka Cad. No: 53 P.K.: 35

34083 Fâtih-İSTANBUL

Tel: 0212 523 45 56 Fax: 0212 523 36 93

<http://www.hakikatkitabevi.com>

e-mail: info@hakikatkitabevi.com

MART-2023

این شرح حدیث جبرائیل علیہ السّلام در عقائد الإسلام تألیف جناب نخبۃ الأنجاب
پیر دستگیر مرشد کامل عالم عارف واصل ذی الجناحین ضیاء الدین الشیخ خالد
النّقشبندی المجدّدی قدس سرّہ وفاض برّہ جهة جناب مستغفر عنه الألقاب معروف به:

إعتقادنامه

(إيمان و إسلام)

للعالم الفاضل والوليّ الكامل قطب دائرة الإرشاد غوث الثقلين
حضرة مولانا ضياء الدين الشيخ خالد النقشبندی البغدادی
المتوفى سنة ١٢٤٢ هـ. [١٨٢٦ م.] في الشام

با حواشی عالم فاضل حسین حلمی ایشیق بن سعید استانبولی
المتوفى سنة ١٤٢٢ هـ. [٢٠٠١ م.] في إستنبول

قد اعتنى بطبعه طبعة جديدة بالأوفست

مكتبة الحقيقة

يطلب من مكتبة الحقيقة بشارع دار الشفقة بفاتح ٥٧ استانبول-تركيا

ميلادي

٢٠٢٣

هجري شمسي

١٤٠١

هجري قمري

١٤٤٤

من اراد ان يطبع هذه الرسالة وحدها او يترجمها إلى لغة اخرى فله من الله الاجر الجزيل ومنا
الشكر الجميل وكذلك جميع كتبنا كل مسلم مأذون بطبعها بشرط جودة الورق والتصحيح

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (خيركم من تعلّم القرآن وعلمه) وقال ايضا
(خذوا العلم من افواه الرجال).

ومن لم تيسّر له صحبة الصالحين وجب له ان يذكر كتبنا من تأليفات عالم صالح
وصاحب إخلاص مثل الإمام الرباني المجدد للألف الثاني الحنفي والسيد عبد الحكيم
الارواسي الشافعي واحمد التيجاني المالكي ويتعلم الدين من هذه الكتب ويسعى نشر
كتب أهل السنة بين الناس ومن لم يكن صاحب العلم أو العمل أو الإخلاص ويدعي
أنه من العلماء الحق وهو من الكاذبين من علماء سوء. واعلم أنّ علماء أهل السنة هم
المحافظون الدين الإسلامي وأما علماء سوء هم جنود الشياطين.^(١)

(١) لاخير في تعلّم علم مالم يكن بقصد العمل به مع الإخلاص (الحديقة الندية ج: ١ ص: ٣٦٦، ٣٦٧
والمكتوب ٣٦، ٤٠، ٥٩ من المجلد الأول من المكتوبات للإمام الرّبّاني المجدّد للألف الثاني قدّس سرّه)

تنبيه: إنّ كلّاً من دعاة المسيحية يسعون إلى نشر المسيحية والصهاينة اليهود
يسعون إلى نشر الادعاءات الباطلة لخاصاماتها وكهننتها ودار النشر - الحقيقة - في
استانبول يسعى إلى نشر الدين الاسلامي وإعلائه اما الماسونيون ففي سعي لإحفاء وازالة
الاديان جميعا فاللييب المنصف المتصف بالعلم والادراك يعي ويفهم الحقيقة ويسعى
لتحقيق ما هو حق من بين هذه الحقائق ويكون سببا في إنالة الناس كافة السعادة الابدية
وما من خدمة اجلّ من هذه الخدمة اسديت إلى البشرية.

Baskı: İhlâs Gazetecilik A.Ş.

Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlâs Plaza No: 11 A/41
34197 Yenibosna-İSTANBUL Tel: 0.212.454 30 00

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ» هر کسی که این کلمه تنزیه را صبح و شام صد بار بخواند، گناهانش آمرزیده شده و از انجام دادن دوباره گناه، نگاه داشته می شود و سبب از بین رفتن تمام مشکلات و گرفتاری ها می باشد. این دعا در مکتوبات امام ربانی (جلد اول، مکتوب ۳۰۷ و ۳۰۸) نوشته شده است.

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع این کتاب را کنیم به بسم الله * چرا که پناهگاهی نباشد به ز بسم الله نگنجد فضل و انعامش در حد و حساب * خداوندیست رحیم و بخشنده الله خداوند متعال در دنیا به همه انسانها لطف و مرحمت دارد و چیزهایی را که به آنها احتیاج دارند را خلق کرده و برای آنها می فرستد. ازین رو راهی که به سعادت ابدی ختم می شود را به انسانها نشان داده است. کسانی که فریب هوای نفس و دوستان بدکردار و نشریات مضر و رسانه های بیگانه را خورده اند و از این راه سعادت جدا شده و به راه کفر و ضلالت داخل شده اند سپس پشیمان شده و طلب عفو می کنند را هدایت داده، آنها را از فلاکت و بدبختی ابدی نجات می دهد. به ظالمان و اهل طغیان این نعمت را نصیب نمی کند و آنها را در راه کفری که خود پسندیده و انتخاب کرده اند رها می کند. در آخرت مؤمنانی که مستحق رفتن به جهنم هستند آنها را که بخواید به فضل و لطف خویش عفو کرده به بهشت داخل می کند. خلق کننده جانداران و برپا نگهدارنده موجودات در هر لحظه و حفظ کننده آنها از خوف و رعب تنها ذات اوست تعالی. و ما با پناه بردن به اسم شریف خداوند یعنی به امید امداد و یاری او که صاحب این چنین صفاتیست به

نوشتن این کتاب شروع می‌کنیم.

حمد و ثنا خداوند یکتا راست و بر پیغامبر محبوبش حضرت محمد صلاة و سلام و بر اهل بیت پاک آن پیامبر عالیقدر و بر یکایک صحابه باعدالت و باصدق آن حضرت درود و رحمت باد.

حمد به معنی ایمان و اقرار به اینست که تمامی نعمتها را خداوند خلق کرده و فرستاده است. شکر نیز به معنی استفاده از این نعمتها موافق با احکام اسلامی می‌باشد.

هزاران کتب با ارزش که مسائل اعتقادی و اوامر و نواهی دین اسلام را بیان می‌کنند تألیف شده و بسیاری از این کتابها با ترجمه به زبانهای مختلف در همهمکشورها منتشر شده‌اند. در مقابل آن، افرادی با اندیشه‌های فاسد و کوتاه‌بین و جاهلانی که در لباس علمای دین فریب جاسوسان انگلیسی را خورده‌اند و زندیقان در هر فرصتی به احکام اسلامی نافع و بافیض و نورانی یعنی به اوامر و نواهی دینی هجوم برده و در صدد لکه‌دار کردن دین اسلام و تحریف آن و فریب مسلمانان برآمده‌اند.

در وقت حاضر نیز با شکران و قدردانی دیده می‌شود که عالمان اسلام تقریباً در سرتاسر دنیا در حال نشر عقائد اسلامی و دفاع از آن هستند. به عالمان راه راست که موازین و احکام اسلامی شنیده شده از صحابه کرام را در کتابها نوشته‌اند، «**عالمان اهل سنت**» گفته می‌شود. عده‌ای قلیل از کسانی که کتب عالمان اهل سنت را یا نخوانده و یا خوانده ولی نفهمیده‌اند و یا به آیات قرآن و احادیث نبوی معانی خطا و نادرست می‌دهند اینچنین افرادی اگر چه سخنان و نوشته‌های نامناسب آنان هر از چند گاهی مشاهده شود، با این حال این گونه سخنان و نوشته‌های انحرافی در مقابل ایمان مستحکم مسلمانان در حال ذوب شدن و از بین رفتن می‌باشند و جز آنکه نادانی و جهل صاحبانشان را نشان می‌دهند هیچ تأثیری

نخواهند داشت.

کسی که از مسلمان بودن خود خبر داده و یا در نماز جماعت دیده شود از این مطلب مسلمان بودن او فهمیده می‌شود. بعدها اگر در سخن، نوشته و یا در هر حرکتی از حرکات او چیزی که مخالف عقائد بیان شده توسط علماء اهل سنت دیده شود، به او تذکر داده می‌شود که اینها موجب‌کفر و یا گمراهی هستند و از او خواسته می‌شود که از آن منصرف شده و توبه کند. اگر از روی حماقت و کوتاه عقلی و یا اندیشه فاسد خود، جواب داده و منصرف نشود، آن شخص یا گمراه و یا مرتد است و یا معلوم می‌شود که همدست کافران انگلیسی است. در این حالت هرچند نماز خوانده، به حج رفته و هرگونه عبادت و کار نیکی انجام دهد، باز از این فلاکت نجات پیدا نخواهد کرد و تا زمانیکه از چیزی که سبب کفر و ضلالت او شده است منصرف نشده و توبه نکند، مسلمان نمی‌شود. هر مسلمانی باید به خوبی چیزهایی که سبب کفر می‌شوند را یاد گرفته و خود را از مرتد شدن محافظت کند و همچنین کافران و زندیقان مسلمان‌نما و جاسوس‌های انگلیس را باید به خوبی شناخته و از ضررهای آنان دوری کند.

رسول الله عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ خبر داده اند که هفتاد و دو فرقه‌ی مسلمان، گمراه خواهند شد و با دادن معانی نادرست و غلط به آیات قرآن و احادیث شریفه ظهور خواهند کرد. در کتاب «البریقة» و «الحدیقة» این احادیث از بخاری و مسلم روایت و شرح کرده شده‌اند. از میان این فرقه‌های گمراه کسانی با عنوان‌هایی چون عالم بزرگ اسلام و پروفیسور دین ظاهر می‌شوند. نبایست فریب نوشته‌ها و کنفرانس‌های آنها را خورد و برای نیفتادن در تله‌ی این دزدان دین و ایمان، بایستی بسیار هشیار بود. به غیر از این مسلمانان جاهل، کمونیست‌ها و ماسون‌ها از یک سو، و میسیونرهای مسیحی و وهابیهای خودفروخته به انگلیس، همراه با یهودیان صهیونیست از سوی دیگر با روش‌های تازه در صدد فریب جوانان

مسلمان بوده و با سرهم کردن نوشته‌ها، فیلم و تئاترها و با استفاده از نشریات ساختگی و دروغین رادیو و تلویزیون، در پی از بین بردن اسلام و ایمان هستند و در این راه میلیاردها دلار هزینه می‌کنند. علمای اسلام رَحْمَهُمُ اللهُ تعالی به همه‌ی این گروه‌ها جواب‌های لازم را از قبل داده و آنها در کتابها به ثبت رسانیده‌اند. آنان دین خداوند متعال و راه سعادت و خوشبختی را خبر داده و بیان نموده‌اند.

کتاب **اعتقاداتنامه** اثر عالم فرزانه مولانا خالد بغدادی عثمانی قُدَسِ سِرُّه که از علمای حقیقی و ربانی است را برگزیدیم. این کتاب توسط مرحوم حاجی فیض الله کماخی به ترکی با نام **فرائد الفوائد** ترجمه و در سال ۱۳۱۲ هـ. در مصر طبع شده است. کتاب «**اعتقاداتنامه**» به زبان فارسی نگاشته شده است. در تحقیق این اثر از چهار نسخه خطی بهره گرفته شده است. این نسخ عبارت‌اند از:

۱- نسخه اول که نسخه اصلی می‌باشد و در حاشیه آن تصحیحات و منهوات مؤلف مولانا خالد بغدادی قُدَسِ سِرُّه جای دارد. در دانشگاه استانبول، کتابخانه نوا در خطی، قسمت نوشته‌های ابن الامین، شماره: (۱۰۱۲۷ ف) موجود می‌باشد. این اثر شامل ۱۳ ورق و در ابتدا و انتهای نسخه دو عدد مکتوب حضرت مولانا خالد استنساخ شده است.

۲- کتابخانه سلیمانیه، قسمت نوشته‌های رشید افندی، شماره: (۴۴۱). این نسخه در ۳۳ ورق و در ضمن مجموعه‌ای که تاریخ استنساخش در سال ۱۲۳۶ هـ. می‌باشد نوشته شده است. این مجموعه به ترتیب متشکل از: **اعتقاداتنامه** اثر مولانا خالد قدس سره، **دیوان** مولانا خالد، **مکتوبات** احمد بن یحیی شرف الدین منیری قدس سره و **فوائد المیردین** ایضا اثر حضرت شرف الدین منیری می‌باشد.

۳- کتابخانه سلیمانیه، قسمت نوشته‌های اسعد افندی، شماره: (۱۲۰۵). اثر ۳۰ ورق بوده و در سال ۱۲۳۳ هـ. استنساخ شده است.

۴- کتابخانه سلیمانیه، قسمت نوشته‌های اسعد افندی، شماره: (۱۱۹۳). اثر

۲۱ ورق می‌باشد و در آخر نسخه مکتوبی از مکتوبات امام ربانی قدس سره نوشته شده است.

توضیحاتی که داده‌ایم را برای جدا کردن از متن اصلی در بین دو قلاب بدین شکل [ ] قرار دادیم^[۱]. خدا را حمد و سپاس که توفیق نشر آن را میسر نمود. ترجمه عربی و ترکی آنرا نیز کتابخانه حقیقت با نام (ایمان و اسلام) نشر کرده است.

عالم گرانقدر علاء الدین حصکفی رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی صاحب کتاب دُرُّ الْمُخْتَار در آخر مبحث نکاح کافر می‌فرماید که: «دختر مسلمانی که قبل از بلوغ نکاح کرده شده است اگر در هنگام رسیدن به سن بلوغ، ضروریات دینی را هنوز یاد نگرفته و نداند، نکاحش فاسد خواهد شد [یعنی مرتد می‌شود]. باید صفات الهی را به او یاد داد و او نیز تکرار کرده بگوید: به اینها ایمان آوردم».

علامه ابن عابدین در توضیح آن می‌فرماید که: «دختر در هنگام طفولیت به تبعیت از پدر و مادر خود مسلمان است و در وقت بلوغ، تبعیت او از دین والدینش ادامه پیدا نمی‌کند و بدلیل ندانستن دین اسلام در این حالت مرتد می‌شود و تا وقتی که شش رکن ایمان را یاد نگرفته و ایمان نیاورد و همچنین به ضرورت تبعیت از دین اسلام ایمان آورده نشود اگر چه کلمه توحید یعنی (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) را هم بر زبان آورد، مسلمانی او ادامه پیدا نمی‌کند. بایستی شش رکن مذکور در (آمنت بالله...) را یاد بگیرد و به آنها ایمان آورد. و همچنین لازم است که بگوید: اوامر و نواهی خداوند متعال را قبول کردم».

از این گفته علامه ابن عابدین فهمیده می‌شود که یک شخص کافر، هنگامی که کلمه‌ی توحید را بر زبان آورده و به معنی آن اجمالا ایمان بیاورد در همان لحظه مسلمان می‌گردد. فقط مانند هر مسلمان دیگری او نیز در اولین فرصت ارکان ایمان که در جمله: (آمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنْ

(۱) در اینجا در بیان مسائل فقهی اکثراً مذهب حنفی رعایت شده است.

اللّٰهُ تَعَالٰی وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ) مذکور است را باید حفظ کرده و معنای آن و معلومات دینی که برای او لازم و ضروریست را یاد بگیرد. فرزند یک شخص مسلمان نیز اگر این شش رکن و معلومات دین اسلام را نیاموزد و ایمان آوردن خود را به زیان نیاورد، در هنگام عاقل شدن و رسیدن به سن بلوغ مرتد می شود. بعد از ایمان آوردن در اولین فرصت پرسیدن و یادگرفتن معلومات دینی یعنی فرض ها، حرام ها، وضو و غسل، نماز خواندن و پوشاندن محل عورت نیز بر او فرض می باشد. بر شخصی که از او در مورد این مطالب سؤال کرده می شود نیز فرض است که تعلیم و آموزش دهد و یا به کتاب های دینی صحیح و معتبر راهنمایی کند. اگر در نزدیکی خویش شخصی را برای پرسیدن و یا اینچنین کتابی را برای استفاده کردن پیدا نکرد، بر او فرض می گردد که جست و جو بکند، اگر این فرض را به جای نیاورده و جست و جو نکند، کافر می گردد. و تا زمانی که جواب پرسش های خود را پیدا می کند در جهل و نادانی خود معذور است. کسی که فرضها را در وقت خود به جای نیاورده و مرتکب حرام شود در جهنم عذاب خواهد دید. در مورد ارکان ششگانه ایمان در این کتاب معلومات مفصل و وسیعی وجود دارد. بر هر مسلمانی لازم است که این کتاب را به خوبی بخواند و برای خواندن فرزندان و آشنایان خود سعی و تلاش بکند.

در این کتاب هنگام نوشتن معانی آیات قرآن کریم عبارت «مألاً فرموده شده است» را ذکر کردیم و این به معنی: «علمای تفسیر این چنین بیان فرموده اند» می باشد. زیرا معانی صحیح آیات قرآنی را تنها رسول خدا -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- دانسته و آنرا به اصحاب کرام تعلیم فرموده اند. علمای تفسیر نیز این احادیث شریف را از احادیث ساختگی و دروغین منافقان، زندیقان و رجال دینی لامذهب خود فروخته به کافران انگلیسی جدا کرده اند و نیز هنگامیکه احادیث شریف را پیدا نکرده اند با تبعیت از اصولی که در علم تفسیر بیان شده است آیات قرآنی را معنی

و تفسیر نموده‌اند. به معانی داده شده به آیات قرآنی توسط جاهلان دین که زبان عربی را دانسته ولی از علم تفسیر بی خبرند تفسیر قرآنی گفته نمی‌شود. به همین دلیل است که در حدیث شریف: (هر کس که قرآن کریم را بر حسب رأی خود معنی کند کافر می‌شود) ذکر شده است.

خداوند متعال همه ما را در راه راستی که علمای اهل سنت بیان فرموده‌اند ثابت قدم فرموده و نگاه دارد. و ما را از فریب خوردن به وسیله گفته‌های پر از نیرنگ و فریبکارانه جاهلان دین و منافقان و لامذهبانی که عناوینی همچون عالم بزرگ اسلام را به دروغ بر خود حمل می‌کنند، حفظ بفرماید. آمین.

تمامی کتب نشر شده توسط حقیقت کتاب اوی در هر زبانی به وسیله اینترنت به تمامی دنیا در حال انتشار است.^[۱]

میلادی

هجری شمسی

هجری قمری

۲۰۰۱

۱۳۸۰

۱۴۲۲

[همه کسرا همی باید که سه کار * یکی آنست که ایمانت قوی دار
مقید شو به دین در هر مکانی * و هم علم فقه را خوب بدانی
و نیز آنکه به دل اخلاص داری * چنانست هیچ عجب و ریا نداری
این همه بنیاد دینت ای محقق * که باید با یکدگر کنند تحقق
عمل مقبول نگردد بی اخلاص * و گر خواهی تصوف کانِ اخلاص]

---

(۱) تمامی کتب علمای اهل سنت به زبانهای گوناگون که توسط کتابخانه و نشریات (حقیقت کتاب اوی) به طبع رسیده است را می‌توانید از آدرس اینترنتی www.hakikatkitabevi.net به صورت رایگان دانلود کنید.

- ۱ -

پیش گفتار

[حضرت مولانا خالد بغدادی - قَدَسَ اللهُ تَعَالَى سِرَّهُ الْعَزِيزُ - در اینجا قبل از شروع به تألیف کتاب با نوشتن مکتوب هفدهم از جلد سوم مکتوبات امام ربانی^[۱] احمد فاروقی سرهندی - قَدَسَ اللهُ تَعَالَى سِرَّهُ الْعَزِيزُ - خواسته‌اند که به کتاب خود زینت و برکت ببخشند. امام ربانی در این مکتوب خود می‌فرمایند که:]

{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيْنَا وَهَدَانَا إِلَى الْإِسْلَامِ وَجَعَلَنَا مِنْ أُمَّةٍ سَيِّدِ الْأَنَامِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ.

باید دانست که حضرت حق - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى - منعم علی الإطلاق است. اگر وجود است از جناب قدس او تعالی موهوب است و اگر بقاست هم از آن حضرت - جَلَّ سُلْطَانُهُ - عطاست و اگر صفات کامله است هم از رحمت شامله اوست - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى -. زندگی و دانایی و توانایی و بینایی و شنوایی و گویایی، همه از آن حضرت - جَلَّ شَأْنُهُ - مستفاد است و انواع نعم و صنوف کرم که از حدّ و عدّ بیرون است هم از آن جناب قُدس مُفاض. ازاله عُسر و شدّت، او می‌فرماید تعالی و اجابت دعوت و دفع بلا، او می‌نماید سُبْحَانَهُ.

رِزّاق است که از کمال رأفت خود، ارزاق عباد را بعَلّت گناهانشان، منع نکند. ستّار است، که از وفور عفو و تجاوز، هتک حرمتشان به ارتکاب سیّئات، ننماید. حلیم است، که در مؤاخذه و عقوبتشان استعجال نفرماید. کریم است، که عموم کرم خویش، از دوست و دشمن باز ندارد. واجِلّ و اعظم این نعم و اعزّ و اکرم

---

(۱) امام ربانی در سال ۱۰۳۴ هـ. ق/ ۱۶۲۴ م. وفات کردند.

اینها، دعوت به اسلام است و هدایت به دار السَّلام و دلالت به متابعت سیّد الأنام -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-، که حیات ابدی و تنعمات سرمدی، بدان مربوط است و رضای مولی و لقای او سُبْحَانَهُ، به آن منوط. بِالْجَمْلَةِ إِنْعام واکرام و احسان او تعالی، أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ است و أَجْلَى مِنَ الْقَمَرِ^[۱].

إِنْعام دگران، به إِقْدَار و تمکین اوست تعالی و احسانشان از قبیل «الْإِسْتِعَارَةُ مِنَ الْمُسْتَعِيرِ وَ السُّؤَالُ مِنَ الْفَقِيرِ»^[۲]. نادان در رنگ دانا، به این معنی اقرار دارد و غبی مثل ذکی، به این امر معترف.

بیت:

گر برتن من زبان شود هر مویی * یک شکر تو از هزار نتوانم کرد^[۳]
و شک نیست که بدهات عقل، حکم به وجوب شکر مُنْعِم می نماید و تعظیم و توقیر و تکریم او را لازم می داند. پس شکر حضرت حق -سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى- که مُنْعِم حقیقی اوست -سُبْحَانَهُ-، به بدهات عقل واجب گشت و تعظیم و تکریم او تعالی لازم آمد. و چون حضرت حق -سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى- در کمالِ تَقْدُّس و تَنْزُّه است و عباد در نهایت تدنُّس و تَلَوُّث، از کمال بی مناسبتی، چه در یابند که تعظیم و توقیر او تعالی در چیست و تکریم او -سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى- در کدام! بسا است که إطلاق بعضی امور را بر آن جنابِ اقدس، ایشان مُسْتَحْسَن دانند و فی الحقیقه نزد او تعالی مُسْتَهْجَن باشد. تعظیم خیال کنند، توهین بُود. تکریم تصوُّر نمایند، تحقیر باشد. پس تا زمانی که تعظیم و تکریم او تعالی از جناب قدس او سُبْحَانَهُ مُسْتَفَاد نشود، شایان شکر او نباشد -سُبْحَانَهُ- و قابل عبادت او نبُود -تعالی-. چه، حمدی که از نزد ایشان باشد، نزدیک است که هَجَو بُود و مَدَح، قَدْح

(۱) روشن تر و نمایان تر از آفتاب و هویداتر از ماه می باشد.

(۲) عاریت خواستن چیزی از عاریت گیرنده و درخواست کردن چیزی از شخص فقیر.

(۳) شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره.

گردد. و تعظیم و توقیر و تکریم او تعالی، که از آن حضرت مستفاد گشته است، نسبت به ما همین شریعت حقّه است **عَلَى مَصْدَرِهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ**.

اگر تعظیم قلبی است، در شریعت حقّه مبین شده است و اگر ثنای لسانیست، هم آنجا مُبرهن است. اعمال و افعالِ جوارح را نیز صاحب شریعت، به تفصیل بیان فرموده است. [به فرامین الهی و وظائف بندگی امر شده از جانب خداوند متعال **اسلامیت** گفته می‌شود]. پس ادای شکر او تعالی، منحصر در اِتیانِ شریعت گشت قلباً و قالباً و اعتقاداً و عملاً. و هر قسم تعظیم و عبادتِ او تعالی که بماورای شریعت ادا نموده آید، شایانِ اعتماد نباشد. بلکه بسا هست که مُحْصَلِ اَضْدَادِ بُوَد وَحَسَنَهُ مُتَوَهِّمَهُ، فی الحقیقه سیئه باشد. پس به ملاحظه بیان مذکور، عمل به شریعت، به عقل نیز واجب آمد و ادای شکر مُنعم تعالی بی اِتیانِ آن، متعذّر گشت. [از اینجا دانسته شد که خردمندان برای به جای آوردن شکر خدای تعالی لازم است که از حضرت محمد تبعیت کنند. به راه ایشان **اسلامیت** گفته می‌شود. به کسی که از راه او تبعیت کند **مسلمان** گفته می‌شود. شکرگذاری پروردگار یعنی تبعیت از حضرت محمد را **عبادت کردن** می‌گویند. علوم اسلامی به دو دسته علوم دینی و فنی تقسیم می‌شوند. مدعیان اصلاح در دین به علوم دینی **اسکولاستیک** و به علوم فنی **راسیونال** می‌گویند].

و شریعت، دو جزء دارد: اعتقادی و عملی؛ اعتقادی از اصول دین است. [و به آن معلومات ایمانی گویند. ایمان به صورت اجمالی به معنی باور داشتن به شش رکنی که رسول خدا بیان فرموده و نیز قبول شریعت اسلام و پرهیز از استعمال آنچیزی که علامت کفر است در قول و عمل می‌باشد. یادگیری این علامات کفر و پرهیز از آنها لازم و ضروریست. صاحب ایمان را **مسلمان** گویند]. و عملی [اینها مسائل مربوط به عبادات‌اند و اوامر و نواهی که با بدن و قلب باید رعایت شوند را شامل می‌شوند. به آنچه که انجام دادن آن امر شده فرض، و آن را که از انجامش

نهی شده حرام گویند] از فروع دین [که به آن معلومات، احکام اسلامی و یا شریعت اسلامی گفته می‌شود].

[بر هر کسی اولین چیزی که لازم است گفتن (کلمه توحید) و باور به معنای آن است. کلمه توحید (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) می‌باشد و معنای آن (خدا هست و یگانه است و حضرت محمد علیه الصَّلَاةُ وَالسَّلَام پیامبر اوست) می‌باشد. باور کردن به آن (ایمان آوردن) و (مسلمان شدن) نامیده می‌شود. و به کسی که ایمان و باور داشته باشد (مؤمن) و (مسلمان) گفته می‌شود. ایمان باید که دائمی باشد و برای این امر از انجام چیزهایی که سبب کفر می‌شوند و همچنین از به کار بردن چیزهایی که علامت کفر می‌باشند باید پرهیز کرد.

قرآن کریم کلام خداوند متعال است. خداوند متعال قرآن کریم را توسط ملائکه‌ای به نام حضرت جبرئیل علیه السَّلَام بر حضرت محمد علیه الصَّلَاةُ وَالسَّلَام نازل فرمودند. کلمات قرآن کریم عربی می‌باشد. این کلمات را خداوند کنار هم چیده است. عبارات عربی قرآن کریم به صورت حرف و کلمات از طرف خداوند متعال در قالب آیات منظم نازل شده‌اند. معانی این حروف و کلمات کلام الهی را در بر می‌گیرد. به این حروف و کلمات قرآن کریم گفته می‌شود. و معانی‌ای که کلام الهی را نشان می‌دهند نیز قرآن می‌باشند. این قرآن که کلام الهی است مخلوق نیست. و مانند صفات دیگر الهی ازلی و ابدی می‌باشد.

جبرئیل علیه السَّلَام هر سال یک بار آمده آیات قرآن کریم که تا آن وقت نازل شده است را طبق ترتیب آن در لوح محفوظ تلاوت کرده و پیامبرمان نیز تکرار می‌فرمود. در سالی که پیغمبر علیه الصَّلَاةُ وَالسَّلَام ارتحال فرمودند جبرئیل علیه السَّلَام دوبار آمده و هر بار تمامی قرآن کریم را با هم تکرار نمودند. پیامبر علیه السَّلَام و بسیاری از أصحاب تمامی قرآن را از حفظ بودند. در سال رحلت رسول الله صلی الله علیه و سلم خلیفه ایشان حضرت ابوبکر صدیق آن دسته از صحابه که حافظ

قرآن کریم بودند را و همچنین لوح‌ها و دست‌نوشتهائی که بر آن نوشته شده بود را یک جا جمع کرده و به هیئتی از أصحاب دستور دادند تا تمامی قرآن را یکجا بنویسند. به این ترتیب کتابی که به آن **مصحف** گفته می‌شود به میان آمد. و سی و سه هزار صحابی اجماع کردند بر اینکه هر حرف از این مصحف شریف در جایی که می‌بایست باشد بی کم و کاست قرار گرفته است.

به فرموده‌های رسول اکرم **حدیث شریف** گفته می‌شود. و به آن قسم از احادیثی که معانی‌شان از جانب خداوند متعال و الفاظشان از جانب رسول الله علیه السلام است، **احادیث قدسی** اطلاق می‌شود. کتب حدیثی بسیارند. از میان آنها کتاب **صحیح بخاری** و **صحیح مسلم** مشهورند. در بین أوامر الهی معلوماتی که به آن اعتقاد باید کرد را «مسائل ایمانی» و چیزهائی که باید انجام داد را «فرض» و آتھائی را که نباید انجام داد را «حرام» گویند. به فرضها و حرامها «أحكام اسلامی» گفته می‌شود. کسی که حتی به یکی از معلومات (قطعی) بیان شده در دین اسلام باوری نداشته باشد **کافر** می‌شود.

بعد از اطاعت از أوامر الهی در مرحله دوم بر انسان لازم است که قلب خود را پاک کند. هنگامی که قلب گفته می‌شود دو چیز از آن مفهوم است. یکم به تکه‌ای از گوشت که در سینه جای دارد **قلب گویند**. قلب به این معنایش در حیوانات نیز موجود است. دومین معنی مفهوم از آن قلبی است که در این پارچه از گوشت جای دارد و آنرا نمی‌توان دید. به این قلب **دل** گویند. و قلبی که در کتب دینی از آن بحث کرده می‌شود همین دل می‌باشد. و جایگاه آموزه‌های دین اسلام این قلب است. و نیز ایمان آورنده و انکار کننده همین قلب است. قلبی که ایمان آورده تمیز و قلب انکار کننده ناپاک و مرده است. اولین وظیفه ما سعی در تمیز کردن قلب می‌باشد. انجام عبادتها خصوصا نماز به جای آوردن و استغفار کردن موجب تمیزی قلب می‌شود. ارتکاب حرام سبب خرابی قلب است. پیامبرمان

فرمودند که: «بسیار استغفار کنید، کسی که به استغفار کردن مداومت داشته باشد خداوند او را از همهٔ امراض و بلاها محفوظ نگاه می‌دارد و به او از جایی که تصوّرش را هم نمی‌کند روزی می‌رساند». استغفار یعنی گفتن «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ» (خدایا من را عفو کن) می‌باشد. برای قبولی دعا لازم است شخص دعاگو مسلمان بوده، از گناهانش توبه کرده و به معنای آن واقف و بدان ایمان داشته باشد. دعائی که با قلبی سیاه و ظلمانی کرده شود قبول واقع نمی‌گردد. هر کس که بر خواندن پنج وقت نماز مداومت داشته و سه بار دعای استغفار را بخواند، قلب او نیز پاک شده و شروع به ذکر خواهد کرد. اگر دعا بدون همراهی قلب، تنها با زبان گفته شود فائده‌ای نخواهد داشت.

معلومات و آموزه‌های دین اسلام همانا معلوماتی هستند که در کتب علمای اهل سنت و جماعت نوشته شده‌اند. در میان آموزه‌های اعتقادی و عملی‌ای که علمای اهل سنت بیان کرده‌اند آن دسته از مسائلی که در قرآن کریم و احادیث شریفه با نص قطعی و آشکار خبر داده شده‌اند را اگر کسی انکار کند کافر می‌شود. اگر اینچنین شخصی بی‌ایمانی خود را پنهان کند به او منافق گفته می‌شود. و اگر در حالی که بی‌ایمانی خود را پنهان کرده، خود را مسلمان نشان داده و به فریب مسلمانان مشغول باشد او را زندیق گویند. اگر نصوصی که معنایشان آشکار و قطعی نیست را به خطا تأویل کرده و نادرست اعتقاد کند کافر نمی‌شود. ولی به خاطر اینکه از راه درست اهل سنت جدا شده است به جهنم خواهد رفت. اینچنین شخصی به دلیل اینکه به نصوص آشکار و قطعی ایمان آورده است در جهنم ابدی نخواهد ماند و از آن بیرون آورده شده به بهشت داخل خواهد کرد. به این گروهها «اهل بدعت» و یا «فرقه‌های گمراه شده» گفته می‌شود که به ۷۲ فرقه گوناگون تقسیم می‌شوند. اعمال و عبادت‌های اینان و کافران و کسانی که از دین برگشته مرتد شده‌اند و نیکی و خدماتی که به بشریت ارزانی داشته‌اند

هیچکدامشان قبول نخواهد شد و در آخرت به آنها نفعی نخواهد رساند. به مسلمانانی که اعتقادشان صحیح است «**اهل سنت و جماعت**» و یا «**سُنی**» گفته می‌شود که در انجام عبادات به چهار مذهب عملی تقسیم می‌شوند. اتباع این چهار مذهب می‌دانند که همگی بر طریق اهل سنت‌اند و یکدیگر را دوست می‌دارند. کسی که پیروی یکی از این مذاهب چهارگانه را نکند اهل سنت نمی‌باشد. در مکتوبات امام ربّانی خصوصاً در جلد اول مکتوب ۲۸۶، و در حاشیه طحطاوی بر **درّ المختار** در باب ذبیح، و در کتاب «**البصائر لمنکر التوسل بأهل المقابر**»، همراه با دلایل آن نوشته شده است کسانی که از راه اهل سنت تبعیت نکنند کافر و یا اهل بدعت می‌باشند. این دو کتاب به زبان عربی بوده و کتاب **البصائر** در هندوستان در سال [۱۳۹۵ هـ.] ۱۹۷۵ م. نوشته شده و به طبع رسیده و بعدها در استانبول از طرف نشریات حقیقت کتاب اوی به طریق اوفست به دفعات چاپ و نشر گردیده است.

کسانی که عبادات خود را موافق یکی از مذاهب چهارگانه اهل سنت به جای می‌آورند اگر گناهی مرتکب شوند و یا اینکه در عباداتشان کمکاری کرده باشند در صورت توبه کردن گناهانشان عفو می‌شود. در صورت عدم توبه اگر خدا بخواهد آنها را می‌آمزد و در جهنم داخل نمی‌کند. و اگر بخواهد به اندازه گناهانشان عذاب داده خواهند شد و در نهایت آنها را از عذاب خلاصی خواهد بود. کسانی که حتی یکی از معلومات آشکار و قطعی که به صورت ضروری در دین دانسته می‌شوند یعنی آموزه‌های دینی‌ای که حتی جاهلان نیز از آن مطلع می‌باشند را انکار می‌کنند در جهنم ابدی عذاب خواهند دید. به اینها **مرتد و کافر** گفته می‌شود.

کافران به دو دسته تقسیم می‌شوند: اهل کتاب و اهل شرک. به فرزندان پدر و مادر مسلمانی که بعدها از دین خارج می‌گردند **مرتد** گفته می‌شود. ابن عابدین رحمه الله علیه در بحث حرمت نکاح به سبب شرک می‌فرماید که: «مرتد، ملحد،

زندیق، مجوسی، بت پرست، فلاسفه قدیم یونان، [برهنه‌ها و بودیستهای که امروزه موجود هستند]، منافقین، غلات و افراطی‌های منسوب به یکی از ۷۲ فرقه اهل بدعت که به سبب افراطشان از دین خارج شده‌اند، باطنیان، اباحی‌ها و دورزی‌ها همگی کافران بدون کتاب و مشرک می‌باشند». کمونیستها و ماسونها هم اینچنین می‌باشند. به مسیحیان و یهودیان که به کتابهای نازل شده از آسمان فقط تحریف شده **تورات** و **انجیل** ایمان دارند، کافران اهل کتاب گفته می‌شود. اینها اگر باور به صفات الوهیت در مخلوقی داشته باشند مشرک می‌شوند. صفات ذاتی و ثبوتی خداوند متعال را صفات الوهیت گویند.

هر کسی از کافران یکی از این دو قسم در صورت ایمان آوردن و مسلمان شدن از رفتن به جهنم رهایی پیدا می‌کند و مسلمانی بی‌گناه و تمیز می‌گردد. فقط لازم است که مسلمانی **سُنّی** باشد. **سُنّی** بودن یعنی اینکه کتاب یکی از علمای اهل سنت رحمهم الله تعالی را خوانده و یاد بگیرد و ایمان و گفته و کردارش موافق آن باشد. در دنیا مسلمان بودن و یا نبودن یک انسان از گفته‌ها و اعمال آشکار او در حالتی که ضرورتی نباشد دانسته می‌شود. با ایمان رفتن و یا نرفتن این شخص به آخرت در نفس آخرش معلوم می‌گردد. مرد و زن مسلمانی که گناه کبیره انجام داده‌اند، اگر با قلبی پاک توبه کنند گناهانشان قطعاً عفو می‌گردد و بی‌گناه و تمیز می‌شوند. حقیقت **توبه** و چگونگی آن در کتب علمای اهل سنت مانند کتاب فارسی «**کیمیای سعادت**» نوشته شده است. این کتاب توسط نشریات حقیقت کتاب اوی طبع شده است.

دقت: میسیونرها برای گسترش مسیحیت، یهودیان برای گسترش طالموت، کتابخانه حقیقت در استانبول برای گسترش اسلام تلاش می‌کند و ماسونها سعی در نابودسازی ادیان دارند. کسی که دارای عقل، دانش و انصاف باشد از میان اینها، حقیقت را درک کرده و برای نشر آن همکاری می‌کند و وسیله‌ای برای به

سعادت رسیدن تمام انسان ها در دنیا و آخرت خواهد شد.

امروز تمام مسلمانان جهان به سه فرقه تقسیم شده‌اند. فرقه اول کسانی‌اند که در راه اصحاب کرام بوده، مسلمانان حقیقی‌اند. به اینان (اهل سنت) و (سَنّی) و (فرقه ناجیه) یعنی فرقه نجات یافته از جهنم گویند. فرقه دومی کسانی‌اند که با اصحاب کرام دشمن می‌باشند. به اینها شیعه و فرقه ضاله یعنی فرقه گمراه شده گویند. سومین آنان با سنی‌ها و شیعه‌ها دشمن می‌باشند. که به اینها وهابی و نجدی گویند. زیرا اینها، نخستین بار در شهر نجد، واقع در عربستان ظهور کردند. به اینها فرقه ملعونه نیز گویند. زیرا این فرقه مسلمانان را کافر می‌گویند که در کتاب فارسی ردّ وهابی نگاشته شده است. پیغمبرمان بر کسانی‌که به مسلمانان کافر می‌گویند لعنت کرده است. یهودیان و انگلیس‌ها مسلمانان را به این سه فرقه تقسیم کرده‌اند.

هر کسی از هر فرقه‌ای که باشد، اگر تابع نفس خود شده و قلب خود را آلوده ساخته باشد به جهنم می‌رود. بر هر مؤمنی برای تزکیه نفس خویش از کفر و گناهی که در اصل خلقت نفس موجود است، لازم است بسیار کلمه توحید یعنی (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) را بخواند و برای تصفیه قلب، از کفر و گناهی که توسط نفس و شیاطین، دوستان بد و خواندن کتاب‌های گمراه‌کننده به آن وارد می‌شود ذکر (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) را بسیار باید خواند. دعا‌های کسانی که از اسلامیت اطاعت می‌کنند قطعاً مورد قبول واقع می‌گردد. کسانی که نماز نمی‌خوانند، به زنان بی‌حجاب و به محل عورت برهنه دیگران نگاه می‌کنند، و کسانی که حرام می‌خورند و می‌نوشند، این چنین کسانی معلوم می‌شود که از اسلام اطاعت نمی‌کنند و دعا‌هایشان قبول نمی‌گردد.]

فاقد اعتقاد، از اهل نجات نیست و خلاصی از عذاب آخرت در حق او متصور نه. و فاقد عمل، احتمال نجات دارد که امر او مَفْوُض به مشیئت اوست - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى -، که اگر خواهد عفو فرماید و اگر خواهد به قدر دَنْب، عذاب کند. مخلود در نار مخصوص به فاقد اعتقاد است و مقصور بر منکرِ ضروریات دین.

فاقدِ عمل، اگر چه معدَّب شود، اما خُلود در نار در حق او، مفقود است}.

[کنون که نرفته وجودت ز دست * و چرخ فلک تلخی نکرده است
 تو هم شکل و معنی را دارنده‌ای * تو دنیاو عبقبا را خواهنده‌ای
 دلا از دوستی دنیا بشو بر حذر * که تا آید از عالم ارواحت خبر
 حرام‌ها را ترک کن و فرائض بیاب * که تارک فرضها بود حالش خراب]

- ۲ -

اعتقادنامه

تا اینجا کلام حضرت قُطْبُ الطَّرَاقِ و عَوْثُ الْخَلَائِقِ، «امام ربّانی مجدد الفِ ثانی» است -قُدّس سرّه-، که با تسمیه و تحمید به عین عبارت ایشان ایراد کرده شد تَیْمُنًا وَ تَبَرُّگًا. شاید که به برکت این کلمات مبارکه، واهب بی مانند این رساله را از این مسکین بی بضاعت قبول و بهانه آمزش او فرماید، که «بهشت را به بها، ندهند، به بهانه دهند». و به همین امید و تمّنی، این رساله را به صورتِ شرح حدیثِ حضرت سرور کائنات -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَالتَّسْلِيمَاتِ- ادا نمود، بُود که شمه‌ای از برکاتِ آن کلماتِ تامّه، عائد این «اعتقادنامه» شود و بدان سبب، عقائد مسلمانان را صلاحی و این مجرم معترف را فلاحی بهم رسد. استدعا از حضرت کریم بی نیازِ بنده نواز اینکه، با وجودِ قِلّتِ اخلاص و عدم صفای نیت، این عمل و سایر اعمال را از این فقیر خطاکار بپذیرد و او را به هَفَوَاتِ نفسِ خسیس و تلبیسِ ابلیس نگیرد، که اعمال ما گرفتاران را جز در دار الإحسان بی‌نیازی او مقداری وزر ناسره کردار ما ناسزایانرا جز در صرافخانه فضل او، عیاری نیست. إِنَّهُ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَأَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ^[۱].

(۱) برستی که فقط اوست مهربانترین مهربانان و بخشاینده ترین بخشاینندگان.

افتتاح کلام

بدان که اجماع فرقه ناجیه اهل سنت - شَكَرَ اللهُ مَسَاعِيَهُمُ الْجَمِيلَةَ - مُنْعَقِد است بر اینکه بر هر مُكَلَّف [یعنی هر عاقل و بالغ، اعم از زن و مرد] مُسَلَّم، استدلال بر وجود ذات اقدس واجب الوجود و صفات سلبيه و ثبوتیه او تعالی، واجب است و بعضی گویند اول واجبات است. [در اینجا جهالت عذر نیست و ندانستن آن معصیت است.] پس به تأیید الهی و امداد حضرت رسالتپناهی - عَلَیْهِ وَ عَلَیْ آلِهِ وَ صَحْبِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ الْمَصُونَانِ عَنِ التَّنَاهِی - می گوید پیش از شروع در مقصود، درمانده ورطه نیافت و مهجوری و دست و پا بسته سلسله خودبینی و مغروری و نیازمند بارگاه اقدس، «خالد کردی شهرزوری»^[۱] بی تکلف عبارت آرائی و خالی از تصنع فصاحت نمائی:

[صفات ذاتی الله تعالی شش تا می باشد. اینها: «وجود، قدم، بقا، وحدانیت، مُخَالَفَةُ لِلْحَوَادِثِ وَ قِیَامُ بِنَفْسِهِ» می باشند. وجود یعنی به خودی خود موجود بودن. قدم یعنی وجودش پیشین و ابتدائی ندارد. بقا یعنی وجودش ابدی و أصلاً نیست نخواهد شد. وحدانیت به معنی این است که از هیچ لحاظی شریک و نظیر و شبیهی ندارد. مُخَالَفَةُ لِلْحَوَادِثِ یعنی در هیچ چیز به هیچ یکی از مخلوقها از هیچ لحاظی شباهت ندارد. قِیَامُ بِنَفْسِهِ یعنی وجودش از خود بوده و برای دوام وجودش به هیچ چیزی محتاج نمی باشد. هیچ یک از این صفات ششگانه در هیچ مخلوقی وجود ندارد. و به هیچ مخلوقی نیز به هیچ صورت تعلقی و ارتباطی ندارند. بعضی از علما صفت وحدانیت و مُخَالَفَةُ لِلْحَوَادِثِ را عین هم دانسته و صفات ذاتی را پنج تا ذکر کرده اند.]

(۱) خالد بغدادی ۱۲۴۲ هـ. [۱۸۲۴ م.] در شام وفات نمود.

عالم [امروزه بدان طبیعت گویند] که تمام ما سِوَى الله است [همه چیز جز خداوند متعال] ممکن و حادث است، [می‌تواند بعد از نیستی هست شود و پس از هستی نیست و معدوم گردد] اَعْنَى بعد از عدم بوجود آمده است. بدلیل قول رسول الله -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ-: (كَانَ اللهُ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ)^[۱] و بدلیل تَغْيِيرِ او؛ چه قدم هرگز مُتَغَيَّر نشود، مانند ذات و صفات حق تعالی.

[در حالی که در قلمرو عالم، در رویدادهای فیزیکی، ماده تغییر حالت می‌دهد. در واکنشهای شیمیایی، جوهر و ساختار مواد تغییر می‌کند. می‌بینیم که اجسامی ناپدید شده و به اجسام دیگری تحول پیدا می‌کنند. امروزه در تغییرات جدید اتمی و واکنشهای هسته‌ای، ماده و عنصر نیز از بین رفته و تبدیل به انرژی می‌شوند. این تغییر و تغییرات در اجزای عالم و حصول بعضی از دیگری نمی‌تواند که از ازل بوده باشد. بایستی که ابتدائی داشته و از مواد اولیه و عناصری که از نیستی پدیدار گشته‌اند به وجود آمده باشند.]

و حدوث [یعنی هستی بعد از نیستی و عدم] دلیل امکان است؛ [وجود به معنای بودن است. وجود بر سه قسم است:

اولی: «وَجِبُ الْوُجُودِ»، یعنی وجودی که بودن آن لازم و ضروری است و همیشه وجود دارد. در پیشین ازلی و پسین ابدی هرگز نمی‌تواند از بین برود و نباشد. فقط الله تعالی واجب الوجود است.

دومی: «مُتَمَتِّعُ الْوُجُودِ» است. یعنی نمی‌تواند وجود داشته باشد و همیشه باید در نابودی باشد. شریک باری اینچنین است. یعنی خدای دومی مثل الله تعالی که شریک او سبحانه باشد، نمی‌تواند وجود داشته باشد.

سومی: «مُمْكِنُ الْوُجُودِ»، یعنی ممکن است وجود داشته باشد یا نباشد. همه

(۱) در ازل خدا بود و جز او هیچ چیزی نبود.

عالم‌ها و مخلوقات همیشه این گونه هستند. متضاد کلمهٔ وجود «عدم» است. عدم یعنی نیستی. عالم‌ها، یعنی همه چیز، قبل از وجودشان در عدم بوده‌اند، یعنی وجود نداشتند.]

[بناءً علیهِ موجود دو قسم است: واجب و ممکن] چه عدم واجب مُتَمَتِّع است. پس اگر موجود مُنَحْصِر در ممکن می‌بود می‌بایست که هیچ چیز موجود نباشد؛

[زیرا به وجود آمدن و هست شدن بعد از نیستی و نبودن، یک تغییر و رویداد است. باتوجه به دانش ما از فیزیک، برای اینکه یک رویداد در هر جسمی اتفاق بیفتد، باید یک نیروی خارجی بر این جسم وارد شود و تأثیر بگذارد. و این منبع نیرو باید قبل از این جسم وجود داشته باشد.]

چه ممکن در وجود خود مستقل نیست [و اگر قدرتی در او تأثیر نمی‌کرد در نیستی باقی می‌ماند و به وجود نمی‌آمد. بر این اساس ممکن قادر به ایجاد خود نیست] چه جای ایجاد دیگری. [به این علت خالق ممکنات بایستی که واجب الوجود باشد] و شک نیست که عالم موجود است. [و وجودش دلیل بر وجود خالق] پس به یقین ثابت شد که صانعی، او را از عدم بوجود آورده است که ورای دائرةٔ امکان و حدوث است؛ و آن نیست غیر از واجبُ الوجودِ قدیم [یعنی همیشه وجود داشته]. و معنی واجب الوجود آنست که وجودش از ذات خود بُود نه از غیری [یعنی به خودی خود همیشه موجود است و چیز دیگری او را نیافریده] و اِلَّا به غیر محتاج می‌بود و ممکن، و این خلاف مفروض است. و از این جهت، او را تعالی «خدای» می‌گویند یعنی خودآینده و به خودی خود موجود شونده.

و آن صانع [که عالم را بر این نظم و انتظام شگفت‌آور خلق کرده و علوم کونی هر سال بخشی از آن عجائب را کشف می‌کند] می‌باید که حَیّ [زنده] و عَلِیم [دانا] و قادر [توانا] و مُرید [خواهنده] و سَمِیع [شنونده] و بصیر [بیننده]

و مُتَكَلِّم [گوینده و خالق یعنی پدیدآورنده] باشد؛ چه مرده و نادان و ناتوان و مُضْطَرّ و گر و کور و گنگ، ناقص و معیوب است خدائی را نشاید و آفریدن و نگهداری اینچنین عالمی عجیب و غریب بدین محکمی و زیبایی از چنین شخصی صورت نبدد.

[هر موجودی، از اتم گرفته تا ستارگان، با یک محاسبه و یک قانون آفریده شده است. نظم و نظامی که در قوانین و ارتباطات موجود در علم فیزیک، شیمی، نجوم و زیست شناسی می توان کشف کرد، ذهن ها را شگفت زده می کند. تا حدی که داروین مجبور شد اعتراف کند و بگوید: (هر چه بیشتر به نظم و ظرافت های چشم فکر می کنم، احساس درماندگی و عجز در من بیشتر می شود).

هوا مخلوطی از ۷۸ درصد نیتروژن، ۲۱ درصد اکسیژن و ۱ درصد گازهای نجیب (بی اثر) است. ماده خالص نیست بلکه یک ماده مخلوط می باشد. اگر اکسیژن بیش از ۲۱ درصد می بود، ریه های ما را می سوزاند. و اگر کمتر از ۲۱ درصد می بود، نمی توانست مواد غذایی را در خون بسوزاند و در نتیجه انسانها و حیوانات نمی توانستند زنده بمانند. این مقدار ۲۱ درصد در همه جا و در هوای بارانی تغییر نمی کند و این خود یک نعمت بزرگ است. آیا این موازنه دقیق وجود و قدرت و رحمت خداوند را نشان نمی دهد؟ در کنار عظمت این شگفتی، ساختار چشم هیچ به حساب می آید. کسی که همه قوانین، محاسبات ظریف و فرمول های تدریس شده در علوم و فنون دنیوی را ایجاد می کند، آیا ممکن است که دارای صفات ناقص باشد؟]

و نیز این صفات در مخلوقات او پیداست اگر در وی نبودی از کجا پیدا شد با وجود آن که این به مزیت مخلوق بر خالق و به ترجیح ممکن بر واجب میکشد و این ظاهر الفساد است. و همچنین میگویم که آن صانع به هر چه کمال است مُتَّصِف است و از هر چه نقص است مُنَزَّه؛ و اِلَّا ناقص میبود و ناقص خدایرا نشاید. و

قَطْعُ النَّظَرِ از دلیل عقلی اینها همه به نصوص قاطع منصوبند و با نصْ مُحْبِر صادق هیچ مجال تردّد نیست. [شک و شبه در این مسئله جایز نبوده و موجب کفر است.] [به هشت صفت کامله ذکر شده در بالا صفات ثبوتیه گفته می‌شود. خداوند صاحب جمیع صفات کمالیه می‌باشد. در ذات و صفات و أفعال او تعالی هیچگونه نقص و تغییر و هرج و مرجی نباشد. صفات ذاتیه و ثبوتیه را صفات ألوهیت گویند. کسیکه به وجود یکی از این صفات الوهیت در مخلوقی اعتقاد کند مشرک می‌گردد.]

تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَتَقَدَّسَ مَنْ لَا زَالَ وَلَا يَزَالُ مُتَّصِفًا بِكُلِّ كَمَالٍ وَمُنَزَّهًا عَنْ شَائِبَةِ كُلِّ نَقْصٍ وَاخْتِلَالٍ فِي الذَّاتِ وَالصِّفَاتِ وَالْأَسْمَاءِ وَالْأَفْعَالِ.

واکنون شروع می‌کنیم در مرام و شرح کلام سیّد الأنام -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- بتأیید قیوم لاینام.

- ۳ -

ارکان اسلام

«عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ» مرویست از امام همام، فاروق اعظم، خلیفه دوم، أعدل أصحاب، عمر فرزند خطاب -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- «قال» گفت عمر -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- «بَيْنَمَا» در آن اثنا که «نَحْنُ» ما معشر اصحاب پیغمبر -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- بودیم «عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ» در خدمت پیغمبر خدای -جَلَّ شَأْنُهُ- «ذَاتِ يَوْمٍ» در ساعتیکه خداوند^[۱] روز بود یعنی از بس که روزی شگرفی [و عزیز و پرقدر و قیمت و نایافتنی] بود، او را روز نمیتوان گفت مانند دگر روزها، بلکه چون که سبب بغایت صفا و روشنی [و مشرف شدن به صحبت و مجالست رسول خدا و رؤیت جمال روح‌افزای آن حضرت] ادعاء روزی دگر را از وی میتوانست تراشید،

(۱) کلمه ذات و خداوند در اینجا به معنی صاحب، مالک، دارا بودن می‌باشد.

خداوند روز میبایست گفت. و این همه بزرگی از برکت حضور حضرت رسالت مآب بود و جمعیت اصحاب و وحی مُسْتَطاب ایزد وهّاب و نُزول روحُ الأَمین برای این سؤال و جواب «إِذْ طَلَعَ» در آن زمان ناگاه نمودار شد [همانند ماه] «عَلَيْنَا» بر ما یا نزدیک شد به ما «رَجُلٌ» مردی که «شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ» سخت سفید لباس بود «شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ» سخت سیاه مو «لَا يُرَى عَلَيْهِ» دیده نمیشد بر اندام او «أَثَرُ السَّفَرِ» نشانی مسافرت مانند ماندگی و عرق و گرد و غبار که بر اندام و لباس مسافران مینشیند «وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ» و نمی شناخت او را از ما هیچ کس؛ یعنی به سبب نبودن نشانه‌های سفر درو می بایست از سکان مدینه مُنَوَّره باشد و ما یاران حضرت پیغمبر -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- بشناسیمش و مَعَ هَذَا او را نمی شناختیم. پس پیش آمد آن مرد «حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ» تا این که نشست با پیغمبر -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- اگر (إِلَى) بمعنی (مَعَ) باشد. یا نزدیک پیغمبر -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- اگر بمعنی (عِنْدَ) بُود «فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ» پس چسبانید آن مرد سفیدپوش سیه موی غریب، هر دو زانوی خود را «إِلَى رُكْبَتَيْهِ» به هر دو زانوی آن سرور -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-. یعنی به آن حضرت بسیار نزدیک و رویرو بنشست تا حاضران بدانند که شاگرد در وقت استفاده باید نزدیک استاد خود بنشیند اگر چه سخت عَظِيمُ الشَّانِ بُود و برابر او باشد نه در پهلوی یا پس پشت؛ چه استفاده علم برای خداست و حقوقِ إلهی بر بنده از حق تأدّب استاد مُقَدَّم است، هر چند آن استاد در غایت بزرگی بُود. پس سبب به شرم و تأدّب ازو، آن حقوق را ناقص کردن از قَلَّتِ دیانت است «وَوَضَعَ يَدَيْهِ» و بنهاد هر دو دست خود را «عَلَى فَخْذَيْهِ» بر هر دو ران آن حضرت -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- یا بر هر دو ران خود، چنان که منقول است از امام نَوَوِی -رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ- «قَالَ» و گفت آن مرد سفیدپوش که فی الواقع حضرت جبریل امین بود -عَلَى نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَعَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ

وَالْمَلَائِكَةِ الْكَرَامِ وَعَلَىٰ جَمِيعِ الْأَصْحَابِ وَالْأَئِمَّةِ الْأَعْلَامِ - «يَا مُحَمَّدُ» رسول الله را - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - به اسم صریح ندا کردن جهت‌ها دارد. اگر چه ظاهراً قَلَّتْ ادب بُود و مخالف نصّ آیه کریمه (لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا * النور: ۶۳). یکی از آن جهات إخفایِ حال است که حاضران ندانند حضرت جبریل است، بلکه او را از اعراب بادیه بدانند که مطلقاً از آداب مُحاوره و مُجَالِسَةُ اکابر خبر ندارد. بعضی از حرکات سابقه را هم برین وجه حمل می توان کرد. و بقیه وجوه را در مبسوطات باید جُست. و بالجمله گفت: ای محمد!

(أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ) خبر ده و آگاه کن مرا از اسلام که چیست؟

باید دانست که اسلام در لغت: گردن نهادن و فرمان برداریست. و در شریعت: گردن نهادن است مر اعمالِ ظاهره را. و نفسِ اعمال را نیز گویند. پس اگر مُقَيَّد شوند به وجه مشروع چنان که از بیان سرور عالم متبادر است مشروط به ایمان اند وَاِلَّا فَلَا. و در این صورت شهادت بمعنی قول است. و شریعت غزایِ مُحَمَّدیّه را - علی شَارِعِهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ - نیز اسلام گویند و منه: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ * آل عمران: ۱۹. و از آنجا که معنی اوّل مشتمل بر مناسبه معهوده معینین لَعُوّی و اصطلاحی بُود، که عموم و خصوص مطلق است و مفید معنی ثانی و محصور، سرور کائنات - عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ - در جواب به بیان همان معنی اکتفا فرمود.

«فَقَالَ: الْإِسْلَامُ» پس گفت - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : حقیقت اسلام مرگب

از پنج رکن است. رکن اول: «أَنْ تَشْهَدَ» ایناست که بدل بدانیه یقین و به زبان اقرار کنی، به اختیار در حالت عقل و بلوغ با وجود قدرت بر سخن «أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» این که نیست هیچ معبودی که سزای پرستش باشد مگر ذات واجب الوجود بی چون که متّصف است به هر کمالی و منزّه است از هر نقصی و مدلول لفظ

اقدس (الله) است. و اینکه اسم عین مسمی است یا نه و لفظ الله مسکوت عنه است یا مُتکَلِّمَ فيه، سُریانیست یا عربی، مُرَجَّل یا منقول، أصلش چیست و مناسبش کدام و خصایصش چند، در جای خود مبسوط است، بیانش لائق این مختصر نیست.

و هم بدل بدانی و به زبان بگویی چنانکه گذشت با ترتیب و موالاتِ شهادتین «وَأَنَّ مُحَمَّدًا» بدرستی آن آدمی مشخص، عربی قُرشی هاشمی زیبا روی کشیده ابروی، سیاه چشم گشاده پیشانی گندم گون میانه بالا که زیباترین اولاد آدم و جسم شریفش بی سایه بوده است، اگر چه زمین و زمان در سایه اوست و از غایت نزاکت عکس دیوارها در روی زیبایش نمایان بوده است، نام نامیش با آبای کرام (محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف) و اسم والدۀ کریمه اش (آمنه بنت وهب زهریه) است. و مولد [ایشان در ۲۰ نisan سال ۵۷۱ میلادی در صبح روز دوشنبه وقت سحر] و مَبْعَث [یعنی در سن چهل سالگی پیامبری اش به او ابلاغ شد در] مَكَّهَ مَعْظَمَه [و پس از سیزده سال دعوت به اسلام به امر الهی هجرت نمودند] و مهاجر و مَدَفَنش مدینه مُنَوَّره است [ایشان پس از گذشت ده سال نشر و تبلیغ دین اسلام به سرتاسر عالم در سال ۶۳۲ میلادی مصادف با ۱۲ ربیع الأول روز دوشنبه به رفیق اعلی پیوستند].

[به نقل از مؤرخان، ایشان در حین هجرت از مَكَّه مَكْرَمه به مدینه منَوَّره، نزدیک شامگاه پنجشنبه بیست و هفتم صفر سال ۶۲۲ میلادی وارد غار واقع در کوه ثور شدند. آن حضرت دوشنبه شب (شبّی که یکشنبه را به دوشنبه وصل میکنند) از غار بیرون آمدند و در روز دوشنبه بیستم سپتمبر ماه افرنجی و هفتم سپتمبر ماه رومی مصادف با هشتم ربیع الأول، به روستای قبا در شهر مدینه قدم گذاشتند. برای مسلمانان این روز مبارک، سرآغاز سال هجری شمسی شد. سرآغاز سال هجری شمسی شیعیان شش ماه پیش از این است. یعنی از روز بیستم

ماه مارس (اول فروردین) آغاز میشود روزی که مجوسی‌های آتش پرست کافر آنرا جشن نوروز می‌نامند. روز پنجشنبه (۲۳ سپتامبر) که شب و روز در آن مساوی می‌باشد نیز در قبا ماندند و روز جمعه از آنجا جدا شدند و در همان روز وارد شهر مدینه شدند. روز اول محرم آن سال به عنوان سرآغاز سال **هجری قمری** پذیرفته شد. آغاز این سال قمری، در روز جمعه شانزدهم ماه جولای بود. سال آفتابی هجری قمری که مصادف با آغاز هر سال میلادی است، ۶۲۲ سال کمتر از این سال میلادی است. سال میلادی که آغاز هر سال شمسی اسلامی با آن مصادف است ۶۲۱ سال بیشتر از سال جدیدشمسی است.]

«رَسُولُ اللَّهِ» پیغمبر و فرستاده خداست برای رهنمای و تبلیغ احکام بر تمام جن و انس به اتفاق، و به سائر آفرینش به اختلاف. وتفصیل معنای رسول و بعضی وجوه امتیاز آن سرور از سائر پیغمبران - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَسَلَامُهُ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى در اصل چهارم ایمان خواهد آمد.

و رکن دوم از ارکان پنجگانه اسلام این است که «تُقِيمَ الصَّلَاةَ» به راستی و درستی و کوشش و مداومت^[۱]، با تمام شرائط و ارکان بجای آری نمازهای پنجگانه را. [بر هر مسلمانی فرض است که در هر شبانه‌روز نمازهای پنجگانه را در هنگام آمدن وقتشان ادا کند. و همچنین دانستن وقت آن نمازها نیز فرض می‌باشد. تبعیت از تقویم‌های غلط برای نشن دادن وقت نماز که توسط جاهلان و لامذهبان حاضر شده است و سبب خوانده شدن نمازها قبل از ورود وقتش می‌شود گناهی بزرگ است و نمازهایی که اینچنین خوانده شوند صحیح نمی‌باشند. از سوی دیگر سبب واقع شدن سنت قبلیه ظهر و نماز مغرب در وقت کراهت می‌شود. داخل شدن وقت نماز با خواندن اذان توسط مؤذن دانسته می‌شود. به اذانی که توسط

(۱) به راستی و درستی و به کوشش و مداومت در نزد اهل تفسیر مفسر است اقامت. منه

کافران و اهل بدعت خوانده شود و یا به صدائی که به وسیله آلاتی همچون بلندگو پخش می شود اذان محمدی گفته نمی شود.]

[در قرآن کریم به نماز **صلاة** گفته می شود.] **صلاة** در لغت: دعاست مر مؤمنان را واستغفار است مر فرشتگان را و رحمت است مر قادر مٔان را. و در شریعت: افعال و ارکان مخصوصه اند که آغازشان به تکبیر تحریم و انجاشان سلام باز دادن است. [تکبیر تحریم و یا تکبیر افتتاح به معنی آغاز نماز با گفتن **الله اکبر** می باشد. در حین تکبیر مردان دست ها را تا هر دو گوش بلند کرده سپس آن را بر روی یکدیگر در زیر ناف قرار داده و زنان دست ها را تا محاذات شانه بلند کرده سپس آن را بر روی سینه می گذارند. سلام دادن نیز یعنی نمازگذار در قعدهٔ اخیر بعد از خواندن تحیات **السَّلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ** گفته سر را به راست سپس چپ برگرداند.]

و رکن سوم اینست که «**تُؤْتِي الزَّكَاةَ**» به مستحقان برسانی بی مٔت زکاة را که در لغت: پاک نمودن و ثنا کردن و به صلاح آوردن و بلند شدن است. و در شریعت: مالیت که از **نصاب** مال یا از فدیة بدن بُرون کرده می شود و به اهل استحقاق می رسد. و دادن آن مال را نیز در شرع زکاة می گویند. و زکاة در هشت گونه مال واجب است؛ زر و سیم و شتر و گاو و گوسفند و دانه و خرما و انگور. [در هر چهار مذهب چهار نوع مال زکات وجود دارد. زکات طلا و نقره، زکات اموال تجارت، زکات چهارپایان یعنی شتر و گاو و گوسفند که بیشتر از نصف سال را در چراگاه می چزند، و زکات محصولات که از خاک بر می آیند. به این نوع زکات که در آخر ذکر شد زکات **عشر** گفته شده و بعد از برداشت محصول فوراً داده می شود. زکات سه نوع دیگر یک سال بعد از رسیدن به نصاب داده می شود.] و به هشت گونه مستحق می رسد که در آیه کریمه: **(إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ**

السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * التوبة: ۶۰) مذکورند.

و رکن چهارم اینست که «تَصُومَ رَمَضَانَ» روزه داری با شرائط او ماه مبارک رمضان را. (صَوْم) در لغت: نگهداشتن است چیزی را از چیزی. و در شریعت: نگهداشتن است نفس را [به نیت امتثال امر الهی] از مفطرات [سه گانه] روزه به تفصیلی که در فروع مذکور است. [این سه چیز خوردن و آشامیدن و همبستری است. ماه رمضان با دیده شدن هلال یعنی ماه نو در آسمان شروع می شود. به وسیله تقویم و از قبل حساب کردن شروع نمی شود.]

و رکن پنجم اینست که «تَحُجَّ الْبَيْتَ» قصد کنی خانه خدا را که کعبه معظمه است [و طواف کنی و وقفه عرفات را به جای آوری] به نیت حج و عمره^[۱] در همه عمر یکبار. و بعضی گفته اند در میان هر پنج سالی یک بار «إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» اگر توانا داشته باشی به سوی کعبه راه رفتن با رسیدن را. یعنی در رفتن و آمدن زاد و راحله و امن راه و نفقه عیال داشته باشی چنانکه در فقه مبسوط است.

«قال» گفت آن مرد سفیدپوش غریب مر رسول خدا را - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «صَدَقْتُ» راست گفتمی و جواب سؤال را مطابق واقع فرمودی. گفت حضرت فاروق - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - که راوی حدیث است «فَعَجَبْنَا لَهُ» پس ما زمره اصحاب کرام در شگفت افتادیم از آن مرد غریب، اگر لام (لَهُ) به معنی (مِنْ) باشد. یا به سبب آن مرد، اگر برای تعلیل بُود. زیرا که سؤال کردن او مُشعر به جهل و تصدیق نمودنش مُخبر از علم بُود و اهل آن قرن خیر القرون از جدل و امتحان مأمون و مضمون بوده اند. یا سبب شگفت این بود که در آن زمان کسی به غیر از حضرت رسول - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اینها را نمی دانست و از کلام آن مرد فهم

(۱) عبادت عمره در مذهب احناف نافله و در مذهب شوافع فرض می باشد.

می شد که می داند با وجود آن که هرگز او را در صحبت آن سرور ندیده بودند، اما بعد از آنکه دانستند که آن مرد غریب حضرت جبرائیل است - صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ - این تعجب نماند. و جمله «يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ» استیناف بیانی و بیان وجه تعجب است. گویا کسی می گوید: چرا از آن شخص متعجب می شدید؟ راوی می فرماید: زیرا که از جناب رسالت مآب معنی اسلام می پرسید، بعد از جواب با صواب او را تصدیق می کرد و این موجب تعجب است چنان که گفته شد.

باید دانست که بهترین این ارکان خمس، کلمه شهادت است، پس نماز، پس روزه، پس حج، پس زکاة. اما افضلیت رکن اول، بی نزاع و ترتیب فضل ارکان اربعه باقیه، به قول مختار است. و اول آنها در وجوب هم کلمه شهادت است، پس نماز، پس روزه، پس زکاة، پس حج؛ چه کلمه شهادت، در اول بعثت فرض شده است و نماز در شب معراج در سال دوازدهم از بعثت به یک سال و چند ماه پیش از هجرت فرض شده است و روزه در شعبان سال دوم از هجرت و زکاة به قول اصح در رمضان همان سال به دو روز پیش از عید و حج در سال ششم [و بنابر قولی در سال نهم] از هجرت.

ازین معلوم شد که حج پستترین این ارکانست در وجوب و زکاة پستترین همه در شرف. پس ترتیب ارکان خمس در حدیث شریف، در اکثر بنا به ملاحظه تقدم ذاتی و شرفیت و در بعضی به مقتضای وقت و رعایت حال حاضران یا متابعه کلام ربانیست - جَلَّ جَلَالُهُ - پوشیده نماند که هر یک از این ارکان خمس را انکار نمودن، کفر است به اتفاق و همچنین حلال داشتن حرام اتفاقی و حرام شمردن حلال اتفاقی و انکار هر چه به ضرورت معلوم بود که از دین است نیز کفر است؛ یعنی که شهرتش به حدی رسیده باشد که عوام هم بدانندش و الا انکارش فسق است، نه کفر.

[به عنوان مثال خوردن گوشت خوک، مصرف مواد الکلی، قماربازی و نمایان شدن زنان و دختران با سر و مو، بازوها و پاهای برهنه در حضور افراد نامحرم و

حضور مردان نیز با برهنه بودن ما بین ناف و زانویشان در مقابل دیگران حرام می‌باشد. یعنی خداوند متعال این موارد را حرام کرده است. مذاهب چهارگانه بر حق که اوامر و نواهی خداوند متعال را بیان می‌کنند، محل عورت مردان یعنی مواضعی از بدن که نگاه کردن به آن و نشان دادن آن به دیگران ممنوع شده است را به صورت متفاوت بیان کرده‌اند. بر هر مسلمانی بسته به مذهب فقهی‌ای که از آن تبعیت می‌کند پوشاندن محل عورتش فرض می‌باشد. نگاه کردن به کسانی که محل عورتشان پوشیده نیست، حرام است. در کتاب **کیمیای سعادت** آمده است: «همانطوری که برای زنان و دختران بیرون رفتنشان با سر و مو و دست و پاهای برهنه حرام است، به همان صورت بیرون رفتنشان با لباس‌های نازک و مزین و تنگ و معطر نیز حرام است. والدین و همسر و برادری که به بیرون رفتنشان به این شکل اجازه می‌دهند و راضی هستند نیز در گناه و عذاب آنها شریک هستند.» یعنی در جهنم با یکدیگر خواهند سوخت. اگر توبه کنند مورد عفو واقع شده و از عذاب خلاصی پیدا میکنند. خداوند متعال توبه کنندگان را دوست میدارد. در سال سوم هجرت دستور داده شده است که زنان و دختران عاقل و بالغ، خود را به مردان نامحرم نشان ندهند. جاسوسهای انگلیس و جاهلان گرفتار شده در دامشان، بعضی از وقایع قبل از نازل شدن آیت فرض حجاب که در آن زنان پوشش نداشته‌اند را مطرح کرده و بر این ادعا هستند که مسئله فرضیت حجاب را فقها اختراع کرده‌اند. نبایست فریب گفته‌های آنها را خورد.

کسی که خود را مسلمان می‌خواند لازم است که بداند کارهایی را که انجام می‌دهد موافق شریعت اسلامی است یا خیر. اگر نداند لازم است که از یک عالم اهل سنت بپرسد و یا کتب عالمان اهل سنت را خوانده و یاد بگیرد. اگر عمل موافق احکام اسلامی نباشد از گناه و یا کفر نجات پیدا نخواهد کرد. لازم است که هر روز توبه راستین به جای آورد. گناه و کفری که از آن توبه کرده شود محقق مورد عفو

واقع می‌شود. اگر توبه نکند جزای کردار خویش و عذاب آن را در دنیا و جهنم خواهد دید. این مجازاتها در قسمت‌های مختلف کتابمان ذکر شده است. مسلمانی که مرتکب گناه کبیره شده است پس از سوزانده شدن به اندازه گناهِش از جهنم بیرون آورده می‌شود. کافران و زندیقانی که به خداوند متعال ایمان ندارند و برای نابودی اسلام تلاش می‌کنند در جهنم ابدی و جاودانه خواهند سوخت. به قسمت‌هایی از بدن زن و مرد که در هنگام نماز خواندن و در سایر جاها پوشاندن آن لازم است **محل عورت** گفته می‌شود. پوشاندن محل عورت و همچنین نگاه کردن به عورت دیگران هر دو حرام می‌باشد. کسی که حکم پوشاندن محل عورت در شریعت اسلام را انکار کند کافر می‌گردد. با اجماع مذاهب چهارگانه کسی که پوشاندن عورت خویش را و همچنین نگاه کردن به عورت دیگری را حلال بداند و به آن اهمیت ندهد یعنی از عذاب آن بیم و ترسی نداشته باشد کافر می‌شود. حکم زنانی که عورت خویش را نمی‌پوشانند و در نزد مردان آواز خوانی و مولودی خوانی می‌کنند نیز همانگونه است. در قول مذهب حنبلی ما بین زانو و بیخ ران مردان جزو عورت نمی‌باشد.

کسی که خود را مسلمان می‌خواند لازم است که شروط ایمان و اسلام و موارد اجماع مذاهب چهارگانه یعنی مسائلی را که به اتفاق بیان کرده‌اند را یاد گرفته و به آن اهمیت بدهد. ندانستن او بهانه و عذر نمی‌باشد. یعنی همانند آن است که بداند و ایمان نیاورد. همه قسمت‌های بدن زنها به غیر از صورت و دست در هر چهار مذهب عورت می‌باشد. کسی که قسمتی از عورت خود که در مورد آن اجماع نیست یعنی در یکی از سه مذهب دیگر آن قسمت جزو عورت نمی‌باشد را بدون اهمیت دادن باز کرده و پوشاند اگر چه کافر نمی‌شود ولی در مذهب خویش مرتکب گناه کبیره شده است. پوشاندن ما بین زانو و بیخ ران یعنی کشاله ران توسط مردان اینچنین است. یاد گرفتن مسائلی را که نمیداند بر او فرض می‌باشد.

بعد از آموختن حکم آن باید توبه کرده و بپوشاند. دروغ، غیبت، تهمت، دزدی، نیرنگ، خیانت، شکستن دل دیگران، استفاده از مال دیگران بدون اجازه او، پرداخت نکردن دستمزد کارگر یا حمال و فتنه‌گری^[۱] و عصیان علیه دولت، همه این موارد گناه می‌باشند. انجام این کارها در برابر کافران و در کشورهای کافر نیز حرام است. مسائلی که آنقدر معروف نبوده و جزو ضروریات دین به حساب نمی‌آیند، به اندازه‌ای که جاهلان و عوام نتوانند آن مسائل را یاد بگیرند، در این حالت ندانستن و جهل ایشان کفر نمی‌باشد بلکه موجب فسق یعنی گناه است.]

- ۴ -

ارکان ایمان

«قال» گفت حضرت جبرائیل -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- بعد از این سؤال و جواب «فَأَخْبَرَنِي» پس خبر ده مرا یا رسول الله «عَنِ الْإِيمَانِ» از ایمان. باید دانست که ایمان در لغت: راست گو داشتن است کسی را و در شریعت: راست گو داشتن است رسول خدا را -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- در هر چه بما آورده است از طرف خدای -عَزَّ وَجَلَّ- به اجمال در جُمَلات و به تفصیل در مُفَصَّلَات، چنان که به تفصیل خواهی شنید إِنْ شَاءَ اللهُ الْمُهِمُّنُ الْعَزِيزُ.

و تَلَفُّظ به کلمه شهادت با وجود قدرت و سایر شرائط گذشته، شرط ایمان است. چنان که گزیندن به معنیش، شرط اسلام حقیقی است. و پیش از این هم

---

(۱) در کتاب الحدیقه در تعریف و بیان فتنه می‌فرماید: (فتنه به معنی تفرقه انداختن در میان مسلمانان و فراهم ساختن اسباب گناه و ضرر و زیان و ایجاد مشکلات برای آنان و همچنین تحریک مردم علیه حکومت می‌باشد). در کتاب البریقه نیز آمده است: (حکمرانان اگر چه همانند یک برده حبشی ذلیل و شخص عادی باشد عمل به آن قسم از دستوراتش که موافق شریعت‌اند واجب می‌باشد. و در مورد آن دسته از فرامین او که مخالف شریعت‌اند نیز برای دوری از فساد و آشوب و فتنه‌گری نباید مخالفت و عصیان کرد.)

ایمانی به این معنی شده است. [ایمان قوی آنست که همانند یقین و باور به سوزاندن آتش و زهرآلود و کشنده بودن مار و فرار از آن به همان صورت از صمیم قلب خدا و صفات او را بزرگ داشته و بدان ایمان و باوری تام داشته باشی و به جمال و رحمت او متوجه شده و از غضب و عذاب الهی تقوی پیشه کنی و ایمان را همانند نقش بر سنگ در دل خود جای دهی.]

و این که نسبت در میان ایمان و اسلام تساوی است یا تَرادُف، یا تباین یا عموم و خصوص مطلق باشد یا مِنْ وَجِه بعد از تسلیم تغایر لغوی، و ایمان بسیط است یا مرکب، ثنائی است یا ثَلَاثی، و اعمال و ثُرُوک داخل اویند یا همین اعمال یا واجبات و بس، آن چه داخل است جزء حقیقی است یا عرفی، و استثنا در او جایز است یا نه، و قابل زیادت و نقصان است یا نیست، و مخلوق است یا نه، و اختیاریست یا اضطراری، و در این صورت وجه تکلیف چیست؟، در این رساله بیانش ضروری نیست. اما همین قدر باید دانست که به اتفاق اشاعره و معتزله تکلیف به مُتَمَتِّع ذاتی مُتَمَتِّع، و به لایطاق علمی و اخباری واقع است. اما به لایطاق عادّی در مذهب معتزله ممتنع است و در مذهب اشاعره جایز و غیر واقع. پس بنده حَسَبِ الظَّاهِرِ به ایمان بلکه به هیچ طاعتی زیاده از قدر طاقت مُکَلَّف نیست؛ لِذَا در حالت جُنُون و غفلت و موت و خواب و مانند اینها، مسلمان بر مسلمانی خود باقیست اگر چه در این احوال تصدیق ندارد؛ چه تصدیق بی شعور، مُحال است.

و چونکه معنی لفظ ایمان که تصدیق و باور کردن است، بر هیچ کسی از عوام اعراب پوشیده نبوده است چه جای اصحاب کرام -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ-. و حال آنکه غرض حضرت جبرائیل -عَلَيْهِ نَبِیُّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- تعلیم ایشان بوده است. بنابراین مقصودش استخبار نیست از معنی لفظ ایمان؛ بلکه مدعا این است: ایمان که به معنی تصدیق استدر شریعت تو ای مُحَمَّد! تصدیق است به چند چیز؟ لا جَرَمِ سرور کائنات -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَالتَّسْلِيمَاتِ-

در جواب ایشان تفسیر لفظ ایمان نمودند؛ بلکه زبان مُعْجِزُ بیان را به تفصیل مُتعلّقات ایمان گشودند؛ لَٰهٰذَا نَکفِتُنْد: ایمان فلان چیز است. چنان که در بیان اسلام فرمودند؛ بلکه «قال» گفتند:

«الإيمانُ» ایمان «أَنْ تُؤْمِنَ» این است که بگروی و باور کنی با یقینِ جازم به کشف یا به وجدان یا به دلیل یا به تقلید به قول مختار، به شش اصل با تفصیلِ فروع هر یکی.

اصل اول

بِالله

اصل اوّل اینکه باور کنی «بِالله» به مدلول لفظ اقدس (الله) که ذات واجبُ الوجود و معبود به حق و آفریدگار مطلق است مر تمام عالم را، از عرش و کرسی و بهشت و دوزخ و آسمان و زمین و آنچه در اینها است. بی مادّه و مُدّه و مثل، یا به اینها و یا به بعضی از اینها. او تعالیٰ به خود موجود و سایر موجودات بدو موجود اند.

[تمام ماده‌ها، اتم‌ها، مولکول‌ها، عناصر، ترکیبات، اجسام آلی، سلول‌ها، زندگی، مرگ، هر رویدادی، هر واکنشی، هر نوع نیرو، انواع انرژی، حرکات، قوانین، ارواح، فرشتگان، تمامی موجودات زنده و غیر زنده، همگی از هیچ و نیستی پدید آمده است. او تعالیٰ تنها کسی است که همه آنها را در همه زمانها می‌آفریند و در هستی نگه می‌دارد.]

همه را بعد از نیستی [وقتی هیچ کدامشان وجود نداشتند به یک‌باره] خَلَعْتَ هستی پوشانیده و پس از هستی [هر لحظه آنها را از یکدیگر در حال پدید آوردن است. هنگامی که وقت قیامت فرا رسید همه چیز را در یک لحظه] شربت فنا می‌نوشاند. پس او - تعالیٰ و تَقَدّس - پیش از همه بوده است و با همه است و بعد از همه خواهد بود. حاکم همه است، محکوم کسی نیست. به هر کمالی متّصف و از

هر نقصی مُنَزّه است. فاعل مُختار است نه موجبِ بِالذَّاتِ. فِعْلش مُعَلَّل به غرض نیست؛ اگر چه حکمت‌های شِگَرَف دارد. هیچ چیز بر او واجب نیست؛ نه لُطَف و نه أَصْلَح و نه ثواب و نه عقاب. اگر تمام عُصَات را به بهشت بَبَرَد، فَضْل او را می‌زید و اگر همه اهل طاعت را به دوزخ اندازد، عَدْل او را می‌سزد؛ اَمَّا مَالِ مسلمانان جز به بهشت و مَقَرِّ کَفَّار جز دوزخ نیست. [او تعالی از وعده‌ای که داده است بر نمی‌گردد] اگر تمام عالم مُطِیع باشند، او را سودی نیست و اگر همه عاصی باشند، جناب اقدسش را زبانی نه. [بنده اگر انجام کاری را بخواهد خدا نیز اگر اراده کند آنرا خلق می‌کند] آفریننده افعال بندگان [و همه چیزها او] است، نه به جبر؛ بلکه بعد از صرف قدرت ایشان، [و اگر او نخواهد و خلق نکند هیچ چیزی نخواهد توانست حرکتی انجام دهد]. چنان که به تفصیل می‌شنوی إِنَّ شَاءَ اللَّهُ الرَّحْمَنُ.

کفر و معصیت به اراده اویند نه به رضای او. هیچ کسی را در هیچ فعل با او بِحَالِ چون و چرا نیست (لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ * الْأَنْبِيَاءُ: ۲۳). غیر از شرک همه گناهی را می‌آمرزد اگر چه بی توبه بود. و اگر خواهد به صغایر بگیرد [یعنی عذاب دهد. خداوند تعالی خبر داد، کسانی که بر کفر و ارتداد مرده‌اند را به هیچ وجه عفو نخواهد کرد و آنها را به عذاب ابدی دچار خواهد نمود. کسی که مسلمان است یعنی اهل قبله است و عباداتش را به جای آورده لکن اعتقادش موافق اعتقاد اهل سنت نبوده و بی توبه از دنیا می‌رود اگر چه در جهنم عذاب داده شود با این وجود اینچنین مسلمان صاحب بدعت در جهنم ابدی نخواهند ماند].

دیدنش مر بندگان را در دنیا به بیداری، به چشم سر، جایز است [لکن غیر واقع] و در آخرت واقع؛ در موقف حشر، کَفَّار و مسلمانان را به صفت قهر و جلال، در بهشت مؤمنان را به صفت لطف و جمال. و منع دولت رؤیت را از ملائکه یا از غیر حضرت جبرائیل -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- از ایشان یا از زنان مؤمنات، بی وجه است [یعنی آنها نیز خواهند دید]. اگر چه نَفِیش از کَفَّار ممکن

[بلکه آنها از این سعادت محروم خواهند شد] و [خبر منع رؤیت] از جنّ مَوْجّه است. اما خواص مؤمنان را صبح و شام و عوام ایشان را در ایّام جمعه و نساء مؤمنات را گهگاهی مثل عید در دنیا، دیدار بود، در هنگام بار^[۱] عام و تجلّی تام؛

[حضرت شیخ عبد الحق دهلوی^[۲] در کتاب فارسی خود (تکمیل الایمان) می‌فرماید: در حدیث شریفی آمده است: (در روز قیامت، پروردگارتان را چنان خواهید دید که ماه شب چهاردهم را می‌بینید!) همان گونه که الله تعالی در دنیا بدون آنکه کنه ذات پاکش فهمیده شود شناخته می‌شود، در آخرت نیز بدون ادراک چگونگی رؤیت خواهد شد. علمای بزرگی چون امام ابوالحسن اشعری، امام سیوطی و امام بیهقی نقل کرده‌اند که فرشتگان نیز خداوند را در بهشت خواهند دید. امام اعظم ابوحنیفه و دیگر علما فرموده‌اند که جن‌ها ثواب نمی‌برند و وارد بهشت نمی‌شوند، فقط جن‌های مؤمن از جهنم نجات می‌یابند. زن‌ها، چند بار در سال در روزهایی همانند روزهای عید در دنیا خداوند تعالی را خواهند دید. مؤمنان کامل هر صبح و شام و دیگر مؤمنان در روزهای جمعه او تعالی را می‌بینند. به نظر این فقیر، زنان مؤمن، ملائکه و جن‌ها نیز مشمول این بشارت هستند. زنان کامل و عارفی همچون فاطمه زهراء و خدیجه کبری و عایشه صدّیقه و سایر ازواج طاهرات و مریم و آسیه -رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُنَّ اَجْمَعِیْنَ- را از دیگر زن‌ها استثنا کردن مناسب خواهد بود. امام سیوطی نیز به این نکته اشاره می‌کند.]

لیکن دیدنی که بدو ایمان آریم و از کیفیّتش دم نزنیم، [چونکه خداوند متعال با عقل قابل ادراک نیست و افعالش شبیه افعال دنیوی نبوده و نمی‌توان آنها را با قوانین فیزیک و شیمی سنجد. و بلکه کیف و جهت و مقابله را به وجه اَبَلغ از او نفی می‌باید نمود؛ زیرا ذات اَقْدَسش نه جسم است و نه جوهر و نه عرض و نه مصوّر و

(۱) فرهنگ فارسی معین: (۱). ۱ - اجازه، رخصت. ۲ - اجازه حضور نزد شاه یا امیر.

(۲) عبد الحق دهلوی در سال ۱۰۵۲ هـ. [۱۶۴۲ م.] در دلی وفات کرد.

نه مرگب و نه جزء و نه کَلّو نه معدود و نه محدود و نه در مکان و نه در زمان و نه در جهت و نه در پس و نه در پیش و نه در راست و نه در چپ و نه در بالا و نه در پایین. [به همین علت علم و عقل و اندیشه بشری به هیچ وجه نمی تواند خداوند تعالی را درک کند و همچنین چگونگی دیده شدن او را نیز نتواند فهم کند. آیات کریمه و احادیث شریفی که در آنها به ذات الهی کلماتی چون دست و پا و جهت و مکان و امثال اینها که ذات خداوندی را جائز نمی باشد اسناد کرده شده است، معانی این کلمات آنگونه که ما می فهمیم و امروزه در آن معانی به کار می بریم نمی باشد] و هر نصّی که ایهام یکی از اینها کند، از **مُتَشَابِهَات** است؛ بدو ایمان می آریم و از حقیقتش خاموش می شویم، یا او را تأویل می کنیم به اجمال یا به تفصیل. [یعنی به آن کلمات معانی ای که شایسته ذات اقدس الهی باشد داده می شود به عنوان مثال: کلمه ید به معنی قدرت است.]

و هیچ کس در دنیا با چشم سر، او را ندیده است و حضرت سرور کائنات که او را دیده است، در دنیا نبوده است. پس هر که دعوی دیدن ذات اقدسش کند در دنیا، زندیق است. و اولیا را شهود استنه دیدن؛ و کلامهای اولیا - قَدَسَ اللهُ اَسْرَارَهُمْ - که دلالت بر رؤیت دارند، همه محمول است یا بر سَکَرِ حال [یعنی بر اثر واردات و فیوضات معنوی عقل ایشان محجوب شده]، که شهود را رؤیت دانسته اند، یا مؤوّل اند.

سؤال: کسی ادّعی امر جایز کند، چرا زندیق و ملحد بُود؟ و اگر مُدّعیش کافر شود، آن امر را جائز چگونه توان گفت؟

جواب: معنای مشهور جواز، امیرا است که شدن و ناشدنش روا بود؛ اما معنی جوازِ رُؤیَتِ باری در مذهب اشعری^[۱] اینست که متعلّق قدرت باری تعالی

(۱) ابو الحسن علی بن اسماعیل اشعری ۳۳۰ هـ. [۹۴۱ م.] در بغداد وفات کرد.

تواند شد؛ یعنی خدا می‌تواند که در انسان در این عالم قوت بینایی ای خلق کند که بدون مُحازات و قُرب و سایر شرائط، او را ببیند؛ همچنان که مرد کور از چین پشه اندلس را جایز است که ببیند [چنانکه جائز است از روی کره زمین آنچه که در ماه و ستارگان است را ببیند]. و این جواز راجع به کمال قدرت الهی است. و نیز نصوص^[۱] و اجماع بر عدم وقوع رؤیت است در دنیا، پس مُدّعیش ضال و مُلحد بُود و این ظاهر است. و نیز این جواز، مشروط است به این که گردی از (چون) به ذیل کبریای مَرئی تعالیٰ ننشیند [یعنی مقصود از جواز رؤیت در دنیا، رؤیتی نیست که با قوانین فیزیکی مطابقت داشته باشد.] و شک نیست که هر چه در این نشأت حاصل شود، سراسر (چون) است و از بیچونی بی نصیب. پس هر که دعوی رؤیت کند، با این اعتبار گویا ادّعی امر ناجائز کرده است. فافهم!^[۲]

[همچنین ملحد و زندیق است کسیکه دعوی امری را می‌کند که سبب کفر است.]

مولانا خالد - قُدّس سرُّه - پس از بیان این پاسخ‌ها می‌فرماید (فافهم!). با این جمله اشاره می‌کند به اینکه پاسخ دوم قوی‌تر است. شخص (ملحد) و (زندیق) هر دو مسلمان بودن خود را ابراز می‌کنند. این بیان صادر شده از شخص (ملحد) از صمیم قلب وی است. او به مسلمان بودن و در راه راست بودن خود معتقد است. در حالیکه شخص (زندیق)، دشمن اسلام است و برای این که اسلام را از درون

(۱) وَفِي الْمَوَاهِبِ الدِّنِيَّةِ - رَوْحُ اللَّهِ تَعَالَى رَوْحٌ مُؤَلَّفَهَا - أَنَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ لَنْ تَرَوْا رَبَّكُمْ حَتَّى تَمُوتُوا). وهو حديث صحيح، رواه مسلم في صحيحه وابن خزيمة عن أبي أمامة وعبادة بن الصامت. وفيها أيضا، «أنه - تبارك وتعالى - أوحى إلى سيدنا موسى - على نبينا وعليه الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -، أَنَّهُ لَنْ يَرَانِي حَيًّا إِلَّا مَاتَ». انتهى. فَإِنَّ مَاتَ مَدْعَى الرُّؤْيَا كَيْفَ يَخْبَرُ بِهَا وَهُوَ حَيٌّ وَالْأَفْكَافُ يَصْدُقُ وَهُوَ حَيٌّ. وفيها أيضا حكاية الإجماع عند الإمام القشيري رحمه الله تعالى. اهـ منه

(۲) إشارة إلى جواب المناقشة في الجواب الأول والثالث وأن العمدة الجواب الثاني مع أن خلاف النص والإجماع ليس كفرا مطلقا ومن ثم جواز الأشعري الوقوع في الدنيا في أحد قوليه ومر مني نقل الخلاف في كفر مدعيه. اهـ. منه

نابود کند و مسلمانان را فریب دهد تظاهر به مسلمانی می‌کند.

بر سر سخن رَوسَم؛ شب و روز و سال و ماه برو نگذرد - تَعَالَى شَأْنُهُ - و حال و مستقبل و ماضی در حضرتش نَبُود. محل حوادث نیست. در هیچ چیز خلل ندارد و با هیچ چیز مَتَّحِد نشود. [فِرْقَةُ نُصَيْرِي که یک فرقه شیعی است اعتقاد به حلول خدا در حضرت علی دارند و به همین علت کافر شده‌اند.] و هیچ ضِدّ و نِدّ و مثل و شبه و نظیر و ظهیر و مادر و پدر و زن و فرزند ندارد. در هر جا با همه کس حاضر و به همه اشیا محیط و به همه کس از رگ جان نزدیکتر است؛ اَمَّا نه معیت و احاطه و قُرْبی که به علم و عقل اهل دانش یا به کشف و شهود ارباب بینش راست آید. [یعنی کُنه حقیقت آنها توسط عقل بشری دانسته نشود. در حدیث شریف است: (تَفَكَّرُوا فِي آلاءِ اللَّهِ وَلَا تَتَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ)^[۱].] در ذات و صفات و فعل واحد است، تَغَيَّر و تَبَدُّل را به هیچ کدام از اینها راه نیست.

اسماء مقدّسه اش **توقیفی** [یعنی گفتن اسمهایی که در اسلامیت بیان شده است جائز بوده و غیر آن را ذکر کردن جائز نمی‌باشد. به عنوان مثال به خداوند متعال عالم گفته می‌شود. ولی فقیه گفته نمی‌شود اگر چه کلمه فقیه به معنی عالم باشد. زیرا در شریعت اسلامی اسم فقیه برای ذات الهی وارد نشده است. همانند این به جای اسم (الله) تگری گفتن جائز نیست. چونکه تگری به معنی إله و معبود است. به عنوان مثال گفته می‌شود که تگری هندوها گاو است. بر این اساس می‌توان گفت: (الله واحد است غیر از او تگری وجود ندارد). در زبانهای دیگر نامهای Dieu, Gott, God را نیز به معنی معبود میتوان به کار برد اما به جای اسم الله نمی‌توان استفاده کرد.] و غیر محصورند؛ اگر چه هزار و یک مشهور و نود و نه مأثورند. [به این نامها «اسماء حسنی» گفته می‌شود.]

(۱) تفکر کنید در نعمتهای خداوندی و پرهیزید از تفکر در ذات الهی.

[صفات ذاتی خداوند شش تا می باشد که پیشتر ذکر شد.] و هفت و یا هشت صفت ذاتی ازلی، زاید بر ذات دارد [صفات ثبوتی در مذهب اشعری هفت و در مذهب ماتریدی هشت تا می باشند.] که همه چون ذات اقدسش بی چونند و هیچ کدام، به صفتی از صفات ممکنات نمی مانند و به قیاس عقل مُدرک نخواهند شد؛ اما حق سُبْحَانَهُ نمونه ای از آنها در ذات آدمی خلق فرموده اند، بدان سبب آدمی معرفتی به صفات مقدّسش حاصل می شود اما نه به کُنه و ماهیّت. [و انسان به خاطر اینکه نمی تواند خداوند متعال را ادراک کند برو جائز نیست که به فهم و درک چگونگی خداوند قیام و تشبّث کند] همه با ذات اقدسش نه عینند و نه غیری که امکان جدایی داشته باشند. از ازل تا به اَبَد با او بوده و هستند و خواهند بود. و آن صفات: حیات است و علم و اراده و قدرت و سَمْع و بَصَر و کلام. و بعضی تَکْوین [را هشتمین صفت ثبوتی دانند و این مذهب ماتریدی است] و بعضی بَقّارا هم گفته اند. اما مَشِیْعَت در مذهب اَشاعِرِه عین اراده است [و صفت تَکْوین در نزد ایشان با صفت قدرت یکیست.] و معنیشان به فارسی: زندگی است و دانایی و خواهِش و توانایی و شنوایی و بینایی و گویایی و آفریدن و پابندگی.

و تبرّکا نظم حضرت مخدوم نور الدّین مولانا عبد الرّحمن جامی - قَدَسَنا اللهُ بِسِرِّهِ السّامی - را در تفاسیر صفات آوردن مناسب نمود.

اشارت به حیات

از صفاتش یکی حیات آمد * که امام همه صفات آمد
نه حیاتش به روح و نفس و تن است * بلکه او زنده هم به خویشتن است
او به خود زنده ایست پاینده * زندگان دگر به او زنده

اشارت به علم

هست بعد از حیات علم و شعور * علمی از سبق جهل و فکرت دور
متعلق به جمله کلیات * متجاوز ازان به جزئیات
ذره ای نیست در مکین و مکان * که نه علمش بود محیط به آن
عدد ریگ در بیابانها * عدد برگها به بستانها
همه نزدیک او بود ظاهر * همه در علم او بود حاضر

اشارت به ارادت

وز پی آن بود ارادت و خواست * خواستی لایزال بی کم و کاست
فعلهایی که از همه اشیا * نو به نو در جهان شود پیدا
گر ارادی بود چو فعل بشر * و طبعی بود چو سیل و حجر
منبعث جمله از مشیت اوست * مبتنی بر کمال قدرت اوست
نخلد بی ارادتش خاری * نگسلد بی مشیتش تاری
فی المثل گر جهانیان خواهند * که سر مویی از جهان کاهند
گر نباشد چنان ارادت او * نتوان کاستن سر یک مو
و همه در مقام آن آیند * که بر آن ذره ای بیفزایند
ندهد بی ارادت او سود * نتوانند ذره‌ای افزود

اشارت به قدرت

بعد ازان قدرتی بود کامل * مر مرادات را همه شامل

در همه کار در همه حالت * کارگر بی توسط آلت
اثر آن به هر عدم که رسید * رخت با خطه وجود کشید

اشارت به سمع و بصر

هر یک از وصف سمع و وصف بصر * هست جز علم معیتی دیگر
نیست از گوش سر شنیدن او * نیست موقوف دیده دیدن او
بشنود خواه دور یا نزدیک * بیند از روشن است یا تاریک
حال هر ممکنی به کتم عدم * بیند و داند او نه بیش و نه کم
وز سؤال و طلب هر آنچه رود * بر زباها یکان یکان شنود

اشارت به کلام

آخرین وصف کان کلام بود * نه به حلق و زبان و کام بود
بر کلامش سکوت سابق نه * تهمت خامشیش لاحق نه
حق تعالی چو بی عبارت و حرف * با عدم گفت نکته‌های شگرف
عدم آمد ز ذوق آن سخنان * به فضای وجود رقص کنان

وهر یکی از این صفات بِالذَّاتِ بسیط و یکتا و به اعتبار تعلق بسیارند و به
کثرت تعلقات از وحدت و بساطت نمی‌افتند، چنانکه ذات اقدسش با وجود ایجاد و
نگهبانی این همه آفریده، از وحدتِ صرف نمی‌افتد و مخلوقاتش اندکی است از
مقدورش. همه عالم بدو محتاج و او بی‌نیاز مطلق است.

وَهُوَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * قَاضِي
الْحَاجَاتِ مُوَلِّي الْعَطِيَّاتِ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ مُقِيلُ الْعَثَرَاتِ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ وَتَعَالَتْ
كِبْرِيَاءُهُ.

اصل دوم

وَمَلَائِكَتِهِ

اصل دوم از اصول ششگانه ایمان این است که یگروی به فرشتگان خدای - تعالی شأئه- که جسمهای لطیفه [از حالت گاز هم لطیفتر] نورانیه [عاقل و] مُزَهَّند از آلودگی، توانایند بر نمودن خود به شکلهای گوناگون، [یعنی همانگونه که گازها می‌توانند هم به صورت مایع و هم جامد باشند و همچنین در حالت جامد می‌توان شکل‌های متنوع به خود بگیرند به همانصورت ملائکه نیز می‌توانند به صورت اشکال زیبا مجسم شوند.] نه ارواح اکابر اولاد آدمند که از ابدان ایشان جدا شده‌اند، چنانکه جمعی از نصاری گویند، و نه جواهر مجردة مخالف بالذاتند مر نفوس ناطقه بشریه را [یعنی همانند انرژی و قوت بی ماده نیز نیستند]، چنانچه رَعَم فلاسفه است.

(تاء) ملائکه برای تأنیث جمع است و بی تاء هم مستعمل است. مأخوذ از (م ل ک) است به معنی شدت؛ جمع مَلَك به وزن فَرَس بغیر قیاس. یا از (ا ل ک) است به معنی رسالت جمع ملاک به وزن مَعْفَل به تقدیم عین به قیاس. یا از (لاک) به معنی پیغام رسانیدن جمع ملاک به زیادت میم به وزن مَفْعَل به قیاس. یا از (ملک) است به معنی شدت و قوت جمع ملائک به وزن فعائل به زیادت همزة چون شمائل به قیاس. و می‌تواند بود که جمع ملک باشد مخفف یکی از اینها به قیاس.

و ملائکه را بر کُتب تقدیم فرمود؛ چه ایشان واسطه انزال کُتب‌اند و کتب را بر رُسل هم بدین جهت تقدیم فرمود. و سبب تقدیم هر دو بر رُسل تقدیم ذاتی هم میتواند بُود؛ چه مَعَشَر ملائکه از هر ذی روحی در ایجاد مقدم اند و سبقت کُتب خفائی ندارد. و قطع نظر از اینها پیرو کلام مجید هم مُقْتَضی این ترتیب است.

و ایمان به ملائکه اینست که بدانی همه بندگان خداوند، نه انبازان و دختران وی؛ چنان که کفار می‌گویند. تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ عُلُوًّا کَبِيرًا.

و همه دوستان خدایند و فرمانبرداران وی تعالی. از گناه و نافرمانی و مادگی و نری و زناشوهری منزّه و بری‌اند [توالد ندارند و صاحب حیا و زنده هستند]. لکن از حضرت عبد الله بن عباس -رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا- مروی است که زمره‌ای از ملائکه هستند توالد دارند، آنها را (جنّ) می‌گویند و ابلیس از اینها است. و نقل هاروت و ماروت و ابلیس و زلاتی که متبادرند از آیه کریمه (أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ * البقرة: ۳۰) هیچ ناقض عصمتشان نمی‌شود چنانکه در مَفَصَّلَات مبسوط است.

بر سر اصل سخن رویم؛ از تمام آفرینش بیشتراند. از بس بسیاری غیر از علام حقیقی هیچ کس از عددشان آگاه نیست. در تمامی آسمان‌ها جای قدمی نیست که نه در او فرشته‌ای در رکوع و یا در سجود نباشد. و در تمامی موجودات از آسمان‌ها و زمین و ستاره و نباتات و جمادات و حیوانات و قطره‌های باران و شاخ و برگ درختان [و در هر مولکول، اتم، واکنش و حرکتی] موجودی نیست که نه فرشته‌ای بر او مُؤَكَّل و به وَفَق فرمان پروردگارِ عالمیان، در او مُدَبِّر و مُتَصَرِّف است. واسطه‌گانند در میان خدای و مخلوق او تعالی. بعضی بر بعضی از فرشتگان [آمرانند] و بعضی بر بعضی از آدمیان به پیغمبری مَبْعُوث می‌شوند. [بعضی نیز بر قلب انسانی افکار نیک القا می‌کنند که به آن الهام گویند.] بعضی همیشه در رکوع و برخی هم دائم در سجود و زمره‌ای در استغراقِ شُهودِ جمالِ اَقْدَس -جَلَّ جَلَالُهُ- از عالم و آدم بی‌خبرند.

و هر یکی مقام معلومی دارند، از آنجا یارای تجاوز ندارند. و دو دو، و سه سه، و چهار چهار و زیاده تر پَر دارند. [همانگونه که بال هر حیوانی و طیاره‌ای از جنس ساختار وجودشان است و به همدیگر شباهتی ندارند به همان صورت بالهای ملائکه نیز از جنس خودشان است. انسان وقتی نام چیزی که ندیده و نمی‌داند را می‌شنود آن را بر اشیائی که می‌داند حمل و قیاس کرده و در نتیجه به خطا می‌افتد.

ملائکه بال دارند و ما بدان ایمان داریم. فقط چگونگی آن را نمی توانیم درک کنیم. تصاویر زن بالدار که در کلیساها و بعضی از مجلات و افلام به عنوان ملائکه مشاهده می شود همگی ساختگی و غیر واقعی هستند. هیچ مسلمانی اینچنین چیزی را رسم نمی کند و نباید این تصاویر ساختگی ای که توسط کافران ترسیم شده است را واقعی دانسته و فریب دشمنان را خورد.

و فرقه ای خازنان بهشتند و مهترشان **رضوان** -عَلَيْهِ السَّلَام- است. زمره ای خزنه دوزخند و سالارشان **مالک** است -عَلَيْهِ السَّلَام-. و زبانیه جهنم که نُسْتَقْچیان اهل دوزخ یا همان خازنانند، [و آتش دوزخ بدیشان ضرری نمی رساند همانطوری که ماهی در دریا ضرر نمی بیند.] نوزده تن ویا نوزده صنف اند. و **کِرامُ الکاتبین** که **حَفْظَه** هم گفته می شوند، [نزد بعضی از عالمان ملائکه حفظه دسته ای جداگانه و غیر از ملائکه کرام الکاتبین می باشند.]

چهار شخص اند. دو در روز و دو در شب، یکی بر جانب راست و امیر و نویسنده خیر است؛ و دیگری بر طرف چپ و مأمور و کاتب شر است. و **مُوَكَّل** عذاب و سؤال قبر، **مُنْکَر** و **نَکیر** اند مَر مسلمانان و کافران را. و بعضی سائل مسلمانان را **مُبَشِّر** و **بَشیر** می گویند.

و بعضی بر بعضی شرف دارند. و افضل همه خواص ملائکه اند که چهار شخص و چهار صنف اند؛ اشخاص اربعه: حضرت **جبرائیل** است -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- که صاحب پیغام وحی [تبلیغ اوامر و نواهی] است. و حضرت **اسرافیل** -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- که **مُوَكَّل** نفخ صور است، که دو بار درو می دمد. در بار اول، همه زندگان به غیر از حی لا یَموت -جَلَّ شَأْنُهُ- و آنانکه می آیند^[۱] می میرند. و در بار دوم، همه مردگان زنده می شوند. و حضرت **میکائیل** -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ

(۱) و به جز آن ملائکه ای که در ادامه مطلب ذکر خواهند شد.

وَالسَّلَامُ- که قبض و بسط زمین و تنگی و فراخی روزی، [نظام اقتصاد و به حرکت درآوردن هر چیز]، بدو مُقَوَّض است. و حضرت عزرائیل -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- که قابِضُ الْأَرْوَاح است. و اصناف چهارگانه که: حَمَلَةُ الْعَرْش اند، که امروز چهار و فردای قیامت هشت اند. و مُقَرَّبَان، که نزدیکانِ بارگاه اقدس اند. و کَرُوبَان، که فرشتگانِ عذاب و سردارانِ خیل ملائکه اند. و روحانیان، که فرشتگانِ رحمتند - صَلَوَاتُ اللَّهِ تَعَالَى وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ-. و هر جا که خواصّ ملائکه گفته شود، این برگزیدگان مرادند.

و در تفاضل ایشان هم در میان خود، سخن است. و این بزرگان که خواصّ اند، بر غیر انبیا شرف دارند از بنی آدم. و عوام بشر که صَلَاحا واولیا مرادند، بر عوامشان و عوامشان بر گنه کارانِ بشر، تَفَوُّق دارند [و کافران از همه مخلوقات پستترند]. و تمامی ملائکه به نفخه نخستین می میرند؛ به جز از حَمَلَةُ الْعَرْش و ملائکه اربعه، که بعد از آن خواهند مرد. و همه به نفخه دوم زنده می شوند؛ به غیر از ایشان، که پیش از آن زنده خواهند شد؛ چه این بزرگواران در اصل ایجاد و احیای بعد الموت از هر ذی روحی مُقَدَّم و در مردن از همه مُؤَخَّرند.

اصل سوم

وَكُتِبَهِ

اصل سوم از اصول ستّه ایمان این است که بگروی به کتابهای منزله او -تعالی شأنه- که فرو فرستاده است آنها را بر بعضی از پیغمبران خود، به الفاظ یا نقوش حادثه در الواح یا بر زبان فرشته، [یعنی خداوند این کتابها را به وسیله ملائکه بر بعضی از پیامبران فرو فرستاده و به سمع آنان رسانیده است و بر بعضی دیگر به صورت نوشته های موجود بر الواح فرستاده و به بعضی دیگر از ایشان بی واسطه ملک شنوائیده است.] به اینکه همه کلامِ قدس و صفتِ قائمه اند به ذاتِ حق -جَلَّ

شأنه-، نه مخلوق او تعالیٰ چنانکه خواهی شنید و نه اختراع ملک و نه گفته پیغمبران و نه از جنس صوت و حرف‌اند. نه در ذهن و نه در زبان و نه در خط، حلول ندارند؛ [از اینجاست که بشر نمی‌تواند حقیقت ذات و صفات الهی را ادراک کند] اگر چه از هر یکی از آنها مفهوم می‌شوند. [در این حالت کلام منزل توسط انسان خوانده شده و در ذهن‌ها حفظ و بر صحیفه‌ها نوشته می‌شود که با این اعتبار چونکه به انسان قائم است حادث می‌باشد و از آن جهت که به ذات باری تعالی قائم است قدیم و ازلیست.]

و همه حقّند و هر چه در آنهاست، راست است و امکان کذب ندارد. و جواز تخلف در بعضی وعیداتشان بنابر اِشراط است به شروط خفیه یا جلیّه و یا تقیید به مشیّت، یا اشارت اند به استحقاق، یا اِنبای تهدیداند نه اِخبار به عقاب، یا کذب مخصوص به اِخلاف و وعد است نه وعید؛ چنانکه به نقل و عقل مؤیّد است و بی‌مانع نصوصشان از ظاهر صرف نباید نمود.

[قرآن کریم و احادیث شریف با لغت و لهجه قبیله قریش می‌باشد. در هنگام دادن معنی به الفاظ و نصوص قرآن و حدیث باید معانی مستعمل در حجاز در هزار و چهار صد سال قبل مورد توجه قرار گیرد. ترجمه این نصوص با معانی‌ای که به مرور زمان تغییر یافته و امروزه برای آن الفاظ استفاده می‌شود صحیح نخواهد بود.]

و آیات متشابهات از اسرار الهی‌اند. کسی از حقیقت معانی‌شان آگاه نیست به جز از جناب اقدس خداوندی؛ و بعضی ارباب علوم لدنیه را هم بر بعضی از آن اسرار اطلاع می‌بخشند. پس ایمان به آنها می‌آریم و از بیان معانی‌شان کب می‌بندیم. و اشاعره -شکر الله سَعِیْهِمْ- به اجمال و تفصیل در آنها تأویل روا داشته‌اند [تأویل یعنی انتخاب معنی غیر مشهور از بین معانی مختلف یک کلمه] مثلاً: (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ * الفتح: ۱۰) کلام خداست -تعالیٰ شأنه- می‌گوییم: «ایمان داریم کلام اوست تعالیٰ و هر مرادی که حق تعالیٰ از آن کلام دارد، حق است و ایمان بدو

داریم اما نمی دانیم مرادش چیست. او خود می داند». یا میگوییم: (همچنانکه علمی دارد نه مانند علم ما و اراده‌ای دارد نه مانند ارادهٔ ما، یدی هم دارد نه مانند ید ما؛ چه ید ما جسم است و مرکب از گوشت و پوست و استخوان و ید او تعالیٰ مُنَزَّه از جسمیت و ترکیب و لوازم اینها). این تأویل اجمالی است. یا می‌گوییم: (مراد از ید، قدرت است). این تأویل تفصیلی است و علیٰ هَذَا القیاس.

بر سر اصل سخن رویم؛ در بعضی آیاتِ کُتبِ منَزَّله در لفظ یا در حکم و یا در هر دو، نَسَخِ جائز و واقع است. و قرآن را از سائر کتبِ سماویّه امتیاز است به اینکه ناسخ همه است و به طوری که در عهد سرور عالم -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ- بود، همچنان تا امروز و تا به انقراض روزگار بی زیادت و نقصان و بی غلط و نسیان هست و خواهد بود. و تمام علومِ اوّلین و آخرین در او درج [میباشد و ازین سو از همهٔ کتبِ سماوی برتر و ارزشمندتر بوده] و اعظم معجزات است. و اگر بِالْقَرَضِ تمامی انس و جنّ و ملک مُتَّفِق شده که مانندش به عرصهٔ ظهور آرند، ممکن نخواهد شد. و فصحای عرب با وجود کمال فصاحت، مقدار سه آیت را از مثل او نتوانسته اند که انشاء نمایند و همه از معارضهٔ او عاجز و خیره مانده‌اند؛ به محض قدرت یا سبب به خروج مراتبِ بلاغتش از طوق بشر یا بنا به غرابتِ سیاقش که نه نظم و نه نثر و نه سجع و نه رجز است؛ با وجود اینکه ترکیب عباراتش از حروف هجاست، که مادهٔ تراکیب محاورهٔ بلغای عرب است.

و تمامی کُتبِ سماویّه، صد و چهاراند. فرو آمده به قول مشهور ده از آنها بر آدم و پنجاه بر شیث و سی بر ادريس و ده بر ابراهيم؛ و اینها مسمّی به صُحُف‌اند. و توراتِ موسی و زبورِ داود و انجیلِ عیسی و قرآنِ محمد -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَعَلَى آلِ كُلِّ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّمَ-. و به گوشِ هوش بشنو! چون کسی خواهد که امری یا نهمی یا ندایی یا اخباری یا استخباری کند، هر آئینه پیش از تکلم در نفس خود می‌یابد معانی را که از آنها به الفاظ تعبیر میکند و آنها را در نفس سامع

القا می‌نماید، آن معانی را کلام نفسی می‌گویند. و به اختلاف عبارات، مختلف نمی‌شوند. و عربی و فارسی و ترکی نیستند مثلاً. و الفاظی که دلالت بر این معانی می‌کنند، کلام لفظی‌اند و عربی و فارسی یا غیر اینها گفته می‌شوند. پس کلام نفسی، صفتیست بسیط، قائم به نفس متکلم، مغایر علم و اراده و سایر صفات مشهوره. و کلام لفظی مرکب است از حروف مرتبه جاری از زبان متکلم و ساری در گوش سامع که دالّ است بر کلام نفسی.

پس بدان که کلام حق - جَلَّ شَأْنُهُ - صفتی است ازلی، غیر مخلوق، قائم به ذات او - تعالیٰ -، منافی سکوت و خرس و ناتوانی تکلم، مغایر علم و اراده و سایر صفات ذاتیه، از ازل تا به ابد بی تخلّل خاموشی به همان یک صفت متکلم است. و او بسیط حقیقی است نه متبعض و نه متعدّد و نه عربی و نه سریانی و نه عبرانی و نه اخبار و نه انشاء و نه امر و نه نهي. مثلاً از جنس صوت و حرف نیست، نه در خط در می‌آید نه در زبان، نه در گوش نه در ذهن، لیکن از هر یکی از اینها به اعتبار، وجودی غیر از وجود خارجی مفهوم میشود. به هر زبانی معبر میگردد؛ پس اگر به عربی معبر شود، قرآن است و اگر به سریانی، انجیل و اگر به عبرانی، تورات. [در کتاب شرح المقاصد^۱ می‌فرماید: اگر به زبان یونانی تعبیر شود انجیل و اگر به عبرانی بیان شود تورات و اگر به سریانی بیان شود زبور نامیده می‌شود.] و به امور متکثره و متغیره تعلّق گیرد؛ پس اگر به محکی تعلّق گیرد، خبر است و به غیر محکی، انشاء و به مأمور، امر و به منهي، نهي و هکذا. اما بدین سبب گردی از کثرت و تبدل به دامانش نشیند چنانکه گذشت.

و همه کتب منزله و صُحُف مُرسله ورقی از آن صفت‌اند. و این صفت را صفت خدا و کلام نفسی او تعالیٰ بالذات می‌گویند، و به اعتبار جلوه کردن در لباس

(۱) مؤلف کتاب سعدالدین تفتازانی رحمه الله است. وی در سال ۷۹۲ هـ. [۱۳۸۹ م.] در سمرقند وفات یافته است.

عربیّت قرآن، چنانکه گفته شد. و وَحی مُنَزَّل را که نظم معروفِ مُؤَلَّف از حروف و بِالْفِعْل مکتوب و ملفوظ و مسموع و محفوظ آدمیان است، کلام لفظی و قرآن می گویند. و به صفت خدا هم تسمیه می شود، به اعتبار دلالت. و این کلام اگر چه وحدتِ نوعی دارد، اما تعدّد شخصی و تجزّی دارد؛ چنانکه همه را قرآن میگویند، بعضی از آن را هم میگویند.

واهل حق، بعد از اتفاق بر قِدم و غیر مخلوقیّت کلامِ اوّل، وجواز حدوث تعلّقش در کلامِ ثانی که کلامِ لفظی است، مختلف اند؛ بعضی نص بر قِدمش نهاده اند و برخی به بداهت حکم به حدوثِ مخلوقیّتش کرده اند. و گروهی گویند که به تقدیر حدوثش هم، او را حادث نباید گفت، مبدا خاطر به سوی حدوثِ کلامِ نفسی کشد؛ چه ذهن بشر از دالّ به مدلول سخت سَرِیْعُ الْإِنْتِقَال است. وَهَذَا هُوَ الْأَسْلَمُ الْأَقْوَمُ. پس هر که از اهل حق سخن از حدوث گوید، مرادش نظمِ مُؤَلَّف است و بس. و همه متفق اند که کلامِ نفسی و لفظی، هر دو کلامِ خدایند؛ اگر چه بعضی به راه تجوّز رفته اند، لیکن در معنی اضافه تفاوت کرده اند؛ پیشِ اکثر، اضافه کلامِ نفسی به خدا -جَلَّ شَأْنُهُ-، اضافه صفت است به موصوف و اضافه کلامِ لفظی به او تَعَالی، اضافه مخلوق است به خالق.

سؤال: از تقریر سابق مفهوم شد کلامِ ازلیِ خدای، شنیدنی نیست؛ پس معنی «سَمِعْتُ کَلامَ اللَّهِ» این است که: «شنیدم نظمِ مُؤَلَّف را»، یا اینکه «از اصواتِ مسموعه فهمیدم کلامِ ازلی را»؛ و در هر دو صورت، همه انبیاء بلکه همه خلق را سماعِ کلامِ الله، میسر است. پس اختصاص حضرت موسی به تکلیم چه وجه دارد؟

جواب: حضرت موسی -عَلَيْ نَبِيِّنا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام-، کلامِ ازلی را به طریق خرقِ عادت، بدون صوت و حرف شنیده است؛ چنانکه حضرت باری را در آخرت می بینند، بدون کمّ و کیف و این میسر نیست مردم را. یا به صوت شنیده است؛ اما به تمامی اجزا و از جمیع جهات، یا از جهتی، اما نه به صدائی که در

وجودش دَخَلَ ما سوی باشد و توسط امری بود. و در هر سه صورت، وجه امتیاز ظاهر شد. و سماع سرور عالم، در شبِ معراج و جبرائیل امین، در وقت تَلْقَی وحی نیز چنین است. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

أصل چهارم

وَرُسُلِهِ

اصل چهارم از اصول سته ایمان اینست که، بگروی به پیغمبران فرستادهٔ خدای -تَعَالَى شَأْنُهُ-. [که انسان‌ها را به راه راستی که او تعالی پسندیده است هدایت و ارشاد می‌کنند.] «رُسُل» جمع رسول است و «رَسُول» صیغهٔ فَعُول است بمعنی مَفْعُول. در لغت بمعنی فرستاده است و در شریعت به قول مختار، از آدمیان مردیست آزاد و بهترین همهٔ معاصران خود بغیر از انبیاء در خَلْق و خُلُق و علم و عقل، سلیم از صفت‌های رذیله، **معصوم** از گناهان صغیره و کبیره پیش از نبوت و پس از آن، [کافرانی که از داخل قصد تخریب اسلام را دارند مدّعیند که حضرت محمد علیه السّلام قبل از نبوت در مقابل بتها حیوان قربانی می‌کرده است و برای اثبات این ادّعا خود نوشته‌های لامذهبان را به عنوان منبع و دلیل ذکر می‌کنند. کذب و دروغی افترای قبیح ایشان از سطور بالا به خوبی قابل وضوح است.] و بری از عِلَل مُنْفَرّه چون کوری و گنگی، از اوّل بعثت تا به استقرار نبوت، [و بایستی به وجود هفت صفت در پیامبران اعتقاد نمود: امانت، صدق، تبلیغ، عدالت، عصمت، فطانت یعنی صاحب عقل و ادراک بسیار و أَمْن العزل یعنی از مرتبهٔ پیامبری هرگز عزل نمی‌شوند].

[رسول به پیامبری گویند که] شریعتی برو فرو آمده باشد از جناب حق تعالی با امر به رسانیدن آن به بندگان خدای، و اگر این امر به او نشده باشد او را «نبی» می‌گویند نه «رسول». و قولی چنان است که «رسول» و «نبی» یک معنی

دارند و در هر دو امر به تبلیغ شرط است. و در این حدیث شریف بهتر این است؛ زیرا ایمان به همه پیغمبران واجب است. و به قول مختار هم خوب است؛ زیرا که ایمان به پیغمبران مُرسَل بلکه به یکی از ایشان بی ایمان به همه نمی شود.

وایمان به رُسُل این است که بدانی خدای تعالی برگزیده است همه را، به محض فضل و موهبت، نه سبب به ریاضت و کثرت طاعت، برای نبوت و وحی شرایع و رهنمایی مردم و تمام کردن امور معاد و معاش ایشان، و همچنانکه مأمور شده اند، در غایت کوشش، پیغام او را به مردم رسانیده و احکام دین را اصلاً و فرعاً با وجود کثرت اعدا و وفور طعن و ملامت، بیان فرموده اند. و همه را خدای تعالی به معجزات باهره تأیید فرموده است تا دعوی نبوت را شاهد باشند. و هیچکس را تاب معارضه ایشان نبوده است.

و همه در قیامت به دستور جناب اقدس، شفاعت برای گنه کاران [اُمّتشان] می کنند و از ایشان پذیرفته می شود. [به کسیکه در زمان تبلیغ پیامبری بوده است و به ایشان ایمان آورده او را تصدیق کند اُمّت آن پیامبر گفته می شود.] بلکه صلحا و [علما و] اولیای اُمّتشان همچنان اند. [یعنی شفاعت از ایشان نیز پذیرفته خواهد شد.]

و همه در گور خود نوعی از زندگی دارند و خاک هرگز اجسام ایشان را نخورد؛ لَٰهٰذا در حدیث شریف آمده است که «حج می کنند و نماز می گذارند». [امروزه افرادی در عربستان سعودی هستند به نام (وهابی) که به این احادیث شریفه اعتقادی ندارند و به مسلمانان حقیقی که به این احادیث معتقد هستند کافر می گویند. نصوصی را که معانی آنها آشکار و واضح نیست و از جمله متون متشابه می باشند را به صورت غلط تأویل می کنند. آنها با وجود این اگر چه کافر نمی شوند لکن از (صاحبان بدعت) می شوند و به مسلمانان ضرر زیادی می رسانند. فرقه وهابیت توسط یک احمق از منطقه نجد به نام محمد بن عبد الوهاب پایه گذاری

شد. همفر جاسوس انگلیسی، با مطرح کردن عقاید انحرافی ابن تیمیه^[۱] او را فریب داد. این انحرافات توسط کتاب‌های یک فرد مصری به نام عبده^[۲] به جوامع ترک تبار و همه جا سرایت کرد. علمای (اهل سنت) در صدها کتاب نوشته شده بر علیه این افکار باطله اثبات کرده‌اند که این فرقه مذهب پنجم نبوده بلکه در راه ضلالت و گمراهی هستند. از میان کتابهای تألیف شده می‌توان به کتاب (الاصول الأربعة)^[۳] و (ردّ وهابی)^[۴] که توسط نشریات حقیقت به چاپ رسیده است اشاره کرد. خداوند متعال روحانیون جوان را از لغزش به مسیر وهابیت که دست نشانده انگلیس هستند حفظ کند و آنها را از راه علمای (اهل سنت) که در احادیث شریفه مورد ستایش قرار گرفته‌اند جدا نکند!

و در عین خواب، چشم دلشان بیدار است. و در اصل نبوت [در به جای آوردن وظایف آن و خصوصیات مرتبه پیامبری] برابرند و در میانشان جدایی نمی‌باید کرد. [و آن هفت صفتی که پیشتر ذکر شد در همه انبیا وجود دارد] و اگر -نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالٰی- کسی یکی را از همه تکذیب کند، ایمانش به هیچکدام درست نباشد. و هرگز از منصب نبوت عزل نشوند؛ چنانکه بعضی اولیا را گاهی از مرتبه ولایت انْعِزَال رومی دهد. -نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالٰی مِنْ الْخَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ-.

و هیچ غیر پیغمبری از بنی آدم و هیچ کس از جنّ و ملک، به مرتبه ایشان نرسد؛ لیکن ایشان را در میان خود بعضی بر بعضی شَرَف است، به اعتبار عموم دعوت و کثرت اُمت و غلبه علم و معرفت و وفور ذکر و شهرت و استمرار معجزات و امتیاز به خصائص و کرامت و امتداد و متانت شریعت. لَٰهٰذَا سُرور عالم را -عَلَيْهِ

(۱) احمد بن تیمیه در سال ۷۲۸ ه. [۱۳۲۸ م.] در شام فوت شده است.

(۲) محمد عبده ۱۳۲۳ ه. [۱۹۰۵ م.] در مصر فوت شده است.

(۳) تألیف محمد حسن جان فاروقی از نوادگان امام ربانی که در سال ۱۳۴۹ ه. [۱۹۳۰ م.] درگذشته است.

(۴) تألیف مفتی محمود بن عبد الغیور پیشاوری در قرن ۱۹ میلادی.

وَعَلَىٰ إِخْوَانِهِ وَآلِ كُلِّ وَصْحِهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَأَكْمَلُ التَّحِيَّاتِ - بر همه، و اولو العزم را بر ماسوای خود، و پیغمبران مُرسل را بر غیر مُرسل، تفضیل روا باشد. - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَعَلَىٰ أَهْلِمْ وَأَصْحَابِهِمْ أَجْمَعِينَ -

و تمامی پیغمبران به قول مشهور، صد و بیست و چهار هزارند. و سیصد و سیزده یا پانزده از ایشان مُرسل. و مشاهیر اولوالعزم: [آدم]^[۱] و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمد - صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَسَلَّم - . و مشاهیر انبیاء سی و سه شخص اند. اسامیشان به ترتیب حَسَبِ الْمَقْدُور: «آدم است و شیث و ادریس و نوح و هود و صالح و ابراهیم و لوط و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و یوسف و ایوب و شعیب و موسی و هارون و خضر و یوشع بن نون و الیاس و الیسع و ذوالکفل که نامش حزقیل است به قول أصح و شمعون بن صفیه و اِثْمُویل و یونس بن مَتَّى و داود و لقمان و سلیمان و زکریا و یحیی و عَزِیز و عیسی بن مریم و ذو القرنین و سید المرسلین محمد عربی - عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَعَلَىٰ آلِ كُلِّ وَصْحِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ کَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَىٰ - . اَمَّا در نبوت «خضر و لقمان و ذو القرنین» سخن هست. همچنین در نبوت و تعیین «ذو الکفل»؛ بنابر نبوتش گفته اند «الیاس» است و گفته اند «ادریس» و گفته اند «زکریا». [از این عده فقط اسم ۲۸ نفر از آنها در قرآن کریم ذکر شده است. نام حضرت شیث، خضر، یوشع، شمعون، اِثْمُویل وارد نشده است. از بین این ۲۸ نفر پیامبر بودن ذو القرنین، لقمان، عزیز و خضر به صورت قطعی معلوم نیست. در (مکتوبات معصومیه) جلد دوم، مکتوب سی و شش می‌فرماید: (اخباری که پیغمبر بودن حضرت خضر را خبر می‌دهند قوی می‌باشند). در جلد ۱ مکتوب ۱۸۲ نیز می‌فرماید: (ظهور کردن خضر علیه السَّلَام در شکل انسان و انجام بعضی کارها توسط او نشان دهنده بر حیات بودن او نیست. خداوند متعال

(۱) در مکتوبات امام ربانی قدس سره ج ۱/ مکتوب ۲۶۰ مذکور است.

اجازه داده است که ارواح او و بسیاری از پیامبران و اولیا در شکل و قالب انسان ظهور کنند. دیدن آنها دلیلی بر زنده بودن آنها نیست). حزقیل نام دوم حضرت ذو الکفل -عَلَيْهِ السَّلَام- می باشد. بعضی از علما لقب ذو الکفل را متعلق به الیاس و یا ادریس و یا زکریا -عَلَيْهِمُ السَّلَام- می دانند.]

از واجبات اعتقاد است که بدانی، ابراهیم «خلیلُ الله» یعنی دوست جانی خداست و از غیرِ حبّ او خالی بوده است. و موسی «کلیمُ الله» یعنی هم سخن خداست که با او گفتگو کرده است چنانکه گذشت. و عیسی «کلمَةُ الله» یعنی سخن خداست که بی پدر به مجرد قول «کُنْ» از مادر زاده است. یا از بس که مُنْتَفَعٌ بِهِ بوده است گویا کلمه خداست که از وی موعظه به گوش اولاد آدم رسانیده و از او متأثر شده اند.

و علّت غائیة ایجاد عالم و سرور و بهتر اولادِ آدم اَعْنِي مُحَمَّدٍ عَرَبِيٍّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ- به وجوه متعدّده که از جمله آنها است: عدم جواز نسبت هزیمت به آنحضرت. و اینکه در بیرون آمدن از قبر و حاضر شدن در مَوْقِفِ حَشْر و در آمدن در بهشت، از تمامی آفرینش سبقت دارد. به اوصاف و شمائل که در رکنِ اوّل اسلام بیان کردیم، ممتاز باید دانست؛ اگر چه حَصْرُ آن وجوه، بیرون از طاقتِ بشر است.

یکی گزودن است به معراج آن سرور، به تَن و بیداری، در شب از مگّه تا به مسجد الأقصی و از آنجا به آسمان و از آنجا تا خدا خواهد. [اتباع فرقه گمراه اسماعیلیه و دشمنان دین که در شکل و لباس علمای اسلام در آمده اند می گویند که معراج یک حالت روحانی بود و فقط با روح اتفاق افتاد. اینها با گفتن و نوشتن این مطلب که معراج با جسم صورت نگرفته، سعی در فریب جوانان دارند. اینچنین کتاب های فاسد را نباید خریداری کرد و فریب آنها را نباید خورد.] و بیان کیفیتش

چنانکه در **شفاء**^[۱] و سایر کتب ثقات [به عنوان مثال در کتاب مکتوبات امام ربانی مکتوب ۱۳۵ از جلد اول به طور گسترده] مسطور است مانند: همراهی حضرت جبرائیل از حرم مکه تا **سِدْرَةُ الْمُنْتَهی** و آن درختی است در آسمان هفتم که علوم اولین و آخرین و عُروجات و نُزولات فوقانی بدو مُنتهی می‌شوند. و دیدن آن سرور جبرائیل را در آنجا به صورت اصلیش به ششصد بال. و باز ماندن او از آنحضرت در آنجا و سواری **بُراق** از مکه تا به **بیتُ الْمُقَدَّس** یا آسمان هفتم و آن جانوریست سفید رنگ، نه ماده و نه نر، خردتر از استر و بزرگتر از خر، از غایت سرعت می‌نهد گام خود را به مُنتهای نگاهِ خود. و امامت آن حضرت، انبیاء را در **مسجدُ الْأَقْصی**، در نماز عشاء یا صبح، [أرواح انبیا در شکل انسانی خویش حضور یافتند.] و از آنجا نصب شدن **معراجی** تا به آسمان هفتم یعنی نردبانی که یک پایه اش از سیم و یکی از زر بود، و بر رفتن آن حضرت با جبرئیل بر آن، و ثنا و تَوْقیر ملائکه در یَمین و یَسار آن نردبان مر آن حضرت را و واشدن دروازه‌های آسمان بعد از استفتاح و تبشیر جبرئیل به قُدم شریف آن سرور، و دیدن بعضی از پیغمبران را در هر آسمان، و تَرْحیب نمودن همه، سرور عالم را، و **سِدْرَةُ الْمُنْتَهی** را با هزاران هزار غرایب و اهل بهشت را با همه نَعَم و أَكْهَار و أَشْجَار در بهشت و اهل دوزخ را با همه آلام و اسباب تَعذیب در دوزخ دیدن، و از شوق لقای جناب اقدس، التفتات به هیچکدام ننمودن، و از سِدْرَةِ الْمُنْتَهی تا بلندی که آواز نوشتن قلم‌های ملائکه را می‌شنید تنها رفتن، و بعد از آن، آن نور دیدهٔ آفرینش را در نور غوطه دادن و برو خَرَقِ هفتاد هزار حجاب شدن، هر حجابی مسافهٔ پانصد ساله راه، بعد از آن، **رَفَرَف** را که بساطیست سبز، نورش بر نور آفتاب غلبه می‌کند پیش ایشان نهادن و برو سوار شدن و از کرسی گذاشتن و به عرش مجید رسیدن، و او را و زمان و

(۱) مؤلف کتاب قاضی عیاض مالکی در سال ۵۴۴ هـ. [۱۱۵۰ م.] در مراکش درگذشت.

مکان را پس انداختن و به مقام خطاب مُسْتَطَاب ایزد و هَآب رسیدن، و جمال بیهمال را چنانکه در آخرت بیند دیدن، و کلام ایزد عَلَام را بدون صوت و حرف شنیدن، و زبان بی زبانی را به تمجید و ثنای الهی گشادن، و خطابات با حضرت باری را - جَلَّتْ کِبَرِیَّائُهُ - جواب با صواب دادن، و پنجاه نماز را بر او و اُمت مرحومه او فرض نمودن، و بارها با اشاره حضرت موسی برای تخفیف آنها عُروج و نُزول نمودن و آنها را به پنج فرض رسانیدن، [قبل از این فقط نمازهای صبح و عصر و یا صبح و عشا خوانده می شدند.] و آنچه خداوند داد، یافتن و دیدن و شنیدن، با هزاران هزار خَلَعَت و تَشْرِیف و تَکْرِیم، به خوابگاه خود عَوْدَت فرمودن، و خوابگاهش هنوز گرم بودن، همه مُطَابِقِ نُصوصِ کتاب و سُنَّت است؛ اگر چه همه از واجباتِ اعتقاد نیستند و در بعضی از اینها سخن هست. [فقط انکار نمودن مسئله‌ای که در مورد آن نص صریح و قطعی وارد شده است کفر می باشد.]

بر سر اصل مُدْعَا رَویم؛ از وجوه امتیاز آن حضرت از دیگر پیغمبران اینکه: «سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ» است. همه پیغمبران چه آدم و چه غیر او، سایه نشینِ لَوایِ اویند. و هیچ پیغمبری را حق تعالی به پیغمبری نفرستاده است که نه با پیمانِ مُؤَكَّد بدو امر فرموده باشد که اگر پیش از مَمَات به دولتِ دیدارِ آن برگزیده ایزد دادار رسد، بدو ایمان آرد و او را یاری دهد و مددکاری کند. و إِلَّا به همین رَوْش، با قوم خود پیمان محکم بندد که هر وقت به آن دولت رسیدند، جانبازی کنند. و اینکه «خَاتَمُ النَّبِيِّينَ» است؛ که اگر چه بِالذَّات قافله سالارِ وجود، اوّل و اَسْبَقِ هر موجود است؛ اَمَّا طُغْرَايِ ثُبُوتِ به ذاتِ مَنبَعِ الْکَمَالَاتِ اش ختم شده است، که بعد از او پیغمبری نخواهد بود. و حضرت رُوحُ الله - عَلَیْ نَبِیِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام - اگر چه بعد از این در عهد حضرت مهدی صاحبِ الزَّمان - عَلَیْهِ التَّحِیَّهُ وَالرِّضْوَانُ - به نزولِ خود فضایِ سرزمین را رَشَکِ فِرْدُوسِ بَرِّین می فرماید؛ اَمَّا به شَرِيعَتِ آن سَرُور، دعوت می کنند و پیرو دینِ متین او خواهند بود.

[در سال ۱۲۹۶ هـ. [۱۸۸۰ م.] جماعتی منحرف در هند توسط انگلیسی‌ها به نام **فرقه قادیانی** ظهور کردند. این فرقه گمراه در خصوص حضرت عیسی -علیه السلام- نیز چیزهای زشت و دروغ بر زبان آوردند. اگر چه خود را مسلمان می‌خوانند لکن این طور نبوده و مشغول تخریب اسلام از درون هستند. علما نیز به مسلمان نبودن آنها فتوا داده‌اند. به این فرقه (**احمدی**) نیز گفته می‌شود.

یکی دیگر از گروه‌های اهل بدعت که در هند پدید آمد فرقه (**جماعت تبلیغ**) است. شخص جاهلی به نام الیاس این فرقه را در سال ۱۳۴۵ هـ. [۱۹۲۶ م.] تأسیس کرد. او اینچنین می‌گفت: (مسلمانان گمراه شده‌اند و من در خواب دستور نجات آنها را گرفته‌ام!). همچنین اندیشه‌های خود را که از کتاب‌های اساتید گمراهش نذیر حسین، رشید احمد کنکوهی و خلیل احمد سهارنپوری آموخته بود به انساها القا می‌کرد. آنان همواره برای فریب مسلمانان از ارزش و اهمیت نماز خواندن و ادای آن با جماعت برای مردم صحبت می‌کنند. در حالی که نماز و عبادات اهل بدعت، یعنی کسانی که در مذهب **اهل سنت** نیستند، مورد قبول واقع نمی‌گردد. این جماعت قبل از هر چیزی لازم است که با مطالعه کتب اهل سنت و جماعت از بدعت اعتقادی خلاص پیدا کرده و مسلمان حقیقی شوند.

آیاتی از قرآن کریم که معانی آن واضح و آشکار نیست را کسانی به غلط معنی کرده و از آن آیات برداشت و استنباط نادرستی می‌کنند، اینچنین کسانی «**اهل بدعت و یا گمراه**» نامیده می‌شوند. به دشمنان اسلام که آیات کریمه را بر اساس افکار خائنانه و انحرافی خود تفسیر می‌کنند، «**زندیق**» گفته می‌شود. زندیقان سعی در تغییر قرآن کریم و تحریف اسلام دارند. انگلیسی‌ها بزرگترین دشمنانی هستند که آنها را به میان آورده و حمایت می‌کنند و برای این امر میلیاردها دلار صرف و هزینه کردند تا آنها را در سراسر جهان پخش کنند. جاهلان منتسب به (جماعت تبلیغ) که در دام کافر انگلیسی افتاده‌اند با (اهل سنت) نامیدن خود

واقامه نماز، در حال دروغگویی و فریب مسلمانان هستند. عبد الله بن مسعود می‌فرماید: «مردمی خواهند بود که نماز را برپا می‌کنند، هر چند دین نداشته باشند». آنها برای ابد در قعر جهنم خواهند سوخت. برخی از آنها با عمامه‌های بزرگ مانند لانه لک لک بر بالای مناره، و با ریش و عباى خود، مسلمانان را با خواندن آیات و دادن معنای نادرست به آنها فریب می‌دهند. در حالی که در حدیثی شریف آمده است: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ) یعنی (خداوند تعالی به دلها و اعمال شما می‌نگرد، نه به شکل و اموالتان). بیت:

قد بلند او بین دستار پاره پاره * چون آشیانه لک لک بر کله مناره

کتابهای منتشر شده توسط (انتشارات حقیقت) دروغ و یاوه بودن سخنان مزخرف و به ظاهر آراسته این افراد نادان و احمق را اثبات می‌کند. اینان چون نتوانستند جواب این کتابها را بدهند می‌گویند که کتابهای انتشارات حقیقت غلط و فاسد است و این کتابها را نباید خواند! بزرگترین نشانه زندیقان و بدعت گذاران دشمن اسلام این است که می‌گویند: (نوشته‌های علمای اهل سنت و کتابهای دینی حقیقی که آنها منتشر می‌کنند فاسد هستند و آنها را نخوانید!) آسیب‌هایی که این بدکاران به اسلام وارد کرده‌اند و پاسخ‌های علمای اهل سنت به آنها در کتاب «أصول الأربعة»^[۱] به تفصیل آمده است.

و اینکه «رَحْمَةٌ لِّلْعَالَمِينَ» است؛ که هر ده هزار عالم از خوانِ نعمتِ عامه و رحمتِ تامة او، نواله خوار و زله بردارند. و پیغمبری مُرسَل بر جمیع انس و جنّ به اتفاق، و بر سائر حیوانات و ملک و جماد و نبات به اختلاف، همین اوست و بس. پیغمبران دگر هر یک به طائفه‌ای از بنی آدم مبعوث‌اند. و اینکه یکه بر جمیع انبیا به

(۱) تألیف محمد حسن جان فاروقی از نوادگان امام ربانی که در سال ۱۳۴۹ هـ. [۱۹۳۰ م.] درگذشته است.

مجموعیت فضل دارد. و اینکه هرگز در قرآن، خدای تعالیٰ او را به نامِ نامی خود خطاب نفرموده‌اند مانند سایر انبیا؛ بلکه او را «یا أَيُّهَا النَّبِيُّ» و «یا أَيُّهَا الرَّسُولُ» و مانند اینها گفته‌اند، از روی تعظیم و توقیر. و اینکه هر معجزه‌ای و فضیلتی و کرامتی که به یکی از انبیا داده باشند، مانند آن را به آن سرور داده‌اند. بَسا معجزه و فضل و کمال که آن سرور دارد، هیچکدام از انبیای کرام -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- ندارند؛ چون شَقِّ قَمَر و تَسْبِيحِ حَجَر و تَكْلِيم و تَسْلِيمِ شَجَر و گریهٔ حَنَانه و جوشش آبِ صاف از فَرْج‌های أَصَابِعِ کَرِیمه اش تا آنجا که خدا می‌داند. و مانند تَقَرُّبِ تام و مقامِ محمود و شفاعتِ کُبری و حوضِ کوثر و وسیله و فضیله و دولتِ دیدار پیش از دَاوِ الْقَرَار و انفراد به خُلُقِ عظیم و امتیاز از همه در دین و یقین و علم و حلم و صبر و شُکر و زُهد و عِفَّت و عدل و مُرَوَّت و حیا و شجاعت و تَوَاضُع و حِکْمَت و تَأَدُّب و سَمَاحَت و تَرَحُّم و رَأْفَتِ إلی ما شَاءَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ با تمامی وجوهی که در بیان تفاضُلِ انبیا گفته شد. و اینکه معجزاتش را به غیر از حضرت عالمُ السِّرِّ وَالْحَقِیَّاتِ کسی شمار نمی‌تواند کرد. و اینکه دینش، بهترین ادیان و شریعتش ناسخِ شرائع و اُمّتش نکوترین اُمَمِ انبیا است -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ-.

أَمَّا در اُمّتِ مرحومه اش اولیا را بر سایر اُمّت، و آل و اصحابش را بر جمیع اولیا شرف است. و در میان همه حضرتِ زبندۀ مسندِ خلافت، صدِّیقِ اکبر، إِمَامُ الْأَئِمَّةِ أَبُو بَکْرٍ بنِ أَبِي قُحَافَه -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا- بعد از خیلِ انبیا، بهترینِ اَوَّلین و آخرینِ اولادِ آدم، و خلیفهٔ اوّل است و پیش از زمانِ نبوّت هم به همین عِنَايَتِ إلهی ملحوظ، [و بر هیچ بتی سجده نکرده] و از وَصَمَتِ کُفر و ضلالِ محفوظ بوده است. [از اینجا نیز بسیار واضح و آشکار می‌گردد کسانی که با ظنِ فاسد خویش ادعا می‌کنند که حضرت پیامبر قبل از نبوت بت‌ها را می‌پرستیده تا چه حد اشخاصی پست و جاهل‌اند.]. بعد از او خلیفهٔ دوّم، فاروقِ اعظم، برگزیدهٔ ایزد

وهاب، إمام عمرُ بْنُ الخطاب - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - . بعد از او خلیفه سَوَم، جَمْعُ الْبِرِّ وَالْإِحْسَان، مَنبُعُ الْحَيَاءِ وَالْإِيمَان، ذِي النُّورَيْن، إمام عثمانُ بْنُ عفَّان - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - . بعد از او خلیفه چهارم، مَظْهَرُ الْعَجَائِب، وَمَصْدَرُ الْغَرَائِب، أَسَدُ اللَّهِ الْغَالِب، إمام عَلِيُّ بْنُ أَبِي طالب - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - . بعد از او خلیفه پنجم، قُرَّةُ عَيْنِ الْمُصْطَفَى، خلیفه ارشادِ مُرْتَضَى، إمام حسنِ مُجْتَبَى^[۱] - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - . و سلسله خلافت که نیابت پیغمبر است، بعد از سَرور عالم - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ - به ایشان ختم است و آن مدّت، سی سال بود. بعد از آن پادشاهی و إمارت است. بعد از آن، جگر گوشه رسول، نور دیده حیدر و بتول، امام سعیدِ شهید، حسینِ بْنِ علی - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا - . پس بقیه عشره مبشره - رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - . جمهورِ اهل سنت بعد از علی، بقیه عشره مبشره را فرمودند، اما بدون ترتیب. و بعضی از تفاضُلِ حَسَنین توقّف کرده دارند.

و این افضلیّت به معنی کثرتِ ثواب و ترک وطن و احباب، و سَبَقَتِ إِسْلَام و إهتمام تمام در إتّباعِ سَيِّدِ الْأَنَام، و ترویجِ شرائع و وفورِ منافع، و إقْلَاعِ مَادَّةِ کُفْر و فساد، و تَشْيِيدِ أَرْكَانِ رُشْد و سَدَاد است. و حضرت علی - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - اگر چه به إتّفاق از ما سوای صَدِیقِ أَكْبَر - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - مُقَدِّم است در اسلام، اما سبب به صِغَرِ سَنِّ و عَدَمِ تَمَوُّل، و نِسْبَتِ قِرَابَت و هم خانگی سَرور عالم در آن وقت، ایمان ایشان باعثِ إِنْجَذَابِ قُلُوبِ و عِبَرَتِ نَفُوسِ و ظهورِ إِسْلَام و إِرْغَام و کسر شوکت کُفّار نبود تا مدّتی که اسلام زور گرفت؛ به خلاف خلفای ثلاثه - رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ -، و این تقریر به غایت روشن است؛ هر کس نداند گو نداند.

و به اعتبار اینکه از نطفه طاهره سَيِّدِ کائنات - عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَ أَكْمَلُ التَّحِيَّاتِ - مخلوق اند، اگر حَسَنین را بر ما سوای خود، حتّی بر صَدِیق و

(۱) حسن بن علی ۴۹ هـ. [۶۶۹ م.] در مدینه منوره با خوراندن زهر به شهادت رسید.

فاروق تفضیل دهند رواست؛ اما این را فَضْلِ جُزْئِی می گویند. [یعنی موجب این نیست که از همه جهات بر ایشان برتری داشته باشند همانند یاد دادن چند چیز توسط حضرت خضر به حضرت موسی علیهما السلام. و اگر قریبِ نسب موجب برتری از هر جهت می بود می بایست که حضرت عباس از حضرت علی برتر باشد. و همچنین آن شرف و برتری ای که برای پایین ترین مسلمانان از حیث رتبه و منزلت می باشد، ابوطالب و ابولهب که از خویشان نزدیک آن حضرت اند را هیچ نبود.] و از همین جهت، حضرت فاطمه زهرا-رَضِیَ اللهُ عَنْهَا- را بر خدیجه و عایشه -رَضِیَ اللهُ عَنْهُمَا- فضل توان داد؛ اگر چه فی الواقع در تَسْوِیه و تَوَقُّف و تفضیل هر یک از این سه خاتون -رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُنَّ- سخن هست. و از احادیث مفهوم است که این هر سه خاتون و مریم والدۀ حضرت عیسیٰ -عَلَيْهِمَا السَّلَام- و آسیه دختر مزاحم، بهترین همه زنان اولاد آدم باشند؛ چنانکه منطوق حدیث است که فاطمه -رَضِیَ اللهُ عَنْهَا- سَیِّدَةُ زَنَانِ بَهْشْت و حسن و حسین -رَضِیَ اللهُ عَنْهُمَا- بَهِتَرِ جَوَانَانِ بَهْشْت اند. پس بهترین اصحاب، بَقِیَّةُ عَشْرَةِ مُبَشَّرِیْنَ اند. پس اهل بَدْر اند [که ۳۱۳ نفر اند]، پس اهل أُحُد [که ۷۰۰ نفر اند]، پس اهل بَیْعَةُ الرِّضْوَان [۱۴۰۰ نفری که در زیر درخت با پیامبر بیعت کردند] -رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمْ وَ عَنِ سَائِرِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ أَجْمَعِينَ-.

و صحابه کرام را که یار و مَدَدکار و جانفدای و دوستدارِ سَرَوَرِ عالم بوده اند، جز به نیکی یاد نباید نموده، [و صرف سخنانی که نه مطابق با شأن والای آن حضرات بود قطعا جائز نیست و ذکر ایشان به بی ادبی ضلالت و گمراهی می باشد.] و همه را به دوستی آنسَرَوَرِ دوست می باید داشت؛ که جناب رسالت مآب -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فرموده اند که: «هر که ایشان را دوست دارد به دوستی من دوست می دارد و هر که ایشان را دشمن دارد به دشمنی من دشمن می دارد و هر که ایشان را بیازارد مرا می آزارد و هر که مرا بیازارد، خدا را می آزارد و هر

که خدا را بیازارد نزدیک است که او را بگیرد». و نیز فرموده‌اند: «هرگاه خدا خواهد خیر مردی را از اُمت من، محبت اصحاب من را در دلش می‌اندازد».

وَلَهَذَا از وقایعی که در میان ایشان گذشته است، بدگمان شدن وَمُظِنَّةَ هوا و حُبِّ ریاست نمودن، علامت بدبختی است؛ که نفوس زکیّه آن بزرگواران به برکت صحبت سرور عالم، از تعصب و هوا و حُبِّ منصب دنیا، مُطَهَّر و مُزَكَّى و از حرص و کینه و نفسانیت، مُهَذَّب و مُبَرَّأ شده بود. کسی چند روزی در صحبت یکی از اولیای اُمت آنسرور باشد، که خوشه چینِ خرمَنِ فَضْلِ اویند، سَلَطَنَتِ هفت اقلیم را به جوی نَخَرْد؛ چگونه روا باشد که یاران جانی او، با وجود طول صحبت و ترکِ وطن و تَنَعُّمات، و بَذْلِ نفوس و اموال در راهِ آنحضرت، هنوز به بلایِ نفسانی گرفتار و برای حیفهٔ دنیایِ فانی همیشه در کارزار باشند! مگر این بدگمانان نمی‌دانند که بُغْضِ آن برگزیدگان، به بُغْضِ آن سرور، و نَقْصِ ایشان -نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالَى- به نقص آن خلاصهٔ موجودات می‌کشد! لَهَذَا اکابرِ دین فرموده‌اند: «مَا آمَنَ بِرَسُولِ اللَّهِ مَنْ لَمْ يُؤَقِّرْ أَصْحَابَهُ»؛ یعنی: «ایمان به پیغمبر خدا ندارد، هر که بزرگ نداند یاران او را».

و اهل جَمَل و صِفِّین را در نزاعی که با حضرت مُرْتَضی کرده‌اند، از مَظِنَّةِ طَعْن و تَشْنِيع دور و همه را مَعذُور بَلْ مَاجُور می‌باید دانست؛ که در حدیث هست: «مَجْتَهِدٌ مُخْطِئٌ رَأَى أَجْرِي وَ مُصِيبٌ رَأَى دَوِّي أَوْ دَهِّي أَوْ جَرِي حَاصِلٌ اسْت». [اولین ثواب به خاطر اجتهاد نمودن و دومین اجر برای اصابت اجتهاد است] و شک نیست که آن بزرگواران، هر نزاعی و کِشاکِشی کرده‌اند، همه از رُویِ اجْتِهَاد [و برای امتثال امر شریعت اسلام] بوده است، نه از وَجْهِ عِنَاد. [زیرا هر کدام از صحابهٔ کرام مجتهد بودند. به عنوان مثال: مجتهد بودن عمرو بن عاص -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- در حدیث شریف مذکور در صفحهٔ ۲۹۸ کتاب «حَدِيقَه»^[۱] بیان شده است.] و بر مجتهد

(۱) کتاب الحديقة الندية تألیف عبد الغنی نابلسی متوفی در سال ۱۱۴۳ هـ. [۱۷۳۱ م.] بوده و توسط حقیقت کتاب اوی در استانبول طبع گردیده است.

فَرَض است که عمل به مُقْتَضایِ اجْتِهَادِ خود کند، اگر چه مُخَالَفِ رَأْيِ از خود بزرگتری باشد؛ که تقلید در حق او نازواست. نمی بینی که شاگردانِ اِمَامِ اَعْظَم [۱] - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ - چون اَبُو یُسُف و مُحَمَّد، و شاگردانِ اِمَامِ شافعی [۲] - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ - چون اَبُو ثَوْر و مُزَنّی، چندها مُخَالَفِ اِمَام و اُستاد خود حکم نموده، و حرام کرده اُستاد خود را حلال، و حلال کرده او را حرام نموده‌اند! و هرگز کسی نمی گوید که بد کرده‌اند یا گناهکار شده اند؛ زیرا که مُجْتَهِداند.

پس غایت این است که حضرت اَمِیرُ الْمُؤْمِنِینِ عَلِی - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ - از حضرت مُعاویّه و عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ - رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا - مثلاً بزرگتر و عالم‌تر و به مناقبِ بسیار از هر دو مُمتاز و اِجْتِهَاد و رَأِیْش از هر دو قوی‌تر و مُحکَم‌تر باشد؛ با این همه بر ایشان تقلیدِ حضرت عَلِی کردن جائز نیست، بلکه عمل به مقتضایِ اِجْتِهَادِ خود واجب است.

سؤال: جَمَّ غَفِیر از مُهاجر و اَنْصار در واقعهٔ جَمَل و صِقِّین همراهِ عَلِی و مُطِیع و مُنْقَادِ اَمْر او بوده‌اند، و اِمْتِثَالِ اَمْر او را واجب دانسته‌اند، و همه مجتهد بوده‌اند. این، دلالت بر وجوبِ اِتِّبَاعِ اِمَامِ عَلِی می کند و مَنعِ مُخَالَفهٔ او؛ اگر چه آن مُخَالَفِ صَحَابِی و مجتهد بُود؟

جواب: اَصْحَابِی که مُوافقهٔ حضرتِ عَلِی را کرده‌اند و واجب دانسته اند، نه از رَویِ تقلیدِ عَلِی است؛ بلکه به مُقْتَضایِ اِجْتِهَادِ است که اِجْتِهَادِشان مُطابِقِ اِجْتِهَادِ او بوده است. لَٰهَذَا چندها از اَکابرِ اَصْحَابِ هم مُخَالَفِ او بوده‌اند و نزاع را با او واجب دانسته‌اند.

خلاصه اَکابرِ آن وقت، سه گروه شده اند: گروهی به اِجْتِهَاد، حق را به طرفِ عَلِی دانسته‌اند؛ لَٰهَذَا اِتِّبَاعِ او را بر خود واجب گرفته‌اند. و گروهی حق را به

(۱) ابوحنیفه نعمان بن ثابت در سال ۱۵۰ هـ. [۷۶۷ م.] در بغداد وفات نمود.

(۲) محمد بن ادریس شافعی ۲۰۴ هـ. [۸۲۰ م.] در مصر وفات نمود.

طرف مُحَارِبَانِ آن حضرت فهمیده‌اند؛ لاجَرَمِ مُحَارِبَةُ او و مُوَافَقَةُ مُخَالَفَانِ او را لازم شمرده‌اند. و طائفه‌ای سلامت را در تَرْكِ جَدَل و تَرْكِ إِتْبَاعِ هر دو طرف دانسته‌اند. بنابر این با هیچکدام به میدان نیامده و در کُنْجِ عافیت نشسته‌اند. و هر سه فرقه، مُحَقِّق و مَاجُورند.

سؤال: از این کلام مفهوم شد که مُحَارِبَانِ حضرت علی هم بر حقّ‌اند، و مشهور چنان است که هر دو جا، حق به طرف حضرت علی بوده است و مُحَارِبَانِ او مُحْطِیْ؛ اگر چه در خطا مَعْدُور بلکه مَاجُورند. و در بسیاری از کُتُب هم چنین است؟

جواب: بعضی إِمَامَانِ دین مانند شافعی و عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِیزِ -رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا- نسبتِ خطا را به هیچکس از أَصْحَابِ پیغمبر نمی‌پسندند. چنانکه گفته‌اند: خطا بر بزرگان گرفتن، خطاست. و به ردّ و قبول، و حقّ و ناحق هیچکدام لب نمی‌گشایند؛ بلکه می‌فرمایند: چنانکه خدای تَعَالَى دستِ ما را به آن خون آلوده نکرده، ما هم زبانِ خود را بدو آلوده نکنیم. و طریقِ اَسْلَمِ این است. و آنانکه نسبتِ خطا را تجویز می‌کنند، بعد از إِتْمَامِ وقایع و تَفْحُصِ از دلائل، فهمیده‌اند که در نفسِ الأمر حق به طرف علی -رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ- بوده است؛ به طوریکه اگر با مُخَالَفَانِ خود، او را فرصتِ مُنَاطَرَه می‌شد، همه را بر رأیِ خود رجوع می‌کرد؛ چنانکه در حَرْبِ جَمَل، نسبت به حضرت زُبَیْر واقع شد و او از مُنَازَعَه‌اش تَائِب و نَادِم گشت. نه اینکه در عینِ حَرْب، علی -رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ- و جنود او به کارِ حق مشغول، و عَائِشَه -رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا- و عَسَاکِرِ او، مثلاً به کارِ باطل مشغول بوده‌اند. و این هم بنا بر تجویز خطاست مر مجتهد را در أَحْکَامِ فِرْعِیَّةِ شرعیّه. و این خِلَافِ رَأِیِ أَشْعَرِی است؛ اگر چه أَکْثَرِ برآیند. در این زمانه، مرضِ قلبی بسیار است، و مردمان نسبت به بعضی از أَصْحَابِ خصوصاً نسبت به حضرت مُعَاوِیَه [۱]

(۱) معاویه بن ابی سفیان ۶۰ هـ. [۶۸۰ م.] در شام وفات نمود.

و عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ^[۱] - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا - بی ادبی می کنند، و نمی فهمند که آزارشان، آزارِ سَيِّدِ مُخْتَار است - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - و تَنْقِصِشان هم، به آن سَرَوَرِ مُنَجَّر می شود نَعُوذُ بِاللَّهِ تَعَالَى.

صاحبِ شِفَاء، از امام مالک نقل می کنند: هر کس معاویه و عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا - را دشنام دهد، اگر به ضلال و کفر دشنام دهد، او را می باید کشت. و اگر به دشنامی که در میان مردمان مُتَعَارَف است دشنام دهد، او را می باید به عُقُوبَتِ سَخْتِ مُبْتَلَا کرد. وَ نَسْتَلُ اللَّهَ تَعَالَى الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ نَطْلُبُ مِنْهُ الْمَنْ بِإِلْقَاءِ حُبِّ أَصْحَابِ حَبِيبِهِ الَّذِينَ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ تَقَى وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ شَقِيٌّ بِجَاهِ النَّبِيِّ الْكَرِيمِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

{ کسانی که ارزش و برتری صحابه رسول الله - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - را ادراک کرده و همه آن بزرگان را دوست می دارند و به همه آنان احترام گذاشته و راه آنها را دنبال میکنند، (اهل سنت) گفته می شود. کسانی با این ادعا که (ما تنها عده ای از صحابه را دوست می داریم و دیگر صحابه را نه) اکثر اصحاب را دشنام می دهند و بدین صورت از هیچ کدام از آنها پیروی نمی کنند. اینها (رافضی) و (شیعه) نامیده می شوند. رافضی ها در ایران، هند و عراق زیاد هستند. در ترکیه وجود ندارند فقط عده ای خود را (علوی) نامیدند تا علویان پاک و مسلمان کشورمان را فریب دهند. و این در حالیست که علوی به معنای مسلمانی است که علی - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - را دوست می دارد. برای دوست داشتن کسی باید در راه او بود و کسی را که او دوست می دارد را دوست بدارد. این جماعت روافض اگر حضرت علی - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - را دوست می داشتند قدم در راه او می نهادند. حضرت علی - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - همه صحابه را دوست می داشت. او مشاور و شریک غم و هم

(۱) عمرو بن عاص ۴۳ هـ. [۶۶۳ م.] در مصر وفات نمود.

خلیفه دوم حضرت عمر -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- نیز بود. دخترش ام کلثوم که از حضرت فاطمه -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا- متولد شده بود را به عقد و نکاح عمر -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- درآورد. در یکی از خطبه‌های خود در حق حضرت معاویه -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- فرمودند: «آنان برادران ما هستند که از ما جدا شده اند. آنها کافر و گناهکار نیستند. اجتهادشان این گونه شد». حضرت طلحه -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- که علیه او جنگید، هنگامی که در اثنای حرب به شهادت رسید، علی -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- خاک را از صورت مبارک او پاک و خودش نماز جنازه او را برپاکرد. خداوند متعال در قرآن کریم از برادر بودن مؤمنان خبر میدهد. آخرین آیه سوره فتح حکایت از عشق و محبت صحابه به یکدیگر دارد. دوست نداشتن حتی یکی از صحابه کرام و خصوصاً دشمنی با ایشان، دلیل بر عدم ایمان به قرآن کریم است. علمای اهل سنت که برتری اصحاب کرام -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ- را به خوبی ادراک و بر وجوب محبت و موالات ایشان تأکید کرده‌اند. بدین وسیله مسلمانان را از فلاکت و بدبختی نجات دادند.

کسانی که اهل بیت کرام یعنی علی -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ- و اولاد او را دوست ندارند، و با این بزرگان که نور دیده اهل سنت و جماعت می‌باشند دشمنی کنند، (خوارج) نامیده میشوند. امروزه خوارج را یزیدی (نواصب) نیز می‌نامند. یزیدی‌ها دین و عقیده بسیار فاسدی دارند.

به کسانی که ادعای محبت و موالات همه اصحاب را می‌کنند ولی از راه و منش آن بزرگان تبعیت نکرده و افکار فاسدشان را به صحابه کرام نسبت می‌دهند، (وهابی) می‌گویند. وهابیت آمیزه‌ای از عقاید انحرافی نوشته شده در کتاب‌های احمد بن تیمیه که عالمی لامذهب است با دروغ‌های یک جاسوس انگلیسی به نام همفر می‌باشد. وهابی‌ها از علمای اهل سنت و بزرگان تصوف و شیعه‌ها خوش شان نمی‌آید و هیچ یک از آنان را نمی‌پسندند و در مورد همه آنها بدگویی میکنند و تنها

خودشان را مسلمان می‌پندارند. کسانی را که مانند آنها نیستند را مشرک خوانده و معتقدند که مال و جانشان برای وهابی‌ها حلال گردیده است یعنی **إباحی** شده‌اند. مسلمانی را عبارت از معانی غلط و نادرستی که از نصوص یعنی از آیات کریمه و احادیث شریفه استخراج کرده‌اند می‌دانند. آنها اَدِلَّة شرعیه و اکثر احادیث شریفه را انکار میکنند. علمای مذاهب اربعه در کتب بسیاری با اسناد و دلیل‌های فراوان ثابت کرده‌اند که ترک کنندگان و جدا شده گان از طریق اهل سنت گمراه شده‌اند و صدمات زیادی به اسلام وارد کرده‌اند. برای اطلاعات وسیع و دقیق‌تر، می‌توانید کتابهای ترکی (قیامت و آخرت)، (سعادت ابدیه) و کتابهای عربی (المنحة الوهیه)، (التوسل بالنبی وبالصالحین) و (سبیل النجات) و کتاب فارسی (سیف الأبرار) را مطالعه کنید! این کتاب‌ها و بسیاری از کتاب‌های ارزشمندی که به منظور رد افکار و اندیشه‌های باطل اهل بدعت نوشته شده‌اند، توسط کتابخانه و نشریات (حقیقت کتاب اوی) در استانبول منتشر شده‌اند. در مبحث باغیان در جلد سوم کتاب (حاشیه ابن عابدین)^[۱] و در کتاب ترکی (نعمت اسلام) در موضوع نکاح، به صراحت نوشته شده است که وهابیان اباحی بوده‌اند. ایوب صبری پاشا^[۲]، یکی از دریا سالاران پادشاه عثمانی سلطان عبد الحمید خان ثانی، در کتابهای خود (مرآة الحرمین) و (تاریخ وهابیان) و احمد جودت پاشا در کتاب تاریخ خود در جلد هفتم به طور مفصل معلوماتی در باره وهابیان به زبان ترکی داده‌اند. کتاب نوشته شده به زبان عربی (شواهد الحق) که در مصر منتشر شده اثر ارزشمند شیخ یوسف نبهانی است که پاسخی طولانی به وهابیان و ابن تیمیه می‌دهد. پنجاه صفحه از این اثر نفیس در کتاب (علماء المسلمین وجهلة

(۱) محمد امین بن عابدین در سال ۱۲۵۲ هـ. [۱۸۳۶ م.] در شام درگذشت.

(۲) ایوب صبری پاشا در سال ۱۳۰۸ هـ. [۱۸۹۰ م.] درگذشت.

الوهابیین) که در سال ۱۹۷۲ م. در استانبول به زبان عربی منتشر کردیم موجود می باشد.

ایوب صبری پاشا - رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی - می گوید: (وهابیت با انقلابی خونین وشکنجه آمیز در شبه جزیره عربستان در سال ۱۲۰۵ ه. مصادف با ۱۷۹۱ م. ظهور پیدا کرد). یکی از مبلغان وهابیت و لامذهبی گری که با تألیف کتاب سعی در نشر آن در سرتاسر دنیا را داشت محمد عبده مصری بود. او که یک فراماسون بود، رئیس لژ ماسونی قاهره جمال الدین افغانی^[۱] را به صورت آشکار تحسین و تمجید میکرد. با دادن اوصاف و القابی چون عالم بزرگ اسلام، روشن فکر مترقی و اصلاح طلب ارزشمند، عبده را بر جوانان عرضه کردند. دشمنان اسلام نیز که در کمین نابودی اهل سنت وشکست دادن اسلام بودند، به شکلی موزیانه با پوشیدن لباس روحانیت و مدح اسلامیت با الفاظ و سخنان مزخرف و به ظاهر آراسته خود به این نزاع دامن زدند. به اغراق و مبالغه در مدح عبده پرداختند و از سوی دیگر به علمای بزرگ اهل سنت و ائمه مذاهب جهالت و نادانی را نسبت می دادند تا جائی که دیگر نامی از آنها برده نمی شد. اما فرزندان پاک و نجیب اجداد وشهدای سرافراز ما که خون خود را در راه اسلام ریختند و جان خود را با محبت در راه رسول خدا - صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - فدا کردند، نه تنها فریب این تبلیغات و میلیون ها لیری که برای آن صرف شده بود را نخوردند بلکه حتی نامی از این به اصطلاح قهرمانان مذهبی بزرگنما را نشنیدند و توجهی بدانها نکردند. خداوند متعال با لطف و عنایت خویش فرزندان شهدا را از این حملات رذیله حفظ کرد.

امروزه نیز کتابهای لامذهبانی همچون مودودی^[۲]، سید قطب^[۳] وحمید الله و

(۱) جمال الدین افغانی در سال ۱۳۱۴ ه. [۱۸۹۷ م.] فوت کرد.

(۲) مودودی مؤسس الجماعة الاسلامیه در سال ۱۳۹۹ ه. [۱۹۷۹ م.] فوت کرد.

(۳) سید قطب ۱۳۸۶ ه. [۱۹۶۶ م.] در مصر اعدام شد.

جماعت تبلیغ ترجمه شده و به جوانان عرضه می‌شود. می‌بینیم که در این ترجمه‌ها که با تبلیغات وسیع و ثنا و تمجید فراوان منتشر می‌شود، افکار انحرافی و نادرستی وجود دارند که با آنچه علمای اسلامی بیان کرده‌اند مطابقت و سنخیت ندارد. بنا بر این می‌بایست که همیشه متیقظ و در کمین دشمن مگّار ایستاد. خداوند متعال به خاطر پیامبر گرامیش محمد -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- مسلمانان را از خواب غفلت بیدار کند! و آنها از فریب دروغ‌ها و تهمت‌های دشمنان حفظ کند! آمین.

اما تنها با دعا کردن خودمان را فریب ندهیم! دعا کردن بدون پیروی از سنت الهی، بدون تمسک به اسباب و بدون عمل، به معنای درخواست معجزه از خداوند متعال است. در مسلمانی عمل و دعا هر دو با هم‌اند. ابتدا به سببها تمسک سپس دعا به جای آورده می‌شود. اولین وسیله برای رهایی از کفر، آموختن اسلام است. در واقع فراگرفتن عقیده حقه اهل سنت و فرضها و حرامها بر همه زنان و مردان فرض می‌باشد و اولین وظیفه محسوب می‌شود. امروزه یادگیری این مطالب بسیار آسان است زیرا نوشتن و انتشار کتابهای دینی راستین آزاد می‌باشد. بر هر مسلمانی نیز لازم است به حاکمانی که این آزادی را به ارمغان می‌آورند کمک کنند.

کسانی که عقیده و فقه اهل سنت را نیاموخته و به فرزندان خود نیاموزند، در خطر ترک اسلام و گرفتار شدن در بلای کفر هستند. دعای این گونه افراد پذیرفته نمی‌شود تا چه رسد به اینکه آنان را از کفر در امان نگه دارد. از فرمایشات سرورمان حضرت رسول الله -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- دانسته می‌شود که در هر کجا علم و آگاهی باشد اسلام وجود دارد و در جایی که در آن علم نباشد اسلامیت بر جای نمی‌ماند. همانگونه که خوردن و آشامیدن برای ادامه حیات لازم و شرط است به همان صورت برای نخوردن فریب کافران و نجات از کفر و ضلالت باید دین و اعتقاد خود را یاد گرفت.

اجداد ما همیشه دور هم جمع می‌شدند و کتاب‌های علمای اهل سنت را

می خواندند و از دینشان آگاه می شدند. آنها فقط در سایه این توانستند مسلمان باقی بمانند و لذت تبعیت از اسلام را ببرند و همچنین توانستند این نور سعادت‌مندی را به درستی به ما منتقل کنند. برای آنکه در درجه اول خودمان مسلمان باقی بمانیم و همچنین فرزندان دلبند خویش را از گزند دام کافران درون و بیرون محافظت کنیم، اولین و ضروری‌ترین چاره آنست که کتاب‌های علم حال یعنی عقیده و فقه که توسط علمای اهل سنت نوشته شده‌اند را فرا گرفته و بیاموزیم. والدینی که دوست دارند فرزندان‌شان مسلمان به بار آیند باید به آنها قرآن کریم بیاموزند. در این صورت بیایید تا قدر فرصت‌ها را بدانیم! بخوانیم، بیاموزیم و به فرزندان مان و آن کسانی که به سخن ما گوش فرا می دهند نیز یاد دهیم! زیرا یادگیری پس از شروع رفتن به مدرسه برای کودکان دشوار حتی غیر ممکن خواهد بود. در مثل است: که علاج حادثه قبل از وقوع باید کرد و وقتی فاجعه رخ داد، آهو ناله فایده‌ای نخواهد داشت. نباید فریب کتابها، روزنامه‌ها، مجلات، تلویزیون، رادیو و فیلمهای جذاب و به ظاهر آراسته دشمنان اسلام و زندیقان را خورد. ابن عابدین -رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی- در جلد سوم ردّ المختار می فرماید: (کافران مودی که به هیچ دینی اعتقاد ندارند، با این حال خود را مسلمان جلوه می دهند و چیزهایی که سبب کفر و ضلالت می شوند را به نام اسلامیت رواج می بخشند و سعی در بیرون راندن مسلمانان از دین دارند را "زندیق" گویند).

سؤال: شخصی که کتب گمراه کننده لامذهبان و متون ترجمه شده آنان را مطالعه کرده می گوید: «لازم است بر ما تفاسیر قرآن کریم را بخوانیم، رها کردن و سپردن فهم و ادراک دین و قرآن کریم در دست عده‌ای از امامان و مجتهدان فکر خطرناک و وحشتناکی است. در قرآن کریم خطابی همچون (ای علمای دین) وجود ندارد بلکه خطاب‌هایی مانند (ای مؤمنان) و (ای مردم) به کار برده شده است. به همین دلیل هر مسلمانی باید قرآن کریم را خودش فهم و ادراک کرده و از هیچ کس دیگر انتظار آن را نباید داشته باشد».

این شخص صد و ستاداردهم تفسیر و حدیث بخوانند. خواندن کتب کلام، فقه و علم حال که توسط علما و بزرگان اهل سنت نگاشته شده اند را توصیه نمی کند. کتاب منتشر شده در سال ۱۳۹۴ هـ. [۱۹۷۴ م.] توسط وزارت فرهنگ و ارشاد به شماره ۱۵۷ با نام (وحدت در اسلام و مذاهب فقهی) تألیف رشید رضا مصری^[۱]، خوانندگان آن را کاملاً شگفت زده و متحیر کرد. در بسیاری از بخش های این کتاب، مثلاً در سخن را نی ششم خود می گوید: (امامان مجتهد را تا مرتبه پیامبران - صَلَوَاتُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَیْهِمْ أَجْمَعِينَ - بالا بردند. تا جایی که سخن مجتهد را که با حدیث پیامبر اکرم - صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - مطابقت نداشت ترجیح دادند و عمل به حدیث شریف را ترک کردند. می گویند که این حدیث یا منسوخ است و یا اینکه مجتهد ما بر حدیث دیگری مطلع بوده است!

این جماعت مقلد با عمل به قول کسانی که خطا کردن و یا ندانستن در حق آنان جایز است و ترک عمل به حدیث پیامبر که مبرا از خطاست، در حقیقت از تقلید مجتهدانشان نیز جدا شده اند. حتی بدین صورت از تبعیت قرآن نیز سرپیچی کرده اند. می گویند: (جز امامان مجتهد، کس دیگری قرآن را نمی فهمد!). این گونه سخنان فقها و مراجع تقلید نشان می دهد که از یهودیان و مسیحیان بدیشان به ارث رسیده است. در حالی که فهم قرآن و حدیث بسیار آسانتر از فهم کتب فقیهان و مجتهدان است. کسانی که کلمات و سبک جملات عربی را به خوبی هضم میکنند، در فهم قرآن و حدیث مشکلی نخواهند داشت. چه کسی می تواند انکار کند که خداوند متعال قادر است دین خود را به صورت آشکارا بیان کند؟ و یا اینکه چه کسی می تواند انکار این حقیقت را بکند که رسول الله - صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - مراد الهی را از هر کس دیگری خوبتر فهمیده و در یاد دادن آن به

(۱) رشید رضا از شاگردان محمد عبده است. در ۱۳۵۴ هـ. [۱۹۳۵ م.] فوت کرد.

دیگران از همه تواناتر بوده است؟ ادعای این مطلب که توضیحات پیامبر اکرم برای امت کافی نیست، به این معنیست که او نتوانسته وظیفه تبلیغی خود را به طور کامل انجام دهد! اگر اکثر مردم قابلیت درک قرآن کریم و سنت را نداشتند، خداوند متعال همه مردم را مسئول عمل به احکام کتاب و سنت قرار نمی داد. انسان چیزی را که بدان اعتقاد دارد را باید همراه دلیلش یاد بگیرد. خداوند متعال تقلیدگرایی را تقبیح کرده است. او تعالی اعلام کرده است که عذر کسانی که از آبا و اجدادشان تقلید می کنند را قبول نخواهد کرد. آیات قرآنی نشان می دهد که تقلید در نزد خداوند متعال به هیچ وجه قابل قبول نیست. فهم مسائل فروع دین از براهین و دلائل آن آسانتر از درک مسائل ایمان و اعتقاد است با توجه به این مسئله وقتی خداوند متعال انسان را به آن چه که سختتر است مکلف کرده، چگونه او را ملزم و مکلف به چیزهایی که آسان است نکند. اگر چه فهم و استنباط حکم برخی از حوادث نادر سخت و دشوار است، با این حال انسان در ندانستن و انجام ندادن آنها معذور به حساب می آید. علمای فقه به میل خود مسائلی را ابداع و برای آنها احکامی را احداث کردند. آنها به شکلی جرأتکارانه برای این مسائل مستحدثه دلائلی چون رأی، قیاس جلی، قیاس خفی را به کار می بردند. سپس این اصول را به میدان عبادت هم انتقال دادند. جایی که نمی توان از طریق عقل اطلاعاتی به دست آورد. بدین ترتیب دین را گسترش دادند و آن را چند برابر کرده و باری گران را بر دوش مسلمانان گذاشتند. من منکر قیاس نیستم بلکه میگویم در حوزه عبادت قیاس نمی باشد. ایمان و عبادات در زمان پیامبر علیه السلام تمام شد. هیچ کس نمی تواند چیزی به آنها اضافه کند. امامان مجتهد مردم را از تقلیدنهی می کردند و تقلید را حرام می گفتند).

گفته های فوق که از کتاب رشید رضای لامذهب (وحدت در اسلام و مذاهب فقهی) خلاصه کرده ایم، مانند تمامی کتب لامذهبان، مسلمانان را از تقلید

امامان چهارگانه منع می‌کند. همه را به فراگیری تفسیر و حدیث امر کرده و فرا می‌خواند. در مورد این اظهارات او رأیتان چیست؟

جواب: اگر نوشته‌های لامذهبان با دقت خوانده شود به سادگی می‌توان افکار منحرف و اندیشه‌های تفرقه افکنانه آنها را که با حلقه‌های فرسوده‌ای از استدلالات منطقی و کلمات پر زرق و برق در صدد فریب دادن مسلمانان می‌باشند را مشاهده کرد. اگر چه نادانان با تصور اینکه این نوشته‌ها در چهارچوب عقل و منطق و مستند بر علم است به آن اعتقاد نموده از آنها پیروی کنند؛ با این وجود صاحبان علم و تیزبینان هیچگاه در دام اینها نمی‌افتند.

علمای اسلام - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ - برای مقابله با خطر لامذهبیت که مسلمانان را به فلاکت ابدی می‌کشاند و همچنین برای ایقاز جوانان از چهارده عصر پیش تا الآن هزاران کتاب به رشته تحریر در آورده‌اند. برای پاسخ به سؤال فوق، ترجمه‌ای چند از صفحه هفتصد و هفتاد و یک از کتاب - حُبَّةُ اللهِ عَلَى الْعَالَمِينَ - نوشته علامه یوسف نبهانی^[۱] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالَى را مناسب دیدیم. ایشان می‌فرمایند که:

(استخراج احکام شرعی از قرآن کریم در توان هر کسی نیست. تا جایی که امامان مجتهد نیز توان این که تمامی احکام را از قرآن فهم و استنباط کنند را ندارند و به همین علت است که رسول الله - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - در احادیث شریفه خودشان احکام وارده در قرآن کریم را به تفصیل بیان نموده‌اند و همانطوری که تبیین و ایضاح قرآن کریم بر عهده رسول الله - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - به همان شکل نیز احادیث شریفه پیامبر را فقط صحابه گزین ایشان و امامان مجتهد توانسته‌اند به درستی فهم و تبیین کنند.

برای فهم آن خداوند متعال به امامان مجتهد علوم عقلی و نقلی، قوه ادراک و

---

(۱) یوسف نبهانی در سال ۱۳۵۰ هـ. [۱۹۳۲ م.] در بیروت وفات کرد.

ذهن صائب و عقل وافر و بسیاری دیگر از مزایا را عطا نموده است. برترین این مزایا تقوی می‌باشد. بعد از آن نور الهی انداخته شده در دل ایشان است. امامان مجتهد اهل سنت با کمک این موهبت‌ها و مزایا توانسته‌اند که از کلام الهی و احادیث نبوی مراد ایشان را ادراک کنند و در مسائلی که از فهم آن عاجز مانده‌اند از طریق قیاس آنرا بیان نموده‌اند. هر یک از امامان چهار مذهب بیان کرده‌اند که هرگز با رأی خویش در مسائل شرع سخن نگفته و به شاگردان خود دستور داده‌اند که اگر با حدیث صحیح پیامبر که مخالف اجتهاد ما بود روبه‌رو شدید به حدیث نبوی عمل کرده و قول و اجتهاد ما را ترک کنید. امامان مذهب این سخن را خطاب به کسانی گفته‌اند که همانند خودشان مجتهد و صاحب علمی عمیق می‌باشند. این عالمان دلیلهای احکام وارد در مذهب خویش را به خوبی دانسته و اهل ترجیح می‌باشند. این علمای مجتهد دلیلی که امام مذهب اجتهاد خود را بر آن بنا کرده است را از یک سو و از سوی دیگر سند و راویان حدیث صحیحی که به تازگی با آن روبه‌رو شده‌اند را بررسی می‌کنند. همچنین اینکه کدام یک از این احادیث از لحاظ زمانی متأخر وارد شده است را همراه بسیاری از شرایط دیگر مورد بحث و بررسی قرار داده و در آخر امر به اینکه کدام یک از این دلایل بر دیگری راجح است پی می‌برند. و یا اینکه امام مذهب در مسئله‌ای به علت عدم وقوف بر حدیثی که بتواند دلیل و مستند واقع شود حکم به قیاس کرده است و بعدا شاگردهای او بر حدیثی که منبع و دلیل آن مسأله می‌باشد مطلع شده و حکم دیگری را بیان نموده‌اند. با این ملاحظه که شاگردان او در هنگام اجتهاد از چهارچوب اصول و قواعد امام خود خارج نمی‌شوند. مفتیان مجتهدی که بعدها آمده‌اند نیز بر همین منوال فتوی داده‌اند.

از همه این مطالب نوشته شده به خوبی دانسته می‌شود مسلمانانی که از امامان چهار مذهب و از علمای مجتهد تربیت یافته شده در این مذاهب پیروی و

تقلید می‌کنند در واقع از حکم خداوند متعال و رسول گرامیش اطاعت و پیروی کرده‌اند. این مجتهدین از قرآن کریم و احادیث شریفه احکامی را که غیر از ایشان کسی قادر بر فهم آن نیست را فهم و ادراک کرده و آنرا بیان نموده‌اند. مسلمانان نیز احکامی که آنان از کتاب و سنت درک نموده و تبیین فرموده‌اند را همواره تقلید کرده‌اند. زیرا در آیهٔ چهل و سه از سورهٔ مبارکهٔ نحل خداوند متعال اینچنین می‌فرماید (مَآلَا): «اگر نمی‌دانید از کسانی که صاحب علم هستند بپرسید».

[این آیت کریمه نشانگر این مطلب است که هر کسی قادر به فهم درست از کتاب و سنت نمی‌باشد و چنین اشخاصی که قابلیت فهم آنرا ندارند نیز خواهند بود. خداوند متعال به این افراد امر فرموده که خودشان سعی در فهم احکام از قرآن کریم و احادیث شریفه بکنند بلکه امر فرموده از کسانی که فهم و ادراک کرده‌اند پرسیده و یاد بگیرند. اگر هر کس قادر به فهم درست از قرآن کریم و احادیث شریفه می‌بود هفتاد و دو فرقهٔ گمراه به میان نمی‌آمد. مؤسّسین این فرقه‌ها همگی صاحبان علم واسع بودند لکن هیچ یک از آنها نتوانستند معانی نصوص یعنی قرآن کریم و سنت شریفه را به درستی ادراک کنند. با فهم غلط خود از راه راست جدا و سبب فلاکت و بدبختی ملیونها انسان شدند. برخی نیز از آنان در استخراج معانی غلط از نصوص به حدّی طغیان کردند که به مسلمانان در راه راست کافر و مشرک گفتند. مثلاً در کتاب وهّابی (کشف الشّبهات) که به ترکی ترجمه و به صورت غیر قانونی به ترکیه آورده شده ذکر شده است: مسلمانانی که بر اعتقاد اهل سنت می‌باشند کشتنشان و به تاراج بردن اموالشان مباح است!]

خداوند متعال اجتهاد نمودن امامان مذاهب و تأسیس کردن مذهب توسط ایشان واجتماع جمیع مسلمین بر عمل به این مذاهب را فقط به امت حبیبش محمد -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- احسان نموده است. جناب حق همانطوری که از یک سو با خلق امامان عرصهٔ اعتقاد مانع از تحریف عقیده و ایمان توسط گمراهان و

زندیقان و ملحدین و شیاطین انس شده است به همان صورت با خلق امامان مذاهب فقهی نیز دین خود را از تبدیل و تحریف مصون نگاه داشته است. [در آئین مسیحیت و یهودیت به علت فقدان این نعمت دینشان تحریف و به ملعبه‌ای در دست گمراهان مبدل شد.]

همه علمای اسلام متفق هستند بر اینکه بعد از چهارصد سال از وفات پیامبر -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- به این طرف عالمی که صاحب علم و ملکه عمیق باشد و بتواند اجتهاد کند وجود نداشته است. در این صورت کسانی که امروزه می‌گویند باید اجتهاد کرد یا مریض عقلی و یا در مسائل دینی جاهل می‌باشند. عالم بزرگ جلال الدین سیوطی^[۱] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالَى ادعای رسیدن به مرتبه اجتهاد نمود. علمای وقت از او مسأله‌ای را پرسیدند که در مورد آن به دو وجه جواب داده شده است و از او خواستند که بین آن دو جوابی را که قویتر است ترجیح دهد. امام سیوطی نتوانست که عمل ترجیح را انجام بدهد و با بیان این عذر که مشغله بسیار دارم از جواب دادن امتناع ورزید. و این در حالیست که خواسته علما از او اجتهاد در فتوا بود که پایین‌ترین درجه از درجات اجتهاد به حساب می‌آید. در شرایطی که شخصیتی همانند امام سیوطی که عالمی بسیار متبحر بود از اجتهاد در فتوی بدین شکل احتیاط و اجتناب می‌ورزد، به کسانی که مسلمانان را به اجتهاد مطلق سوق می‌دهند اگر بی عقل و نادان گفته نشود چه چیز دیگر باید گفت؟ امام غزالی^[۲] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالَى در کتاب احیای علوم الدین می‌فرماید که در زمان ایشان هیچ مجتهدی در دنیا وجود ندارد.

مسلمان غیر مجتهدی که یک حدیث صحیح را یاد گرفته وقتی در عمل به مذهب امام خود که برخلاف مقتضای آن حدیث فتوی داده است دچار سختی و

(۱) عبد الرحمن سیوطی ۹۱۱ هـ. [۱۵۰۵ م.] در مصر وفات کرد.

(۲) امام محمد غزالی ۵۰۵ هـ. [۱۱۱۱ م.] در طوس وفات کرد.

مشقت شود، می‌تواند از میان مذاهب چهارگانه آن امامی که موافق با حدیث فتوی داده است را جست و جو کند و در این صورت عمل خود را باید موافق با آن مذهب بجای آورد. امام نووی^[۱] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی در کتاب **روضة الطالبین** این مطلب را به طور مفصل ایضاح کرده است. زیرا استخراج احکام از کتاب و سنت برای کسانی که به مرتبه اجتهاد نرسیده‌اند جایز نمی‌باشد. امروزه بعضی از جاهلان ادعا می‌کنند که به مرتبه اجتهاد مطلق ترقی پیدا کرده و می‌توانند خود از نصوص قرآن و سنت احکام را استنباط کنند و دیگر به تقلید مذاهب اربعه احتیاجی ندارند! اینان مذهبی را که سالهای سال از آن پیروی می‌کرده‌اند را ترک میکنند و با افکار معیوب خود در پی ضربه زدن به مذاهب فقهی می‌باشند. و با کمال حماقت و جهل می‌گویند که ما نمی‌توانیم به رأی رجال دین همانند خود عمل کنیم. با وسوسه شیطان و تحریک نفس برتری خود را ادعا می‌کنند. آنها نمی‌فهمند که با این سخنان نه برتری خود بلکه حماقت و پستی خود را اثبات می‌کنند. در میان این جماعت جاهلان و منحرفینی را می‌بینیم که با سخنان و نوشته های خود بر این باورند؛ هر کسی باید تفسیر بخواند و از تفاسیر و کتاب صحیح بخاری خود استخراج احکام را انجام دهد. زینهار ای برادر مسلمانم! از دوستی با همچنین بی‌خردان و از عالم دانستن آنها و خواندن کتابهایشان به شدت پرهیز کن! بسیار محکم و استوار مذهب امام خود را تبعیت کن! از بین چهار مذهب هر کدام را که خواستی می‌توانی انتخاب کنی. فقط جست‌وجوی رخصتها و احکام آسان مذاهب یعنی **تلفیق** جائز نمی‌باشد. [تلفیق یعنی جمع کردن رخصتهای مذاهب در یک حین انجام یک عمل به صورتی که آن فعل موافق هیچ یک از مذاهب چهارگانه نباشد. در جای آوردن تکالیف شرعی پس از موافقت عمل با یکی از مذاهب یعنی صحیح بودن فعل در

(۱) امام یحیی نووی ۶۷۶ هـ. [۱۲۷۷ م.] در شام وفات کرد.

آن مذهب اگر علاوه بر آن شخص مکلف به اندازهٔ وسع و طاقت خود برای مقبولیت و صحیح بودن عمل در سه مذهب دیگر نیز سعی و تلاش کند بدان **تقوی** گفته می‌شود که بسیار ثواب است.]

مسلمانی که احادیث شریفه را خوانده و می‌تواند به خوبی درک کند لازم است که قبل از هرچیز احادیثی که دلیل مذهب اوست را یاد بگیرد و سپس اعمالی را که این احادیث بدان تشویق میکند را انجام داده و از اعمالی که از آنها نفی کرده اجتناب و پرهیز کند. و همچنین لازم است که بزرگی دین اسلام و کمالات اسماء و صفات خداوند متعال و رسول گرامیش -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- و سیرت، فضائل و معجزات نبوی را به خوبی یاد بگیرد. همچنانکه تعلم و یادگیری احوال دنیا و آخرت، جَنّت و جهنم، ملائکه و جنیان، احوال انبیای سابق، کتابهای منزل بر آنها و اُمم ایشان، فضائل و برتری پیامبرمان و قرآن کریم بر انبیا و کتب سابق و احوال اهل بیت و اصحاب ایشان -رِضَاوُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ- و احوال قیامت و بسیاری از معلومات دیگر متعلق به احوال دنیا و آخرت بر هر مسلمانی لازم می‌باشد. احادیث شریفه رسول خدا -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- همهٔ این معلومات متعلق به دنیا و آخرت را در خود جای داده است.

با ادراک خوب این نوشته‌های ما جهالت افرادی که می‌گویند احکام دینی استنباط شده از احادیث توسط مجتهدین فائده‌ای ندارد فهمیده خواهد شد. در میان علوم بسیار زیادی که در احادیث شریفه بیان شده است احادیثی که متعلق به عبادات و معاملات باشد بسیار اندک به حساب می‌آیند. این احادیث به گفتهٔ بعضی از علما در حدود پانصد حدیث می‌باشد. [در صورتی که احادیث تکرار شده نیز علاوه شود این عدد از سه هزار فراتر نخواهد رفت. در بین این تعداد کم از احادیث احکام حدیث صحیحی که هیچ یک از مجتهدین آنرا نشنیده باشد قابل تصور نیست. احادیث صحیحه را حد اقل یکی از چهار مجتهدین سرمذهب به

عنوان دلیل ذکر کرده‌اند.]

در این صورت هرگاه فرد مسلمان عملی که در مذهب او موافق با حکم یک حدیث صحیح نمی‌باشد را مشاهده کرد لازم است که مذهب دیگری که بر وفق آن حدیث فتوی داده است را تبعیت کند. شاید امام مذهب او نیز این حدیث شریف را شنیده ولی حدیث دیگری را صحیح‌تر قبول کرده و یا اینکه بر حدیث دیگری که در آخر امر وارد شده و حکم احادیث قبلی را نسخ کرده است واقف شده و به آن عمل کرده و یا به دلایلی دیگری که در حدود علم مجتهدین می‌باشد به این حدیث استدلال نکرده است. فرد مسلمانی که به صحت حدیثی پی برده و از عمل به حکم مذهب خود که بر خلاف این حدیث است صرف نظر کرده و به مقتضای حدیث عمل کند اگر چه این کار او فعل شایسته‌ای باشد فقط لازم است که در این صدد از مذهب دیگری که از این حدیث حکم را استنباط کرده تقلید کند. زیرا امام آن مذهب از دلایل احکام معلوماتی که او نمی‌داند را دانسته و عدم وجود چیزی که مانع از عمل به آن حدیث باشد را درک کرده است. همچنین انجام این کار موافق با فتوی مذهب خود نیز جائز می‌باشد. زیرا امام مذهب در این اجتهاد خود محققا به دلیل محکمی استناد کرده است. [شرع اسلام مقلد را در ندانستن این دلیل معذور می‌شمرد.] زیرا هیچ یک از امامان مذاهب اربعه در اجتهادات خود از کتاب و سنت جدا نشده‌اند. مذاهب این مجتهدین به عنوان توضیح و تبیین کتاب و سنت بوده و معانی و احکام آن دو را برای مسلمانان شرح کرده‌اند. و به صورتی که آنها نیز فهم و درک کنند بیان کرده و در کتاب‌ها درج کردند. این کار امامان مذاهب - رَحْمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى - آنچنان خدمت بزرگیست برای دین اسلام که اگر یاری خداوند نبود وسع و طاقت بشری قادر بر آن نمی‌بود. این مذاهب خود یکی از معتبرترین وثیقه‌ها و سندی بر حقانیت رسالت پیامبر اکرم - صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ - و صحت دین اسلام می‌باشد.

اختلاف اجتهاد امامان دین فقط در حوزه فروع دین یعنی مسائل فقهی می باشد. در اصول دین یعنی مسائل اعتقادی و ایمانی اختلافی در بینشان وجود ندارد. در مسائل فروع دین که به صورت ضروری و قطعی وارد شده و از احادیث متواتره برگرفته شده اند نیز اختلاف رأی ندارند. در بعضی از مسائل فروع دین اختلاف نظر پیدا کرده اند که سبب آن اختلاف نظرشان در فهم قوت دلائل می باشد. این اختلافات جزئی برای امت موجب رحمت است. برای مسلمانان جائز است که از بین این مذاهب فقهی آنرا که بخواهند و برایشان آسانتر است را انتخاب و از آن تبعیت کنند. رسول خدا -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- این اختلاف را به عنوان یک مژده به امت خویش خبر داده و همچنانکه خبر داده بودند تحقق پیدا کرد.

[در مورد آن دسته از مسائل اعتقادی و فقهی که در قرآن کریم و احادیث شریفه به صورت نصوص آشکار و قطعی بیان شده است اجتهاد جائز نمی باشد و راه را برای ضلالت و گمراهی هموار کرده و گناهی بزرگ می باشد.] در باب مسائل اعتقادی فقط یک راه راست وجود دارد و آن مذهب اهل سنت و جماعت می باشد. آن رحمتی که در اختلاف امت است و حدیث شریف از آن خبر داده در فروع یعنی اختلاف در احکام شرعیه می باشد.

در صورت اختلاف مذاهب اربعه در مسئله ای از مسائل احکام شرعیه عملی فقط یکی از ایشان در دادن حکم اصابت کرده است. مقلدینی که حکم این اجتهاد صحیح را تقلید کرده اند دو ثواب و دیگرانی که احکام مبتنی بر اجتهاد خطا را تقلید کرده اند یک ثواب دریافت خواهند کرد. موجب رحمت بودن اختلاف مذاهب نشانگر جواز اینست که میتوان یکی از این مذاهب را ترک کرد و در احکام عملی به مذهبی دیگر تابع شد لکن به غیر از مذاهب چهارگانه مانند مذاهب دیگر اهل سنت و حتی مذاهب أصحاب گزین تقلید جائز نمی باشد. زیرا مذاهب آن بزرگواران به صورت مدوّن در کتابها نوشته نشده و فراموش گردیده و

امکان تقلید از غیر مذاهب چهارگانه معروف باقی نمانده است. امام ابوبکر رازی^[۱] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی نیز اتفاق علمای اسلام بر جائز نبودن تقلید از أصحاب را خبر داده است. کسانی که می‌خواهند بر بزرگواری و برتری مذاهب و مجتهدین و علی‌الخصوص امامان مذاهب اربعه واقف شوند و همچنین برای فهم بهتر اینکه این مذاهب از چهارچوب کتاب و سنت خارج نبوده و احکامی که با اجماع و قیاس بیان نموده‌اند نیز در اساس مبتنی بر رأی ایشان نبوده بلکه از کتاب و سنت برگرفته شده است برای آنها دو کتاب «میزان الکبری» و «میزان الخضرية» تألیف امام عبدالوهاب شعرانی رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی را توصیه می‌کنیم.) ترجمه کتاب «حجة الله علی العالمین» در اینجا به اتمام رسید. تا بدین جا همه نوشته‌های فوق از اصل عربی آن ترجمه شده است. همانند دیگر کتب نشر شده توسط نشریات ما در اینجا نیز مطالبی که از کتب دیگر علاوه گردیده شده در پراکنش قلاب مانند جای داده شده و بدین شکل موجبات عدم خلط ما بین علاوه‌هایی که انجام دادیم با متن اصلی کتاب فراهم شده است. قسمتهای ذکر شده در فوق از کتاب «حجة الله علی العالمین» در سال ۱۳۹۴ هـ. [۱۹۷۴ م.] به طریق اوفست در استانبول طبع گردیده شده است.

این ادعا که (در قرآن کریم عبارت عالمان دین وجود ندارد) صحیح نیست. در آیات مختلف عالمان و علم مورد مدح و ستایش واقع شده‌اند. امام عبد الغنی نابلسی در کتاب «الحدیقه» می‌فرماید: (در آیه کریمه ۷ از سوره انبیا خداوند متعال فرموده است (مَآلَا): «آنچه را که نمی‌دانید از صاحبان ذکر پرسید». در اینجا ذکر به معنی علم است و در این آیه کریمه به کسانی که نمی‌دانند امر شده است که عالمان را بیابند و از آنها پرسیده و یاد بگیرند. در آیه ۷ از سوره آل عمران نیز مَآلَا «معنای آیات متشابه را فقط صاحبان علم درک و فهم می‌کنند» فرموده شده

(۱) امام ابوبکر احمد رازی در ۳۷۰ هـ. [۹۸۰ م.] وفات کرد.

است. و در آیه ۱۸ از همان سوره مآلاً «وجود و وحدانیت خداوند متعال را صاحبان علم ادراک کرده و بیان می‌کنند». در آیه ۸۱ از سوره قصص مآلاً «صاحبان علم خطاب به آنها گفتند: وای بر شما! کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام دهند پاداشی را که خداوند متعال بدو بخش خواهد نمود از نعمتهای دنیا بهتر است». و در آیه ۵۶ سوره روم مآلاً «صاحبان علم و ایمان اینچنین خواهند گفت: قیامتی را که در دنیا انکار میکردید همانا این روز است» و در آیه ۱۰۸ از سوره اسرا مآلاً «صاحبان علم هنگامی که قرآن کریم را می‌شنوند سجده می‌کنند و اینچنین می‌گویند: پاک و منزّه است پروردگار ما، البته وعدهٔ خدای ما به تحقیق واقع خواهد شد» و در آیه ۵۴ از سوره حج مآلاً «صاحبان علم می‌فهمند که قرآن کلام الهیست» و در آیه ۵۰ از سوره عنکبوت مآلاً «قرآن کریم در دل صاحبان علم جای گرفته است» و در آیه ۶ از سوره سبأ مآلاً «صاحبان علم می‌دانند که قرآن کریم کلام الهیست و به رضای خداوندی رهنمایی می‌کند» و در آیه ۱۵ از سوره مجادله مآلاً «به صاحبان علم درجات عالی از بهشت عطا خواهد شد» و در آیه ۲۷ از سوره فاطر مآلاً «فقط صاحبان علم هستند که از خداوند متعال می‌ترسند» و در آیه ۱۴ از سوره حجرات مآلاً «بهترین شما کسی است که از خداوند بیشتر خوف و ترس داشته باشد» فرموده شده است.

در صفحه ۳۶۵ از کتاب حدیقه احادیث شریفی نیز در این موضوع روایت شده است از جمله: «خداوند متعال و ملائکه و همهٔ جانداران بر کسانی که به انسانها نیکی یاد می‌دهند دعا و رحمت می‌فرستند» و در حدیثی دیگر «در روز قیامت ابتدا پیامبران سپس علما و سپس شهدا شفاعت خواهند نمود» و همچنین «ای انسانها! بدانید که علم فقط از علما شنیده فرا گرفته می‌شود» و «علم بیاموزید! آموختن علم عبادت است. در تعلیم و تعلم علم ثواب جهاد موجود است. تعلیم علم همانند دادن صدقه و تعلم آن از عالم مانند خواندن نماز

تهجد است» فرموده شده است. در کتاب «**الخلاصه**» تالیف طاهر بخاری^[۱] رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی آمده است: (خواندن کتاب فقه بهتر است از اقامه نماز در طول شب). زیرا یادگیری حلالها و حرامها [از علما و یا] از کتابهای فقه فرض می‌باشد. خواندن کتابهای فقه برای عمل به آن و یاد دادن به دیگران از خواندن نماز تسبیح ثواب بیشتری دارد. در احادیث شریف «**آموختن علم از جمیع عبادات نافله ثواب بیشتری دارد، زیرا هم برای او و هم برای دیگرانی که می‌آموزاند فائده دارد**» و «**کسی که برای یاد دادن علم به دیگران علم فرا می‌گیرد به او ثواب صدیقین داده می‌شود**» فرموده شده است. معلومات اسلامی فقط از استاد و کتاب فرا گرفته می‌شود. کسانی که می‌گویند به کتابهای اسلامی و علما احتیاجی نیست دروغگو و زندیق هستند و در حال فریب و به فلاکت کشاندن مسلمانان می‌باشند. معلومات کتب دینی برگرفته شده از قرآن کریم و احادیث شریفه است). ترجمه کتاب (الحدیقه^[۲]) در اینجا به پایان رسید.

خداوند متعال رسول خود را برای تبلیغ و تعلیم قرآن کریم فرستاده است. اصحاب کرام علوم قرآن کریم را از رسول الله -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- فراگرفتند و علمای اسلام نیز از صحابه گزین آموخته و جمیع مسلمین نیز از علمای دین و کتابهای ایشان فراگرفتند. در حدیث شریف: «**علم خزینه‌ایست و کلید آن پرسش و یادگیریست**» و «**علم را آموخته و بیاموزانید**» و «**هر چیزی منبعی دارد. منبع تقوی قلوب عارفان است**» و «**آموختن علم کفارت است برای گناهان**» فرموده شده است.

امام ربانی -قُدْسَ سِرُّهُ الْعَزِيز- در کتاب **مکتوبات** در مکتوب ۱/۱۹۳ می‌فرماید که: (نخستین ضروریات بر ارباب تکلیف [یعنی شخص عاقل و بالغ] تصحیح عقائد است بر وفق آرای علمای اهل سنت و جماعت -شُکْرُ اللهِ تَعَالٰی سَعِيْهُمْ- که نجات

(۱) طاهر بخاری در ۵۴۲ هـ. [۱۱۴۷ م.] وفات کرده است.

(۲) مؤلف کتاب الحدیقه عبد الغنی نابلسی متوفی در سال ۱۱۴۳ هـ. [۱۷۳۱ م.] می‌باشد.

أُخْرَى وابسته به اُتباع آرای صوابنمای این بزرگواران است. و فرقه ناجیه هم ایشان، و اُتباع ایشان‌اند [به رهروان طریق ایشان اهل سنت و یا سُنی گفته می‌شود]. وایشانند که بر طریق آن سرور و أصحاب آن سرورند، -صَلَوَاتُ اللَّهِ تَعَالَى وَتَسْلِيمَاتُهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ-. و از علومی که از کتاب و سنت مستفادند، همان معتبراند که این بزرگواران از کتاب و سنت اخذ کرده‌اند و فهمیده. زیرا که هر مبتدع و ضالّ عقائد فاسده خود را به زعم فاسد خود از کتاب و سنت اخذ می‌کند. [و سایه بر علمای اهل سنت افکنده و آنها را تحقیر می‌کنند.] پس هر معنا از معانی مفهومه از اینها [یعنی کتاب و سنت] معتبر نباشد. [و نباید فریب تبلیغات مزخرف ایشان را خورد.]

و از برای تصحیح این عقائد حقّه، رساله [فارسی] امام اجلّ تورپشتی [المُعْتَمَد] بسیار مناسب است، و قریب به فهم [نشریات حقیقت کتاب اوی این کتاب را در سال ۱۴۱۰ هـ. [۱۹۸۹ م.] به چاپ رسانید. فضل الله بن حسن تورپشتی از علمای فقه حنفی می‌باشد و در سال ۶۶۱ هـ. [۱۲۶۳ م.] وفات نمود.]

و بعد از تصحیح این عقائد، علم حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مندوب و مکروه که علم فقه مُتَكَمِّل آنست و عمل به مقتضای این علم نیز ضروری است. [کتب جاهلانی که بزرگی این علما را نتوانسته‌اند درک کنند را نباید خواند.] و اگر -عِيَادًا بِاللَّهِ سُبْحَانَهُ- در مسئله‌ای از مسائل اعتقادیّه ضروریّه، خلل رفت از دولت نجات أُخْرَى محروم است. و اگر در عملیات مُساهله رود یَحْتَمَل که بی توبه هم در گذاراندند. و اگر مؤاخذه هم کنند آخر کار نجات است. پس عمده کار تصحیح عقائد است.

از حضرت خواجه أحرار -قَدَسَ اللَّهُ تَعَالَى سِرَّهُ الْعَزِيزُ^[۱]- منقول است که می‌فرمودند: (اگر تمام أحوال و مواجید را به ما بدهند و حقیقت ما را به عقائد اهل

(۱) عبید الله احرار در سال ۸۹۵ هـ. [۱۴۹۰ م.] در سمرقند وفات نمودند.

سنت و جماعت مُتَحَلِّی نسازند، جز خرابی هیچ نمی‌دانیم. و اگر تمام خرابی‌ها را بر ما جمع کنند و حقیقت ما را به عقائد اهل سنت و جماعت بنوازند، هیچ باکی نداریم.)

امروز اسلام بسیار غریب است [دشمنان دین از هر طرف هجوم می‌کنند] جتلی^[۱] که امروز در تقویت آن صرف می‌کنند به کرورها^[۲] می‌خرند. [بزرگترین خدمتی که می‌شود به اسلام کرد این است که کتب اهل سنت و جماعت را در روستاها در میان جوانان انتشار داد]. تا کدام شاهباز را با این دولت عظمی مشرف سازند! ترویج دین و تقویت ملت در همه وقت از هر کس که به وقوع می‌آید، زیباست و رعنا. اما در این وقت که غربت اسلام است [نشر اعتقاد اهل سنت چندین برابر ثواب بیشتری دارد].

حضرت پیغمبر - صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ - أصحاب را مخاطب فرمودند که: «شما در زمانی موجود شده‌اید که اگر از اوامر و نواهی دهم حصه^[۳] را ترک کنید، هلاک شوید و بعد از شما گروهی خواهند آمد که اگر دهم حصه از اوامر و نواهی به وقوع آرند، خلاص شوند^[۴]». این آن وقت است و این گروه آن گروه. [جهاد با کافران و شناختن کسانی که بر مسلمانان هجوم می‌آورند و عدم محبت ایشان همگی لازم و ضروری هستند. جهادی که با زور و سلاح انجام می‌شود را سپاه دولت اسلامی به جای می‌آورد. این جهاد برای مسلمانان به عنوان سربازی و انجام وظیفه داده شده توسط دولت می‌باشد. مفیدتر بودن جهاد قولی از جهاد قتلی یعنی جهادی که با سخن و نوشته است از جهادی که در آن زور به کار برده می‌شود در مکتوبات ربانی ۱/۶۵ نیز نوشته شده است].

(۱) نوعی سیم و نقره مسکوک

(۲) واحدی است معادل هزاران دینار

(۳) یک دهم

(۴) [مشکاة المصابیح ج: ۱. ص: ۱۷۹. و ترمذی، کتاب الفتن رقم: ۷۹]

از برای تبلیغ احکام شرعی، اظهار خوارق و کرامات هیچ در کار نیست [هر مسلمانی برای انجام این باید سعی کند و این فرصت را نباید از دست بدهد] در قیامت عذر نخواهند شنید که بی تصرف، تبلیغ احکام شرعی نکرد. [کسانی که برای نشر کتب علمای اهل سنت سعی و تلاش نمی کنند و به مؤسسات و اشخاصی که نشر معلومات دینی می کنند یاری نمی دهند در قیامت عذاب بسیار خواهد داده شده و از آنان هیچ عذر و بهانه ای قبول نخواهد شد]

انبیا -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- که بهترین موجودات اند، تبلیغ احکام شرعی می کردند، اگر امتان معجزات می طلبیدند می فرمودند که «معجزات از نزد خداست عز وجل، بر ما تبلیغ احکام است». و تواند بود که در آن اثنا شاید حق سبحانه و تعالی بر وی امری ظاهر سازد که باعث اعتقاد حقیقت این جماعت باشد. [بر ما نیز نشر سخنان و کتب علمای اهل سنت -رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى- لازم است. همچنین ضروری است بدی و پست فطرت و دروغگو بودن کافران و دشمنان و کسانی که به مسلمانان افترا و اذیت می دهند را برای جوانان و دوستان ایضاح و تبیین کنیم. بیان این موارد غیبت به حساب نمی آید بلکه امر به معروف و نهی از منکر می باشد. کسانی که در این راه با مال و قوت و وظیفه و حرفه خود کار نمی کنند از عذاب نجات پیدا نخواهند کرد. زحمات و شکنجه هایی که در حین انجام کار در این راه متحمل می شوند را باید موجب سعادت مندی و سودمندی بزرگ دانست. پیامبران -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- در حین تبلیغ احکام الهی از طرف جاهلان و حرامزاده ها مورد هجوم واقع شده و بسیار آزار و اذیت شدند.]

انبیا -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّحِيَّاتُ- در تبلیغ احکام شرعیه چه آزارها که نکشیده اند، و چه محنتها که ندیده اند. بهترین ایشان -عَلَيْهِمُ مِنَ الصَّلَاةِ أَفْضَلُهَا وَ مِنَ التَّسْلِيمَاتِ أَكْمَلُهَا- فرموده: (مَا أُؤْذِي نَبِيٍّ مِثْلَ مَا أُؤْذِيْتُ^۱). مکتوب در اینجا

(۱) هیچ یک از فرستادگان خداوند به اندازه من اذیت و آزار نکشید.

به پایان رسید.

بر هر مسلمانی لازم است که اعتقاد اهل سنت را یاد گرفته و به کسانی که تحت امر اوست نیز بیاموزاند. کتب و نشریاتی که گفته‌های علمای اهل سنت را بیان می‌کنند را بایستی جست و جو و تهیه کرد و ضروری است که آنها را برای خویشان و جوانان فرستاده و آنها را به خواندن تشویق نمود. همچنین کتبی که آن روی دیگر دشمنان اسلام را برملا می‌کند را نیز باید منتشر کرد.

و امام اعظم ابوحنیفه نعمان بن ثابت کوفی، و امام دار الهجره مالک بن انس، و امام جلیل نبیل محمد بن ادریس شافعی، و امام اوریع اجل احمد بن حنبل - رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - همه امام هدی و رهنمای مسلمانان اند. [علمای اهل سنت که به تمامی مسلمانان روی زمین راه راست را نشان داده و دین حضرت محمد - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - را بدون تحریف و تبدیل نقل نموده و پیشوای ما در یادگیری آن می‌باشند علمای همین چهار مذهب‌اند که به درجه اجتهاد رسیده‌اند. بزرگترین آن علما چهار ذات محترم می‌باشند.

اولین ایشان حضرت نعمان بن ثابت ابوحنیفه - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى - است. یکی از بزرگترین علمای اسلام و رئیس اهل سنت می‌باشد. شرح حال ایشان در کتاب (عقائد نظامیه) که توسط حقیقت کتاب اوی نشر شده است موجود می‌باشد. در سال ۸۰ هجری در کوفه متولد و در سال ۱۵۰ ه. [۷۶۷ م.] در بغداد به شهادت رسید.

دومین آنها حضرت امام مالک بن انس - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى - است. عالم بسیار فرهیخته‌ای بود. بنا بر آنچه که در کتاب حاشیه ابن عابدین منقول است، عمر ایشان ۸۹ سال بوده و در سال ۹۰ هجری در مدینه متولد و در سال ۱۷۹ ه. [۷۹۵ م.] در همان جا وفات نمود. جد ایشان مالک بن ابی عامر - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى - می‌باشد.

سومینشان حضرت امام محمد بن ادریس شافعی - رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى - است.

نور چشم علمای اسلام است. در سال ۱۵۰ هـ. در غزه فلسطین به دنیا آمده و به سال ۲۰۴ هـ. [۸۲۰ م.] در مصر ارتحال نمود.

چهارمین آن بزرگان حضرت امام احمد بن حنبل - رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی - است که در سال ۱۶۴ هـ. در بغداد متولد و در سال ۲۴۱ هـ. [۸۵۵ م.] در همانجا وفات نمود. یکی از ستونهای استوار بنای اسلام است - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ -

و امروز در بساط زمین هر که تابع به یکی از ایشان نیست، در خطر است. اگر چه سائر ائمه، همه برحقاند؛ چون فقهای سبعة و عُمَر بن عبد العزیز و سُفیان ثوری^[۱] و عبد الرحمن أوزاعی و سُفیان بن عُیینَه^[۲] و إِسحاق بن راهویه و داود طائی و عامر بن شراحیل شعبی و لیث بن سعد و أَعْمَش و مُحَمَّد بن جریر طبری. اما مذهبشان اکنون برون از ضبط است و به همین سبب هیچکدام از أصحاب کرام و ائمه اهل بیت - عَلَيْهِمُ التَّحِيَّةُ وَالسَّلَامُ - را هم تقلید نمی باید نمود؛ اگر چه همه بر حق وهادی و مهدی، و هر یکی هدایت تمام عالم را کافیند. و همچنانکه اتباع در فروع، در فضای سرزمین بر ائمه اربعه حصر است، [کسی که نخواهد به یکی از این مذاهب اربعه اقتدا و تقلید کند از اهل سنت نمی باشد.]

اتباع در اصول [ایمانی و اعتقادی] هم بر امام اجل، قُدوه فرقه ناجیه، أبوالحسن علی بن إسماعیل أشعری^[۳] - رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ - و امام به حق، پیشوای اهل سنت، أبو منصور ماتریدی^[۴] - رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ - بعد از کتاب و سنت حصر است. [و هر مسلمانی لازم و ضروریست که در اعتقاد یکی از این دو امام را تبعیت کند.]

(۱) سُفیان ثوری ۱۶۱ هـ. [۷۷۸ م.] در بصره وفات نمود.

(۲) سُفیان بن عیینه ۱۹۸ هـ. [۸۱۳ م.] در مکه مکرمه وفات نمود.

(۳) أبو الحسن اشعری در سال ۲۶۶ هـ. در بصره متولد و به سال ۳۳۰ هـ. [۹۴۱ م.] در بغداد وفات نمود.

(۴) أبو منصور ماتریدی در سال ۳۳۳ هـ. [۹۴۴ م.] در سمرقند وفات نمود.

و طریقهٔ اولیاء، حق است. و سرِ مویی فی نفس الامر مخالف شریعت نیست. [کسانی که دین را وسیلهٔ منفعت دنیوی قرار می‌دهند و دروغ‌گویان و گمراهانی که برای به دست آوردن مال و جاه به عنوان ولی و مرشد و عالم دین به صحنه می‌آیند همیشه و در هر عصری بوده‌اند. امروزه نیز در هر حرفه و صنعت و وظیفه‌ای اشخاص بد وجود دارند. با دیدن اینچنین افرادی که منفعت و خوشگذرانی خود را در ضرر و زیان دیگران جست و جو می‌کنند نباید به ناحق و از روی جهالت همهٔ وظایف و حرفه‌هایی که آنها بدان منتسب‌اند را لکه‌دار کرد. زیرا سبب کمک به اهل فساد می‌باشد. به همین علّت نباید با دیدن رجال دین فاسق و گمراه و کسانی که به دروغ در لباس اهل طریق و صوفیه داخل شده‌اند علمای اسلام و اهل تصوف حقیقی و بزرگانی که خدمات شایانشان در صفحات تاریخ نوشته شده است را مورد طعن و زبان درازی قرار داد و باید نا به حق بودن کسانی که این زبان درازی‌ها را انجام می‌دهند را فهمید.]

و کراماتِ اولیاء حق است؛ بلکه إمام یافعی^[۱] تنها کرامت حضرت غوث الثَّقَلَین سید عبد القادر گیلانی^[۲] را -قُدّس سرُّه- می‌گوید که به حدّ تواتر رسیده است؛ یعنی در او بحال تردّد نیست؛ چه تواتر، مفیدِ قَطع است. و هیچکس را از اهل قبله کافر نگوئیم تا کفر [صریح و بدون هرگونه ضرورت و عذر] بی تأویل از او سر زند. و هیچکس را به خصوص لعن نکنیم؛ اگر چه ظاهراً کافر باشد، تا یقین ندانیم که ختمش بر کفر است. بنابراین در لعنِ یزیدِ پلید هم، توقّف بهتر است. نَسْتَلُ اللهَ حُسْنَ الخَاتِمَةِ وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ سَوِّهَا بِجَاهِ حَبِيبِهِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ.

(۱) عبد الله یافعی ۷۶۸ هـ. [۱۳۶۷ م.] در مکه مکرمه وفات نمود.

(۲) عبد القادر گیلانی ۵۶۱ هـ. [۱۱۶۶ م.] در بغداد وفات نمود.

أصل پنجم وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

اصل پنجم از اصول سته ایمان اینست که بگروی به روزِ پَسین که روز قیامت است؛ و آن از وقت مرگست تا آخرِ ماجرای رستاخیز. اورا «روزِ پَسین» می گویند؛ چونکه مانند روزهای مُعتاد، شبی در دنبال ندارد؛ و یا اینکه پس از دنیا افتاده است که در اینصورت مراد از روز قیامت، نه روزِ مقابل به شب است. [بلکه به معنی گذشت یک زمان و مدت است. زمان وقوع روز قیامت خبر داده نشده و هیچکس از آن مطلع نیست.]

به اینکه هر چه حضرت سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَسَلَّمَ أَجْمَعِينَ- از آن روز خبر داده، از أَشْرَاطُ و مَقْدَمَات؛ چون ظُهور مَهدی -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- و نُزُول عیسی -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- و خُرُوج دَجَال -أَعَادَنَا اللَّهُ مِنْ فِتْنَتِهِ بِمَنْه و كَرَمِهِ- و دَابَّةُ الْأَرْض و يَأْجُوج و مَأْجُوج و برآمدن آفتاب از مغرب و دود عالم گیر و فُرو رفتن زمین یکبار در مَشْرِق و یکبار در مَغْرِب و یکبار در جزیره عَرَب و اُنْدَكِي علم و دیانت و بسیاری فسق و خیانت و سرداری بدأصلان و ناپارسیان و کم شدن امر معروف و نهي مُنکر و برآمدن آتشی از یَمَن که مردم را به سوی زمین مَحْشَر براند و غیر اینها؛ چنانکه در بیان اُمَاراتِ ساعت در شرح همین حدیث خواهی شنید -إِنْ شَاءَ اللَّهُ الرَّحْمَنُ-.

و از وقایع حَشَر و ما بعدِ آن؛ از ریزه شدن کوهها و پاره شدن آسمانها و فرو ریختن ستارهها و تبدیل شدن تمام سرزمین و بی نور شدن آفتاب و ماه و بر هم آمیختن تمام دریاها و تلخ و شیرین تا همه یک دریا شوند و آتش گرفتن و خشک شدن همه، با سائر ماجرای قیامت، همه راست و آئینده است بی کم و زیاد.

و تفصیلش اینکه یکی یکی بدانی و به جزم باور کنی که: عذاب قبر مَر

کافران و بدکاران [مسلمانان گناهکار] را و راحت گور مر مسلمانان و نکوکاران را، و مرده را زنده کردن و در قبر نشانیدن و آمدن [دو ملک در صورت دو انسان ناشناخته و ترسناک به نام] **نکیر و منکر** و از او پرسیدن که «خدای تو و پیغمبر تو کیست؟ و دین و پیشوای تو کدام است؟» [در نزد بعضی از علما سؤال قبر از قسمتی از اعتقادات صورت خواهد گرفت و در نزد بعضی دیگر از تمامی مسائل اعتقادی خواهند پرسید. برای این است که به فرزندان خود می‌بایستی پاسخ این سؤالات را یاد داد؛ (پروردگارت کیست؟ از امت کیستی؟ کتابت کدام است؟ قبله‌ات کجاست؟ مذهب اعتقادی و عملیات کدام است؟) زیرا کسانی که بر اعتقاد اهل سنت نیستند در قبر به دادن جواب صحیح قادر نخواهند بود. این مسئله در کتاب (تذکره قرطبی)^[۱] نوشته شده است.] و اگر جواب درست گوید، قبر در حق او گشاده و روزنه‌ای از بهشت به سوی قبرش وا می‌شود، و صبح و شام جای خود را در بهشت می‌بیند و ملک سؤال با تنعیم و تبشیر او را می‌گذارند و می‌روند - جَعَلَنَا اللَّهُ مِنْ لَقْنِ حُجَّتِهِ بِفَضْلِهِ الْعَظِيمِ - . و اگر در جواب درماند، به گرزهای آهنین او را می‌زنند به نحوی که به جز از انس و جن ناله او را می‌شنوند، و قبر چنان او را می‌فشرد که پهلوه‌ای راست و چپش از هم می‌گذرند، و سوراخی از دوزخ به روی او گشاده می‌شود که هر شام و بامداد جای خود را در دوزخ می‌بیند و به انواع عذاب و تهدیدات تا روز بعث گرفتار می‌شود - بَجَّأَنَا اللَّهُ تَعَالَى عَنْ الْحَيَرَةِ فِي الْجَوَابِ بِجَاهِ نَبِيِّهِ الْكَرِيمِ إِنَّهُ هُوَ الرَّؤُفُ الرَّحِيمُ - .

و همچنین باور کردن به «معاد جسمانی» [زنده شدن دوباره بعد از مرگ] اَعْنِي بعد از ترکیب اجزای مُتَفَرِّقَه و استخوان‌های پوسیده [و تبدیل شده به خاک و گاز] و ایجاد اجزای معدومه و درآوردن ارواح در ابدان باردگر بعد از مرگ، تمام

(۱) مؤلف این اثر محمد قرطبی مالکی در سال ۶۷۱ هـ. [۱۲۷۲ م.] وفات نمود. کتاب مختصر تذکره قرطبی از سوی حقیقت کتاب اوی در سال ۱۴۲۱ هـ. [۲۰۰۰ م.] باز نشر شده است.

خلاق را زنده کردن و از گور برانگیختن و به موقف حشر آوردن. [ازین رو بدان روز قیامت گفته می‌شود].

[گیاهان از هوا گاز دی اکسید کربن و از خاک آب و املاح را، یعنی مواد موجود در خاک را می‌گیرند و با هم ترکیب می‌کنند. بنابراین، آنها اجسام آلی و اجزای سازندهٔ اعضای ما را تشکیل می‌دهند. بنابر شناخته‌های امروزه بشری یک واکنش شیمیایی که ممکن است سالها طول بکشد بلا فاصله در کمتر از یک ثانیه با استفاده از (کاتالیزور) انجام می‌شود. درست همانند این، خداوند متعال آب، دی اکسید کربن و مواد خاک را در قبر ترکیب میکند تا مواد آلی و اندام‌های زنده را در یک لحظه ایجاد کند. مخبر صادق -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- به ما خبر می‌دهد که ما اینگونه زنده خواهیم شد. علوم دنیوی نیز نشان می‌دهد که این کار در حال حاضر در دنیا انجام می‌شود.]

و «کتاب» أعني پرواز نمودن نامه‌های اعمال و نیکان را از سوی راست به دست راست آمدن، و بدان را از پسِ پشت یا از سوی چپ آمدن. [و همگی اینها را خداوند صاحب قدرت لایتناهی، خالق زمین و افلاک و ذرات و ستارگان خواهد آفرید و رسول خدا -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- از آن خبر داده است و همگی راست می‌باشد و قطعاً واقع خواهد شد.]

و «حساب» أعني برشمردن کردارهای بندگان از نیک و بد و خرده و بزرگ و آشکار و نهان، چه به دفتر اعمال و چه به شهادتِ اعضا و چه به علم شامل ایزد بی همال؛ ای بسا کردارهای بندگان که از آنها کِرَامُ الْکَاتِبِينَ اطلاع ندارد، در مَوْقِف حشر حق تعالی به علم خود همه را هُویدا می‌نماید.

و «سؤال» یعنی پرسیدن ملائکه انس و جن را که در دنیا چه کرده‌اند. و ملائکه را از کیفیّت تصرّفات عُلوی و سُفلی و تبلیغ وحی به انبیاء و پیغمبران را از چگونگی تبلیغ احکام دین به عباد الله و اُمَم انبیاء را از کیفیت اتباع و پیروی انبیاء

و گزارش مُعاملاتی که با یکدیگر نموده اند در نَشَأَتِ دَنیَوِیّه.

و «جزاء» یعنی پاداش دادنِ نیکی به نیکوکاران و بدی به بد اطواران، و عقوبت بعضی را به مجرّد صغائر به عدل و آمرزیدن بعضی گناهکاران را از کبائر و صغائر به محض فضل؛ چه به غیر از شرک همه گناهان در نَحْتِ مَشِیَّتِ اند، اما شرک [و کفر] هرگز آمرزیده نخواهد شد. [چه آنان که تابع کتابی هستند و چه آنانی که به هیچ کتاب آسمانی باور ندارند همگی کافراند به خاطر ایمان نیاوردن به شمولیت رسالت حضرت محمد -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- بر تمامی انسانها و نپذیرفتن ولو حکمی از احکام تبلیغ شده توسط ایشان. و اگر بر این حال بمیرند به جهنم رفته و در آن عذاب ابدی خواهند شد.]

و «میزان» اَعْنٰی ترازوی قیامت؛ و آن به قول مختار یک ترازو است که دو پلّه و دو ساق وزبانی دارد که اگر تمام سموات و اَرْض را در یک پله اش بگذاری، می گنجد. پلّه حَسَنَاتش مُنَوَّر و از طرف بهشت که در یَمِینِ عَرش است می آید و پلّه سِیِّئَاتش ظُلُمَانی و از جانب دوزخ که در یَسَارِ عَرش است می آید. و نامه های اَعْمَال یا نَفْسِ اَعْمَال را بعد از مجَسِّم نمودن اَعْمَالِ حَسَنه به اَجْسَامِ نورانی و اَفْعَالِ سِیِّئَه به اَشْکَالِ ظُلُمَانی، در ترازو انداخته می سنجند. و کِفَیَّتِ سبکی و سنگینی اش مانند ترازوی دنیا است و بعضی گفته اند که کِفّه سنگینش به بالا و پلّه سبکش به پایین میل می کند؛ به عکس ترازوهای دنیا و بعضی به تعدّد موازین قائل اند و برخی به توقّف در احوالش مائل اند و حق همانست که گذشت.

و «صراط» یعنی پل قیامت؛ و آن پلی است از موی باریکتر و از تیغ تیزتر، که به فرمان حکیم بی هَمال بر پُشت دوزخ می نهند و همه خلائق را امر می شود که بَرُو بگذرند. و دعای پیغمبران در آن وقت اینست که می گویند: اَللّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ. بهشتیان از آنجا گذشته به بهشت می روند؛ بعضی چون برق درخشان و برخی چون باد وزان و گروهی چون اسب دوان و همچنین عبور هر کس در آن روز موافقِ سُلُوک

صراطِ مستقیم شریعت است. تا بهتر بر این صراط سلوک کرده باشد، بهتر از آن صراط گذرد و تا بدتر، بدتر؛ که این صراط نمونه آن صراط است. همانا اینکه شریعتِ غزّا را -عَلَى شَارِعِهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- حق تعالی صراط نام نموده و به استدعای هدایت بر سلوک آن امر فرموده، رمزی به این حکمتِ خفیه دارد. و دوزخیان از آن بَلْغَزْد و در دوزخ اُفتند. نَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى ثَبَاتَ الْقَدَمِ بِالْمَنْ وَالْكَرَمِ.

و «حوضِ کوثر» [که مخصوص پیامبرمان حضرت محمد -عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- می باشد حق است] و آن حوضی است بزرگ، مسافه یکماهه راه. آبش از شیر سفیدتر و بویش از مسک خوشتر و پیاله هایش از ستاره های آسمان بیشتر. هر که یک بار از آن بنوشد، اگر سالها در دوزخ باشد، هرگز تشنه نخواهد شد.

و «شفاعت» یعنی درخواست نمودن انبیا و اولیا و ملائکه و صَلَحَاء [از خداوند متعال عفو کردن] گناهانِ صغیره و کبیره مؤمنان را، اگر چه بی توبه مرده باشند. [در حدیث نبوی مرویست که پیامبرمان فرموده اند: (شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي)^[۱]]. و شفاعت در آن روز پنج گونه است: یکی برای زود به مقام حساب آوردنِ اهلِ عَرَصَات که از شدّتِ اِزْدِحَام و طَوِيلِ مُقَام، به فریاد می آیند. و دَوَم، برای آسانیِ سَوَال و مُسَاحَه در حساب. سَوَم، برای نوافکندن خطاکاران در دوزخ و رهانیدن از عذاب. چهارم، برای بیرون آوردن آنها بعد از انداختن به درکاتِ نیران. پنجم، برای علو مراتب و رفع درجات در جنان و بهشت، با نعمتهای بیشمار و پابنده گی او و خلود اهلش در او. و او را هشت درجه است. هر کسی را به مُقْتَضایِ اِیمان و اعمال در آنها مراتب ارتفاع خواهد بود. و دوزخ و جاوید بودن او و دوام سُکّانش در او. و هر دو اکنون هم هستند؛ بهشت بر زیر سَمَوَات

(۱) این حدیث را امام أبوداود و ترمذی روایت نموده اند. معنی حدیث: (گونه ای از شفاعتم مخصوص کسانیست از امتم که مرتکب گناهان بزرگ شده اند.)

سَبْع و دوزخ در زیر طبقات زمین است. [هشت جنت و هفت جهنم وجود دارد. بهشت از کره زمین و خورشید و سماوات بزرگتر است. جهنم نیز از خورشید بزرگتر می باشد.]

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ رِضَاكَ وَالْجَنَّةَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَالتَّارِ بِحُزْمَةِ النَّبِيِّ الْمُخْتَارِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَا دَارَ الْأَدْوَارُ وَسَبَّحَ الْأَمْطَارُ وَتَعَاقَبَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ.

أصل ششم وَبِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ

أصل ششم از أصول سته ایمان این است که بگروی به مُقَدَّر کرده خدای - تَعَالَى شَأْنُهُ- و به خیر آن و شر آن. قَدَر به تحریک و إسکان دال در لغت: مصدری است بی واسطه، متعدی، از حَدَّ «نَصَرَ وَضَرَبَ» به معنی تقدیر أَعْنَى «اندازه کردن و حکم کردن» و به معنی «مقدار و عظمت» هم مَسموع است. و در عُرف: هر چه خدای تَعَالَى حکم به وقوع آن فرموده است او را «قَدَر» میگویند.

و در میان قَضَا و قَدَر به اجمال و تفصیل فرق است؛ چه «قَضَا» إِرَادَةُ اَزَلِيَّةُ الهی است مُتَعَلِّقُ به اَشْیَاءِ آئِنده چنانکه تا اَبَد خواهند بود. و «قَدَر» آفریدن آن اَشْیَاءِ است حَسَبَ التَّقَاضَايِ قَضَا، بی زیاد و کم در ذات و صفات. یا «قَضَا» علم ازلی است به جمیع مُكُونَاتِ به اجمال؛ و همین معنی است که فلاسفه او را عِنايَتِ اَزَلِيَّة میگویند که مَبْدَأُ فَيَضَانِ وجود است به بهترین وجهی و «قَدَر» ایجاد همه است به وَفَقِ آن علم. و در هر صورت ایمان به قَدَر مستلزم ایمان به قضا است با اُولَوِيَّتِ. و اگر مراد از «قضا» اِتْقَانِ باشد قولاً یا فعلاً، که مرجعِ امر و حُکَمِ و اِعْلَامِ است چنانکه تحقیق است، غباری ندارد.

و «خَيْر و شَر» هر دو به معنی مَصَدَر و صفت مُشَبَّهه و اِسْمِ تَفْضِيلِ

مُسْتَعْمَل اند؛ اَعْنَى «نیک و نیک و نکوتر و بدی و بد و بدتر». و در این مقام به معنی صفت مشبّهه اند؛ که «نیک و بد» است. و ظاهر از سیاق حدیث این است که لفظ «خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ» بَدَل باشند از قَدَر؛ بَدَل جُزْء از کُلّ یا بَدَل کُلّ از کُلّ، نَظَر به تَقْدُم و تَأَخُّر رِبْط از عَطْف. پس مراد از «قَدَر»، مُقَدَّر خواهد بود نه تقدیر یا ایجاد و اگر چه مِنْ حَيْثُ الْمَعْنَى اَوَّلَى این است. کَمَا لَا يَخْفَى عَلَى الْمُتَأَمِّلِ الْمُتَوَقِّدِ.

و تفصیل ایمان به قَدَر این است که بی گمان و تردّد، بدانی که هر چه جناب اقدس خداوندی -جَلَّتْ عَظَمَتُهُ- در اَزَل خواسته و مُقَدَّر فرموده است که شود و یا نشود، بی زیادت و نُقصان همچنان خواهد شد. شُدنی شدنی، و ناشُدنی ناشدنی است. از خواسته او -تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ- ناشدن و از ناخواسته او -سُبْحَانَهُ- شدن، مُحَال و مُمْتَنِع است. و آنچه از اَعْمَال حیوانات و حَرَکات جِهادات و نباتات [مایعات، گازها، ستاره‌ها، مولکولها، اتم‌ها، الکترون‌ها، امواج الکترومغناطیسی، و به طور خلاصه، هر موجود، رویدادهای فیزیکی، واکنش‌های شیمیایی، واکنش‌های هسته‌ای، تبادل انرژی، فعالیت‌های فیزیولوژیکی موجودات زنده] و بودن و نابودنِ جمیع ممکنات و کردارهای نیک و بدِ بندگان و هر چه در جزای آن کردارها در دنیا و آخرت به آنها می‌رسد، اِلَى غَيْرِ ذَلِكَ همه در اَزَل در علم او تَعَالَى بوده است. و پیش از ایجاد اَشیا، همه را نوشته و نزدیک خود همه را نگه داشته است. پس از اوّل تا به آخر، هر واقعه بر طَبَق آن علم و کِتَابت بدون ادنی مُخالفه‌ای صادر خواهد شد.

وَ مَعَ هَذَا نیک و بد و کفر و اسلام و طاعت و معصیت و اَعْمَالِ اِختیاری و اِضْطِرّاری بندگان را او تَعَالَى می‌آفریند و مُؤَثِّر حقیقی اوست و بس. و آثاری که از اسباب ظاهریّه هُویدا می‌شوند، به حقیقت او تَعَالَى در پرده اسباب می‌کند؛ مثلاً آتش دَخلی در سوزندگی ندارد و سوزنده او تَعَالَى است و بس؛ اَمّا عادتش چنان است تا آتش به چیزی نرسد، آن چیز را نسوزاند [آتش کاری جز گرم کردن

اشیا تا دمای اشتعال نمی‌کند. این آتش نیست که کربن و هیدروژن موجود در ساختار اجسام آلی را با اکسیژن ترکیب کرده و تبادل الکترون بین آنها را فراهم می‌کند. کسانی که نمی‌توانند حقیقت را ببینند فکر میکنند آتش این کار را انجام می‌دهد. در حالی که این آتش نیست که می‌سوزاند و واکنش احتراق را به میان می‌آورد. اکسیژن هم نیست. گرما هم نیست. مبادله الکترون هم نیست. آنکسی که می‌سوزاند فقط الله تعالی است. او همه اینها را به عنوان اسباب سوزاندن آفریده است. کسی که معلومات ندارد می‌پندارد که آتش این کار را می‌کند. کسی که دوره دبستان را تمام کرده کلمه (آتش می‌سوزاند) را نمی‌پسندد و می‌گوید که این هوا است که می‌سوزاند. و کسی که دوره راهنمائی را تمام کرده اینرا هم قبول نمی‌کند و می‌گوید (اکسیژن موجود در هوا است که می‌سوزاند). فارغ التحصیل دبیرستان نیز انحصار سوزاندن به اکسیژن را انکار کرده و می‌گوید: (هر عنصر جذب کننده الکترون سوزاننده است). شخص دانشجو هم در کنار ماده، انرژی را نیز مد نظر قرار می‌دهد. همان طوری که مشاهده شد سطح علم هر چه قدر که پیشرفت کند، به اصل و اساس امر و درک حقیقت مطلب نزدیک شده و می‌بیند که در پشت چیزهایی که تصور می‌شود اسباب هستند سببهای زیاد دیگری وجود دارند. پیامبران-عَلَيْهِمُ السَّلَام- که در بالاترین سطح دانش و علم بودند و حقایق را به خوبی می‌دیدند و علمای اسلام -رَحِمَهُمُ اللهُ تَعَالَى- که با پیروی از آن بزرگان به قطره‌ای از اقیانوس علم رسیدند همگی این حقیقت را بیان کرده‌اند که: چیزهایی که امروزه سوزاننده و سازنده پنداشته می‌شوند در واقع همگی جز واسطه‌هایی ناتوان، عاجز و مخلوق نبوده، و همچنین خالق حقیقی الله تعالی است نه اسباب. [و اگر خواهد بی آتش می‌سوزاند چون قُنُس و در آتش نگه میدارد چون سَمْنَدَر و چون حضرت ابراهیم خلیل الله -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّحِيَّاتُ مِنَ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ-]. [که به خاطر خلّت و دوستی خداوند عادت الهیش را در سوزاندن با آتش برپسچید و او

را نسوزاند. همچنانکه مواد جلوگیری کننده از سوزاندن را نیز خلق کرده است و
 کیمیاگران این مواد را اکتشاف می کنند.]

پس حق تعالی برای نظام عالم، اگر چه قدرت کامله او را هیچ سبب در کار
 نیست، حَسَبَ الْعَادَتِ به محضِ رحمت اسباب را رو پوشِ افعال خود فرموده است.
 در هیچ چیز، بی سبب تأثیر نمی کند؛ [اگر خدای تعالی اراده می فرمود، همه چیز را
 بدون سبب می آفرید. بدون وجود آتش می سوزاند. بدون ایجاد خوردن سیر می کرد
 و بی واسطه هواپیما به پرواز در می آورد و بدون امواج و جهاز رادیو صدا را از دور
 به سمع می رساند. اما با احسان و لطفی که بر بندگان خود دارد، خلقت هر چیزی
 را به سببی از اسباب گره زده است و اینچنین اراده کرد که هر چیزی را به واسطه
 سبب مخصوصی بیافریند. فعل و قدرت خود را در زیر اسباب پنهان کرده است. هر
 که از خداوند خواهان خلق و ایجاد یک چیز باشد باید به اسباب آن چیز بچسبد
 تا به آن برسد. همانند کسی که می خواهد چراغ را روشن کند از کبریت استفاده
 می کند و کسی که بخواد روغن زیتون را استخراج کند از دستگاه پرس استفاده می
 کند و کسی که سردرد دارد آسپرین مصرف می کند. کسانی هم که می خواهند به
 بهشت بروند و به نعمتهای بی پایان برسند، از اسلامیت پیروی می کنند. همچنانکه
 هر کس با اسلحه به خود شلیک کند و هر که زهر بنوشد می میرد و اگر در حالت
 تعریق آب بنوشد مریض خواهد شد، به همان صورت کسانی هم که مرتکب گناه
 شوند و یا بی ایمان از دنیا بروند، به جهنم خواهند رفت. هر کسی به هر سببی که
 متوسل شود به آنچه که واسطه برایش قرار داده شده می رسد. کسی که کتابهای
 نوشته شده توسط علمای اهل سنت را بخواند، اسلامیت را یاد می گیرد، آن را
 دوست می دارد و مسلمان می شود و کسی که در بین بی دینان و لامذهبان زندگی
 کرده و سخن آنها را گوش دهد، به جهالت در دین دچار می شود که بیشتر آنان
 سرانجام به کفر مبتلا می شوند. فراموش نشود که انسان بر مرکب هر کجا که سوار

شود به همان جا که مقصد اوست خواهد رفت.]

[حق تجلی گر کند کار را آسان کند * آفریند اسباب را در لحظه‌ای احسان کند]

چه اگر کارهای او تعالی در پرده اسباب نمی بودند هیچکس را افتقار به هیچکس و به هیچ چیزی نمی بود و همه کس بی واسطه در قضایِ حوایجِ متوجّه ذاتِ اقدسِ او تعالی می شدند و بس. و در این صورت سر رشته حاکم و محکومی و خادم و مخدومی و استاد و شاگردی و غیر اینها به هم می خورد و نظام معاد و معاش مُخْتَلَل می شد و امتیاز در میان نیک و بد و مطیع و عاصی به کلی مُرْتَفَع می گشت.

و اگر خواهد خلاف عادت میکند؛ مثلاً ایمان را سبب دخول جنت کرده است و کفر را سبب خلود نار ساخته است. و اگر بِالْقَرَضِ خواهد، کافر را از دوزخ بیرون میکند و مسلمان را به بهشت نمی بَرَد؛ اَمَّا نَصٌّ، راه این فرض را بند کرده است. و همچنین بُرَنده اوست و تیغ سبب عادی است و سیرکننده و سیراب کننده اوست، نان و آب سبب عادی اند وَ عَلٰی هٰذَا الْقِيَاسُ.

و به همین روش، ایجاد کننده افعالِ عباد اوست و اِختیار آنها سبب عادی است مر ایجاد او -تعالی شَأْنُهُ-. هر فعلی را از افعالِ اختیاریّه، بندگان اختیار کنند، آن فعل را خلق می فرماید و اگر اختیار نکنند، خلق نمی فرماید؛ چنانکه اگر آتش به چیزی رسد، او را می سوزاند و اگر نرسد نمی سوزاند. [و اگر چاقو به چیزی زده شد بریدن آنرا خداوند می آفریند. یعنی در حقیقت خداست برنده نه چاقو بلکه آنرا سبب قرار داده است.] پس افعالِ اختیاریّه بندگان هم، مانند افعالِ اضطراریّه و سائرِ جواهر و اعراض از علویّات و سُفلیّات، آفریده خدا است. همین قَدَر تفاوت هست که، افعالِ اختیاریّه عباد را به سبب اِختیارِ عباد می آفریند چنانکه احراق را به سببِ وُصول نار می آفریند. به خلاف سائر مخلوقات، که تَوْقُفِی بلکه تَعَلُّقِی به اختیار بنده ندارند، بر چیزی دیگر موقوف باشند یا نباشند. [یعنی حرکت عباد به خلق و ایجاد

خودشان نیست و هیچ دخلی در آن ندارند حتی از چگونگی به حرکت درآمدن اعضای خودشان نیز بی‌خبرند. زیرا هر حرکتی از حرکات بشر به وسیله بسیاری از واکنش‌های فیزیکی و شیمیایی رخ می‌دهد. اجسام بی‌جان را اختیاری نباشد. مثلاً خلق و ایجاد سوزاندن از جانب خداوند بعد از اصابت آتش در چیزی به ترجیح و اختیار آتش نیست.]

[همچنین آرزوهای نیک و سودمند بندگان محبوب و مورد لطف و عنایت خود را خداوند نیز اراده کرده و می‌آفریند. آرزوهای بد و مضر آنها را اراده نکرده و نمی‌آفریند. از این بندگان خدا همیشه کارهای نیک و مفید صادر می‌شود. آنها از این که بسیاری از کارهایشان به سرانجام نمی‌انجامد ناراحت می‌شوند و این در حالیست که اگر فکر میکردند و می‌فهمیدند که این چیزها به خاطر مضر بودنشان آفریده نشده است، اصلاً ناراحت نمی‌شدند و از این بابت خوشحال بوده و خدا را شکر می‌کردند. خداوند متعال کارهای اختیاری و ارادی انسانها را پس از آنکه دلهای آنها آن را اراده و اختیار کرد می‌آفریند و اینگونه بودن آنها در ازل اراده کرده است. اگر در ازل چنین اراده نمی‌کرد، کارهای اختیاری ما هم بدون آنکه ما بخواهیم به جبر و اجبار خلق می‌کرد. آفرینش کارهای اختیاری ما بعد از اراده و اختیار کردن آن توسط ما، خواسته و اراده ازل خداوند متعال است. یعنی اراده اوست که غالب و مسلط است.]

بِاجْمَلِهِ حَرَكَةُ اخْتِيَارِيَّةٍ بِنْدَةٍ رَا دُو جِهَتِ اسْتِ:

به اعتبار قیام و تعلُّق قدرت و اراده بنده به آن که مُعَبَّر است به کَسْب، مُسَدَد است به بنده و صفت عادی اوست، و مدار وَعْد و وَعِيد و امر و نُهی، همین است. و به اعتبارِ ایجاد و خَلْق، مُسَدَد است به حق تَعَالی و مخلوق اوست، نه صفت و کَسْب او. آیه کریمه ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ * (الصفات: ۹۶) دلالتی ظاهری برین تفصیل دارد، ما مَوْصُوله بُود یا مصدریّه. و اِعْتِبَار اوّل، مانع جَبَر [است زیرا

بنده را کسب می‌باشد یعنی در حرکات و افعالش اختیار قلبی و اراده جزئیة دارد. برین اساس فعل عبد بدو اسناد می‌شود چنانکه گوئیم: زید زد و شکست. و [اعتبار دوم، واقع قدر است. پس هر فعلی را از افعالِ بندگان به جانب اقدس باری نسبت کنند، به اعتبار دوم و هر جا به بنده نسبت کنند به اعتبار اولست. تفصیل کلام و تحقیق مقام اینکه، بنده را از تمامی مخلوقات مدخلیتی در وجود افعال است و بس، از آنها در افعال خود و از آنها در اختیاریاتش. و دخی که او را در اختیاریات هست همین کسب است، که سبب خلق آنهاست.

قدرت را تأثیر بالقوه ثابت کنیم چنانکه آمدی گوید، یا نکنیم، هیچ منافاتی نیست در میان اینکه، افعالِ اختیاریه عباد، مخلوق خدایند و اینکه مختار عبادند. چنانکه از تفصیل سابق و لاحق، روشن و مبرهن است. و اختیار بنده نه به این معنی است که بنده هرچه خواهد کند و هرچه نخواهد نکند، که این از بندگی دور است، که قدمی در دعوی الوهیت دارد - اَعَادَنَا اللَّهُ تَعَالَى -، بلکه به این معنی است که حق تعالی به محض فضل، بنده را قوه‌ای [قدرت و انرژی] داده است که بدو از عهده بعضی ما یحتاج خود و آنچه بدان مُکَلَّف شده است برون تواند آمد. در تمامی عُمر به اسباب و زاد و راحله حج و در سالی یک ماه روزه و در شبانه روزی پنج فرض نماز و با وجود تَمَوُّل بعد از حولی چهل یکی از نصابِ زَر و سیم می تواند داد.

و از این هم غلط نباید شد که چندین ماجرا بی اختیار بر عباد می‌گذرد؛ چه، این مُنافیِ اختیارِ بنده نیست. غایتش این است که، بنده افعالِ غیرِ اختیاری هم داشته باشد و این عینِ مُدَّعا است تا کمالِ الوهیت حق - جَلَّ وَعَلا - همه وقت هویدا بود. اکثر مردم مراد علما را نافهمیده، انکارِ مقالِ سَلَفِ صَالِحین و اکابرِ اهل سنت می‌نمایند و در قدرت و اختیار بنده تردّد دارند و بنده را مُضطرّ و عاجز می‌دانند و بعضی وقایع بی اختیارِ عباد را، دلیلِ مُدَّعای خود نموده، در طعنِ اکابر

دین، که همه بر اختیارِ عباد مُتَّفِق‌اند، زبان درازی می‌کنند. نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالٰی.

بدانکه توانستنِ کردن و ناکردنِ کاری را بی ترجیحِ قدرت و تخصیصِ یکی را از هر دویه وقوع یا به زبان، اراده و ترکِ اعتراض را، رضا و مُقارَنهٔ قدرت و اراده را به فعلی به شرط تأثیر، خَلْق و به شرط عَدَم تأثیر، کَسَب و بی هیچ شرط، اِختیار گویند. و نفسِ قدرت و نفسِ اراده و تحویلِ او را از هر یکی از دو ضد به دیگری نیز، اختیار گویند. پس لازم نیست هر که مُختار بُود، خالق باشد. چنانکه لازم نیست هر چه مُراد بُود، مَرْضٰی باشد. و اختیار با کَسَب جمع می‌شود، چنانکه با خلق جمع می‌شود. لَٰهٰذَا بِنْدَه مُخْتَار است و کاسب، و خدا مُختار است و خالق.

و همچنین او تَعَالٰی خالق و مریدِ طاعات و مَعَاصِیِ بندگان، اَمَّا راضی از طاعت و ناراضی از مَعْصِیَتشان. بنابراین حق تَعَالٰی در کلام قدس فرموده: (وَلَا يَرْضٰی لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ * الزمر: ۷) با وجود اینکه فرموده‌اند: (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ * الأنعام: ۱۰۲). و معتزله بیچاره، چون به تفاوت اراده و رضا، پی نبرده‌اند، در گردابِ حیرت افتاده‌اند [و گفتند انسان خالق افعال خویش است و قضا و قدر را انکار کردند.] و جَبَرِیَّة سرگردان، چونکه اِختیار را بی خلق، تصوّر ننموده‌اند، او را از عِبَاد، نفی نموده و در پسِ زانوی بی دولتی غَنوده‌اند. [آنها انسان را به سنگ و چوب تشبیه می‌کردند.] سفهایشان می‌گویند: ما جُرْمی و خطایی نداریم! قباحتی که میکنند، همه را نسبت به جناب مُنَزَّه و بی عیبِ اِلهی - تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ - میدهند و خود را با آن همه غُیوب و شَرارت، بی عیب و بی گناه می‌دانند. نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالٰی مِنْ شَرِّ بَطَالَتِهِمْ وَسَوْءِ مَقَالَتِهِمْ وَعِظَمِ ضَلَالَتِهِمْ وَفَرَطِ جَهَالَتِهِمْ.

و اگر حرکهٔ بنده بی اختیار وی می‌بود، چنانکه زعمِ جَبَرِیّه است، می‌بایست که تفاوت نباشد در میان حرکهٔ کسی که دست و پا بسته او را از قُلَّةٔ کوهی به زیر اندازند و حرکهٔ کسی که به زورِ زانویِ خود به راه رَوَد. و این دو حرکه را یکسان نبیند، مگر کسی که مَطْمُوسُ الْبَصِیرَه باشد، با وجود اینکه خِلافِ نُصوص و موجبِ بُطْلان

تکلیف است. و اگر صرف به ایجاد او می بود، چنانکه گمان [معتزله] قَدَرِیّه است، آیه کریمه (خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ) مثلاً بی وجه و شرکت حقیقی در ایجاد با خدا می شد. نَعُوذُ بِاللّهِ تَعَالٰی. [شیعیان نیز همانند معتزله خلق افعال را به انسان نسبت می دهند و به این مثال استناد می کنند که: الاغ با اینکه کتک خورد از نهر عبور نکرد!]

و نیز اگر فرض کنیم خدا نقیض مراد بنده را اراده کند، اگر هر دو مراد به وجود آیند، اجتماعُ النَّقِیضِین خواهد بود و اگر هیچ کدام نشوند یا تنها مراد بنده شود، عَجَزِ الهی لازم آید - تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ عَمَّا لَا یَلِیْقُ بِکَمَالِهِ -. پس هیچ صورت نماند مگر حصول مراد الهی و تأثیر و ایجاد او - تَعَالٰی شَأْنُهُ - وَهُوَ الْمَطْلُوبُ.

[یعنی فقط اوست تعالی خالق و آفریننده هر چیز و این است شایسته مقام الوهیتش. استعمال کلمه خالق و آفریننده برای انسانها یعنی اینکه گفته شود: فلان چیز را خلق کرد و یا خلق کردم و خالق آثار هنری و غیره بسیار زشت و نا به جاست و موجب کفر است. و همچنین بی ادبی است در ساحت خداوند متعال. زیرا که حرکات اختیاری بندگان از طریق بسیاری از رویدادهای فیزیکی، شیمیایی و فیزیولوژیکی رخ می دهد که بدون اراده یا حتی بدون اطلاع او از آنها اتفاق می افتد. دانشمند با انصافی که این نکته دقیق را درک کرده است، حیا و شرم می کند از اینکه نسبت به حرکات اختیاری خود (من انجام داده ام) بگوید چه رسد به اینکه بگوید (من آفریده ام). از خداوند متعال شرم میدارد. کسانی هم که دانش، درک و ادب کمی دارند، از گفتن هر چیزی در هر جایی شرمسار و خجل نمی شوند.]

مرحمت خدای تعالی در دنیا بر همه انسانها گسترده است و چیزهایی که آنها نیاز دارند را آفریده و برای ایشان می فرستد. خداوند متعال به ایشان برای زندگی با آسایش و آرامش در دنیا و برای رسیدن به سعادت ابدی در آخرت آن چرا که باید بکنند را بدیشان به صراحت بیان می کند. از میان کسانی که فریب نفس خود، دوستان بد، کتابها و رادیوهای مضر را خورده و به راه کفر و ضلالت منحرف

شده‌اند، آنگاه را که بخواهد هدایت می‌کند و ایشان را به مسیر درست می‌کشاند. او تعالی این نعمت را بر کسانی که طغیانگر و ظالم هستند احسان نمی‌کند و آنها را در باتلاق انکاری که دوست دارند و خودشان خواسته و در آن افتاده‌اند رها می‌کند.

کتاب «اعتقادنامه» در اینجا به پایان رسید. نویسنده کتاب حضرت مولانا خالد بغدادی عثمانی -قُدَسَ سِرُّهُ- در سال ۱۱۹۲ هـ. ق. در شهرزور عراق، واقع در شمال بغداد متولد شدند. در سال ۱۲۴۲ هـ. [۱۸۲۶ م.] در شام وفات نمودند. به خاطر اینکه از نسل حضرت عثمان ذی التورین بودند به ایشان عثمانی گفته می‌شود. مولانا خالد -قُدَسَ سِرُّهُ- حدیث مشهور به حدیث جبرئیل که دومین حدیث از احادیث کتاب اربعین امام نووی -رضی الله تعالی عنه- است را برای برادرشان حضرت مولانا محمود صاحب، شرح و ایضاح و تدریس می‌فرمودند. مولانا محمود صاحب از برادر بزرگ و گرامیشان نوشتن شرحی بر این حدیث را درخواست نمودند. مولانا خالد -قُدَسَ سِرُّهُ- نیز برای تطیب قلب نورانی برادرشان این خواهش و تمنا را قبول نموده و به زبان فارسی این حدیث شریف را شرح و ایضاح نمودند.

مکتوب شصت و هفت (۶۷)

از طرف قدوة العلماء العاملين و تاج الأولیاء و العارفين امام مجتهد ربّانی مجدد ألف ثانی شیخ أحمد فاروقی سرهندی -قُدَسَ اللهُ سِرُّهُ الْعَزِيز- به خان جهان در بیان عقاید اهل سنت و جماعت رِضْوَانُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ با بیان ارکان خمسہ اسلام و تحریر نمودن بر آنکه کلمه حق یعنی کلمه اسلام را گوش زد سلطان وقت نمایند و هر آنچه که مناسب آن مطلب است

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ.

صحیفه شریفه که از روی کَرَم و التفات، نامزد فقراء نامراد ساخته بودند،

رسید. حَمْدًا لِلَّهِ سُبْحَانَهُ که در این طور اوانِ پر شبهه و اشتباه، اغنیاء سعادتمند را از حُسن نشأ که دارند با وجود بی مناسبتی‌ها با فقراء دور از کار سر نیاز است و ایمانی به این طایفه حاصل است. چه نعمتی است که تعلقات شَتّی مانع حصول این دولت نگشته است و توجهات پراکنده، از محبت اینان باز نداشته. شکر این نعمت عظمی به جا باید آورد و امیدوار باید بود، که (الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ) حدیث نبوی است - عَلَیْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -.

سعادت و نجات آثار! آدمی را از تصحیح اعتقاد به موجب آرای فرقه ناجیهٔ اهل سنت و جماعت - رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَیْهِمْ أَجْمَعِينَ - که سواد اعظم و جم غفیراند، چاره نبود تا فلاح و نجات اخروی متصور شود و خُبث اعتقاد که مخالف معتقدات اهل سنت است، سم قاتل است که به موت ابدی و عذاب سرمدی برساند.

مداهنت و مساهلت در عمل، امید مغفرت دارند، اما مداهنت اعتقادی گنجایش مغفرت ندارد. (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ * النساء: ۴۸) معتقدات اهل سنت و جماعت را به لسان ایجاز و اختصار، ایراد می‌نماید. به مقتضای آن تصحیح اعتقاد باید فرمود و از حضرت حق - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى - استقامت بر این دولت به تضرع و زاری مسألت باید نمود.

بدانند که الله تعالی به ذات قدس خود موجود است و سایر اشیاء به ایجاد او - سُبْحَانَهُ - موجود گشته‌اند و به تخلیق او تعالی، از عدم به وجود آمده‌اند. پس او تعالی قدس و ازلی باشد و اشیاء همه حادث و نو پدید باشند. و هر که قدس و ازلی است، باقی و ابدی است و هر چه حادث و نو آمده است، فانی و مستهلک است، یعنی در شُرُف زوال است

و او سُبْحَانَهُ یگانه است. شریک ندارد، نه در وجوب وجود و نه در استحقاق عبادت. وجوب وجود، غیر او را تعالی نشاید و استحقاق عبادت سواء او را - سُبْحَانَهُ - نسزد و مر او را - تعالی - صفات کامله است از آن جمله؛ حیات

و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و تکوین است که به قدم و ازلیت متّصف اند و به حضرت ذات - جَلَّ سُلْطَانُهُ - قائم اند.

تعلّقاتِ حوادث، در قدّم صفات خلل نکند و حدوثِ متعلّق، مانع ازلیّت اینان نگردد. فلاسفه از بی خردی و معتزله از کوری، از حدوثِ متعلّق، پی به حدوثِ متعلّق برند و نفی صفات کامله نمایند و عالم به جزئیّات ندانند، که مستلزم تغیر است، که امارت حدوث است. نمی دانند که صفات ازلی باشند و تعلّقاتِ صفات به تعلّقاتِ حادثه، حادث باشند و صفات نقائص از جانب قدس او تعالیٰ مسلوب است و او تعالیٰ از صفات و لوازم جواهر و اجسام و اعراض، منزّه است.

زمان و مکان و جهت را در حضرت او تعالیٰ گنجایش نیست. اینها همه مخلوق اویند. بی خبر باشد [کسی] که او را - سُبْحَانَهُ - فوق العرش خواند و جهتِ فوق اثبات کند. عرش و ماسوای آن، همه حادث اند و مخلوق اویند تعالیٰ. مخلوق و حادث را چه مجال، که مکان خالق قدیم گردد و مقرّ او شود. این قدر هست که عرش، اشرفِ مخلوقات اوست - تعالیٰ - و نورانیّت و صفا از همه ممکنات در وی بیشتر است. ناچار حکم مرآتیت دارد، که ظهور عظمت و کبریای خالق - جَلَّ وَ عَلَا - آنجا پیدا و هویدا است. به این علاقه ظهور، آن را عرش الله نامند و الا عرش و غیره نسبت به او تعالیٰ برابرنند، که همه مخلوق اویند - تعالیٰ - اما عرش را قابلیتِ نمایندگی هست و دیگران را نیست. آینه که صورت شخص را می نماید، نمی توان گفت که آن شخص در آینه است، بلکه نسبت شخص با آینه و سایر اشیاء متقابله، برابر است. تفاوت از جانب قابل است. آینه قبول صورت شخص می نماید و دیگران را این قابلیت نیست.

و او تعالیٰ جسم و جسمانی نیست و جوهر و عرض نیست. محدود و متناهی نیست. طویل و عریض نیست. دراز و کوتاه نیست. پهن و تنگ نیست، بلکه واسع است، نه به آن وسعت که به فهم ما درآید. محیط است، نه به آن احاطه

که مدرک ما شود. قریب است، نه به آن قرب که متعلّق ما گردد. و با ماست، نه به معیّت متعارفه. ایمان آریم که واسع است و محیط است و قریب است و با ماست، اما کیفیّت این صفات را ندانیم که چیست و هرچه دانیم، دانیم که قدمی در مذهب مجسمه دارد. و او تعالیٰ با هیچ چیز متحد نشود و هیچ چیز با وی متحد نگردد و نیز هیچ چیز در وی تعالیٰ حلول نکند و او تعالیٰ در هیچ چیز حال نشود و تبعّض و تجزّی در جناب قدس او تعالیٰ محال است و ترکیب و تحلیل در آن حضرت جَلَّ شَأْنُهُ ممنوع است.

و او را سُبْحَانَهُ مثل و کُفُو نیست. زن و فرزند نیست. ذات و صفات او تعالیٰ بی چون و بی چگونه اند. بی شبه و بی نمونه اند. این قدر می دانیم که او تعالیٰ هست و به اسماء و صفات کامله که خود را به آن ستوده است، متّصف است، اما هرچه از آن در فهم و ادراک ما درآید و متعلّق و متصوّر ما شود، او تعالیٰ از آن منزّه و متعالی است - چنانچه گذشت - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ.

دور بینان بارگاه الّست * پیش از این پی نبرده اند که هست

باید دانست که اسماء الله توقیفی اند. یعنی موقوف بر سماع اند. از صاحب شرع هر اسمی که اطلاق آن در شرع بر حضرت حق سُبْحَانَهُ آمده است، اطلاق باید کرد و آنچه نیامده است، اطلاق نباید کرد. اگر چه در آن اسم معنی کمال مندرج باشد. اطلاق «جواد» باید کرد که آمده است و «سخی» نباید گفت که نیامده است.

قرآن کلام خداست - جَلَّ سُلْطَانُهُ - که به لباس حرف و صوت درآورده، بر پیغمبر ما - عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام - منزل ساخته است و عباد را به آن امر و نهی فرموده، چنانچه ما کلام نفسی خود را به توسط کام و زبان در لباس حرف و صورت درآورده، ظاهر میسازیم و مقاصد خفیّه خود را در عرصه ظهور می آریم، همچنین حضرت حق سُبْحَانَهُ کلام نفسی خود را بی توسط کام و زبان، به قدرت کامله خود،

لباس حرف و صوت عطا فرموده، بر عباد فرستاده است. و اوامر و نواهی خفیه خود را در ضمن حرف و صوت آورده، در منصّه ظهور جلوه داده است.

پس هر دو قسم کلام، کلام حق باشند -جَلَّ وَعَالًا- نفسی و لفظی. و اطلاق کلام بر هر دو قسم به طریق حقیقت باشد. چنانچه هر دو قسم کلام ما نفسی و لفظی، به طریق حقیقت، کلام ما اند، نه آنکه قسم اول حقیقت است و ثانی مجاز. زیرا که مجاز را نفی جایز است و کلام لفظی را نفی کردن و کلام خدا نا گفتن کفر است.

و همچنین کتب و صحف دیگر که بر انبیاء ما تقدّم -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- انزال فرموده است، همه کلام حق اند -سُبْحَانَهُ- و آنچه در قرآن و در آن کتب و صحف مندرج است، احکام خداوندی است -جَلَّ سُلْطَانُهُ- که موافق هر وقت، عباد را به آن تکلیف فرموده است.

و دیدن مؤمنان مر حضرت حق سُبْحَانَهُ را در بهشت، بی جهت و بی مقابله و بی کیف و بی احاطه، حق است. ایمان آریم به این رؤیت اخروی و به کیفیت آن مشغول نشویم، زیرا که رؤیت او تعالی بی چون است و در این نشأه حقیقت آن بر ارباب چون، ظاهر نشود و غیر از ایمان، نصیب اینان نبود. وای بر «فلاسفه» و «معتزله» و سایر فِرَق مبتدعه که از حرمان و کوری، انکار رؤیت اخروی نمایند و قیاس غائب بر شاهد کنند و به دولت ایمان آن هم مشرّف نگردند.

و او تعالی چنانچه خالق عباد است، خالق افعال اینهاست نیز. خیر باشد آن فعل یا شرّ، همه به تقدیر اوست تعالی، اما از خیر راضی است و از شرّ راضی نیست. هرچند هر دو به ارادت و مشیت اوست سُبْحَانَهُ لیکن باید دانست که شرّ تنها را به واسطه سوء ادب به او تعالی نسبت نباید کرد و خَالِقُ الشَّرِّ نباید گفت، بلکه خَالِقُ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ باید گفت. چنانچه گفته اند که حضرت حق را سُبْحَانَهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ باید گفت و خَالِقُ الْقَاذوراتِ وَالْخَنَازیرِ نباید گفت، از جهت

رعایت ادب جناب قدس او تعالیٰ.

«معتزله» از ثنویّتی که دارند، خالق افعال، بنده را دانند و خیر و شرّ فعل را به او نسبت کنند. شرع و عقل تکذیب اینها می فرماید. آرای علماء حق، قدرت بنده را در فعل او دخل داده اند و کسب در بنده اثبات نموده، زیرا که فرق واضح است در میان حرکت مرتعش و حرکت مختار. قدرت و کسب بنده را در حرکت ارتعاش هیچ مدخلی نیست و در حرکت اختیاری مدخل است. همین قدر فرق باعث مؤاخذه می گردد و اثبات ثواب و عقاب می نماید.

اکثر مردم در قدرت و اختیارِ عبد تردّد دارند و بنده را مضطرّ و عاجز دانند. ایشانان مراد علماء را نفهمیده اند. اثبات قدرت و اختیار در بنده نه به این معنی است که بنده هرچه خواهد بکند و هرچه نخواهد نکند. این خود از بندگی دور است، بلکه به این معنی است که بنده به آنچه مکلف شده است، از عهده آن تواند برآمد. مثلاً نماز پنج وقت تواند ادا کرد و زکات چهل یکی تواند داد و در دوازده ماه، یک ماه روزه تواند داشت و در عمر خود به زاد و راحله، یک حج تواند ادا نمود و علیّ هَذَا الْقِيَاسِ باقی احکام شرعیّه است که حضرت حق - سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى - از کمالِ مهربانی، سهولت و آسانی در آنها رعایت فرموده است، از جهت ضعف و قلّت توانایی بنده. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ * البقرة: ۱۸۵) یعنی خدای تعالیٰ به شما آسانی می خواهد و دشواری نمی خواهد و نیز فرموده است جَلَّ سُلْطَانُهُ (يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا * النساء: ۲۸) یعنی می خواهد خدای تعالیٰ که تخفیف بکند از شما گرانی تکلیفات شاقّه را و مخلوق گشته است انسان ضعیف. صبر از شهوات نمی تواند کرد و تکلیفات شاقّه را نمیتواند برداشت.

انبیاء - عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ - فرستادهای حق اند - جَلَّ شَأْنُهُ - به سوی خلق تا ایشان را به حق دعوت کنند - تعالیٰ - و از ضلالت به راه آرند. هر که

دعوت ایشان را قبول کند، او را به بهشت بشارت دهند و هر که انکار نماید، به عذاب دوزخ تهدید کنند. هرچه ایشان از حق -جَلَّ وَعَلَا- تبلیغ نموده‌اند و اعلام فرموده‌اند، همه حق است و صدق، که شائبه تخلف ندارد.

وخاتم انبیاء، محمد رسول الله است -صَلَّى اللهُ تَعَالَى وَسَلَّمْ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ- و دین او ناسخ ادیان سابق است و کتاب او، بهترین کتاب ما تقدّم است و شریعت او را ناسخی نخواهد بود، بلکه تا قیام قیامت خواهد ماند. و عیسی -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- که نزول خواهد نمود، عمل به شریعت او خواهد کرد و به عنوان امت او خواهد بود.

و آنچه او -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- از احوال آخرت خبر داده است، همه حق است؛ از عذاب گور و ضغطة^[۱] آن و سؤال منکر و نکیر در آن و فناء عالم و انشقاق سموات و انتشار کواکب و برداشتن زمین و کوهها و پاره پاره شدن اینها و حشر و نشر و اعاده روح به جسد و زلزله ساعت و هول قیامت و محاسبه اعمال و شهادت جوارح به اعمال مکتسبه، طیران نمودن نامه‌های حسنات و سیئات به یمین و شمال و وضع میزان تا حسنات و سیئات را به آن وزن کنند و کمی و زیادتی حسنه و سیئه معلوم سازند. اگر پله حسنات گران آمد، علامت نجات است و اگر حقّت ظاهر شد، علامت خسران است. ثقل و خفت آن میزان بر خلاف میزان دنیا است. آنجا پله بالا رود، ثقیلاست و آنکه پست باشد، خفیف. و شفاعت انبیا و صلحا -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- ^[۲]اولا^[۲] و ثانيا^[۳] مر غُصَاة مؤمنان را به اذن مالکِ یوم الدّین -جَلَّ سُلْطَانُهُ- ثابت است. قَالَ -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-: (شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي).

(۱) فشردن.

(۲) انبیا

(۳) صلحاء

و پل صراط که بر پشت دوزخ نهند و مؤمنان از آن پل عبور کرده، به بهشت روند و کافران پای‌ها لغزیده، در دوزخ افتند، حق و ثابت است. و بهشت که مُعَدّ از برای تنعیم مؤمنان است و دوزخ که مُعَدّ از برای تعذیب کافران است، هر دو مخلوق اند و ابد الآباد باقی خواهند ماند و فانی نخواهند گشت و بعد از محاسبه، مؤمنان چون به بهشت روند، در بهشت دائم خواهند ماند و از بهشت بیرون نخواهند آمد و همچنین کفار چون به دوزخ روند، همیشه در دوزخ خواهند بود و همیشه ابد الآباد معذب خواهند ماند. تخفیفی در عذاب در حق ایشان مجوز نیست. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ * البقرة: ۱۶۲) و هر که در دل او ذره [ای] از ایمان خواهد بود، او را به واسطه افراط معاصی اگر به دوزخ ببرند، به قدر عصیان معذب خواهد بود، آخر او را از دوزخ خواهند برآورد و نیز روی او را سیاه نخواهند کرد، چنانچه کفار را رو سیاه کنند و نیز غُلّ و زنجیر نخواهند کرد، چنانچه کفار را کنند، از جهت حرمت ایمان او.

و ملائکه، بنده های خداوند -جَلَّ وَعَلَا- که مکرم اند و عصیان از امر خدا -جَلَّ شَأْنُهُ- در حق ایشان جایز نیست و به آنچه مأمورند، به فعل می آرند و از زناشویی پاک اند و توالد و تناسل در حق ایشان مفقود است. بعضی ایشان را حضرت حق -سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى به رسالت برگزیده است و به تبلیغ وحی مشرف ساخته، مبلّغان کتب و صحف انبیاء -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- ایشانند که از خطا و خلل محفوظاند و از کید و مکر دشمن معصوم. هرچه ایشانان از حضرت حق سُبْحَانَهُ تبلیغ نموده‌اند، همه صدق و صواب است و شائبه احتمال و اشتباه ندارد و این بزرگواران از عظمت و جلال او سُبْحَانَهُ ترسانند و غیر از امتثال اوامر، کار دیگر ندارند.

ایمان تصدیق قلبی است و اقرار لسانی به آنچه از دین به تواتر و ضرورت به ما رسیده است، اجمالاً و تفصیلاً. اعمال جوارح، از نفس ایمان خارج اند، اما در

ایمان، کمال می افزایند و حُسن پیدا می کنند.

امام اعظم کوفی عَلَیْهِ الرَّحْمَةُ می فرماید که ایمان، قبول زیادتى و نقصان نمی کند، زیرا که تصدیق قلبی عبارت از نفسِ یقین و اذعان قلب است، که تفاوت کمی و زیادی در آن گنجایش ندارد و آنچه قبول تفاوت کند، داخل دائرة ظن و وهم است. کمال و نقصان در ایمان به اعتبار طاعات و حسنات است، هرچند طاعت بیش، کمال ایمان بیش. پس ایمان عامه مؤمنان، مثل ایمان انبیا نباشد - عَلَیْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ - که آن ایمان به واسطه اقتران طاعات به ذروه علیای آن کمال رسیده است، که ایمان عوام مؤمنان به گرد آن نرسد. هرچند این هر دو ایمان، در نفس ایمان شرکت دارند، اما آن ایمان به واسطه حقوق طاعات، حقیقت دیگر پیدا کرده است. ایمان دیگران گویا فرد آن ایمان نیست و در میان اینها مماثلت و مشارکت مفقود است.

عوام انسان هرچند به انبیاء - عَلَیْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ - در نفس انسانیت شریک اند، اما کمالات دیگر مر انبیاء را - عَلَیْهِمُ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ - به درجات علیا رسانیده است و حقیقتِ دیگر ثابت کرده، گویا از حقیقت مشترکه، عالی و برتراند، بلکه انسان ایشانند و عوام حکم نسناس دارند.

امام اعظم عَلَیْهِ الرَّحْمَةُ فرماید: **أَنَا مُؤْمِنٌ حَقًّا** و امام شافعی عَلَیْهِ الرَّحْمَةُ گوید: **أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى**. هر کدام وجه است. به اعتبار ایمانِ حال توان گفت: **أَنَا مُؤْمِنٌ حَقًّا** و به اعتبار مآل و خاتمه، توان گفت: **أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى** اما به هر وجه که گویند، از صورت استثناء، اجتناب بهتر است. مؤمن به ارتکاب معاصی، اگر چه کبائر باشند، از ایمان بیرون نرود و داخل دائرة کفر نگردد.

و منقول است که روزی امام اعظم با جمعی از علماء کبار نشستند. شخصی آمده، پرسید که چه می گوئید در حقّ مؤمن فاسق که پدر خود را به ناحق بکشد و سر او را از تن او جدا سازد و در کاسه سر او شراب اندازد و بخورد و بعد

از شراب خوردن، با مادر خود زنا کند، آیا مؤمن است یا کافر؟

هر کدام از علماء در حق او غلطها نمودند و دور از معامله ساختند. امام اعظم در این اثنا فرمود که او مؤمن است و به ارتکاب این کبائر، از ایمان نه برآمده است. این سخن امام بر علما گران آمد و زبان طعن و تشنیع ایشان را دراز ساخت. آخر چون سخن امام بر حق بود، همه قبول نمودند و اعتراف فرمودند اگر مؤمن عاصی پیش از غرغره، توفیق توبه یافت، امید نجات عظیم است، که وعده قبول توبه است و اگر به توبه و انابت مشرف نگشت، امر او به خدای است - جَلَّ سُلْطَانُهُ - اگر خواهد، عفو کند و به بهشت فرستد و اگر خواهد، به قدر معصیت عذاب کند به آتش و غیر آتش، اما آخر کار او نجات است و مآل او به بهشت است زیرا که در آخرت، حرمان از رحمت خداوندی - جَلَّ سُلْطَانُهُ - مخصوص به اهل کفر است و هر که ذره از ایمان دارد، امیدوار رحمت است. اگر به واسطه عِلَّتِ معصیت، به رحمت در ابتدا نرسد، در انتها بِعِنَايَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ میسر است.

(رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ * آل عمران: ۷).

بحث خلافت و امامت نزد اهل سنت - شَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى سَعْيَهُمْ - هرچند از اصول دین نیست و به اعتقاد تعلق ندارد اما چون «شیعه» در این باب غلو نموده اند و افراط و تفریط کرده اند، به ضرورت، علمای اهل حق - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - این مبحث را ملحق به علم کلام ساخته اند و حقیقت حال را بیان فرموده اند.

امام بر حق و خلیفه مطلق بعد حضرت خاتم الرسل - عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ - حضرت ابوبکر صدیق - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - است، بعد از آن، حضرت عمر فاروق است - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - بعد از آن، حضرت عثمان ذو النورین - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - بعد از آن، حضرت علی بن ابی طالب است - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ -.

و افضلیت ایشان، به ترتیب خلافت است. افضلیت حضرات شیخین به

اجماع صحابه و تابعین ثابت شده است. چنانچه نقل کرده‌اند آن را اکابر ائمه که یکی از ایشان «امام شافعی» رَحْمَهُ اللهُ است.

«شیخ ابوالحسن اشعری» که رئیس اهل سنت است، فرماید: که افضلیت شیخین بر باقی امت قطعی است. انکار نکند افضلیت شیخین را بر باقی صحابه، مگر جاهل یا متعصب. «حضرت امیر» - كَرَّمَ اللهُ تَعَالَى وَجْهَهُ - می فرماید که: کسی که مرا بر «ابی بکر و عمر» فضل بدهد، مفتری است، او را تازیانه زنم، چنانکه مفتری را زنند.

«حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی» - قُدَّسَ سِرُّهُ - در کتاب «غنیه» - که از مصنّفات ایشان است - می فرماید و حدیثی نقل می کند که آن سرور فرموده است - عَلَیْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ - که مرا عروج واقع شد. از پروردگار خود مسألت نمودم که خلیفه بعد از من «علی» بود، ملائکه گفتند که: ای محمد! هر چه خدا خواهد آن شود. خلیفه بعد از تو «ابوبکر» است. و نیز حضرت شیخ فرموده که «حضرت امیر» گفته است که: بیرون نیامد پیغمبر خدا از دنیا تا آنکه عهد کرد با من که خلیفه بعد از فوت من «ابوبکر» خواهد بود، بعد از آن «عمر»، بعد از آن «عثمان»، بعد از آن تو خلیفه خواهی بود. - رَضِیَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ -

و علماء اهل سنت در علم و اجتهاد «حضرت عائشه» را - رَضِیَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا - بر «حضرت فاطمه» - رَضِیَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا - فضیلت می دهند و حضرت «شیخ عبد القادر جیلانی» قُدَّسَ سِرُّهُ در کتاب «غنیه» حضرت عائشه را تقدیم میدهد. و آنچه معتقد این فقیر است، که حضرت عائشه در علم و اجتهاد پیش قدم است و حضرت فاطمه در زهد و تقوی و انقطاع پیشرو. لهذا حضرت فاطمه را «بتول» می گفتند که صیغه مبالغه است در انقطاع و حضرت عائشه مرجع فتاوی صحابه بوده است - رِضْوَانُ اللهِ تَعَالَى عَلَیْهِمْ أَجْمَعِينَ - هیچ مشکلی در علم بر اصحاب پیغمبر - عَلَیْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ - پیش نمی آمد، مگر آنکه

حل آن نزد عائشه بود -رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا-.

ومحاربات و منازعات که در میان اصحاب کرام عَلَیْهِمُ الرِّضْوَانُ واقع شده‌اند، مثل محاربه «جمل» و محاربه «صفین» بر محامل نیک صرف باید نمود و از هوا و تعصب دور باید داشت. چه، نفوس این بزرگواران در صحبت خیر البشر -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ- از هوا و تعصب مزگی شده بودند و از حرص و کینه، پاک گشته. اگر مصالحت دارند، برای حق دارند و اگر منازعت و مشاجرت است، برای حق است. هر گروهی به مقتضای اجتهاد خود عمل نموده اند و مخالف را بی شائبه هوا و تعصب، از خود دفاع کرده اند. هر که در اجتهاد خود مصیب است، دو درجه و به قولی ده درجه از ثواب دارد و آنکه مخطی است یک درجه ثواب او را نقد وقت است. پس مخطی، در رنگ مصیب از ملامت دور است، بلکه امید درجه از درجات ثواب دارد.

علماء فرموده اند که در آن محاربات، حق به جانب «حضرت امیر» بوده است -كَرَّمَ اللهُ تَعَالَى وَجْهَهُ- و اجتهاد مخالفان، از صواب دور بوده، مَعَ ذَلِكَ موارد طعن نیستند و گنجایش ملامت ندارند. چه جای آنکه نسبت کفر یا فسق کرده شود.

«حضرت امیر» -كَرَّمَ اللهُ تَعَالَى وَجْهَهُ- فرموده است: برادران ما بر ما باغی گشتند. ایشانان نه کافرانند نه فاسق، زیرا که ایشان را تأویل است که منع کفر و فسق می‌نماید. حضرت پیغمبر ما فرموده است -عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- : (إِيَّاكُمْ وَ مَا شَجَرَ بَيْنَ أَصْحَابِي) پس جمیع اصحاب پیغمبر را -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ- بزرگ باید داشت و همه را به نیکی یاد باید کرد و در حق هیچ یکی از این بزرگواران بد نباید بود و گمان بد نباید کرد و منازعت ایشان را به از مصالحت دیگران باید داشت. طریق فلاح و نجات این است، چه دوستی اصحاب کرام به واسطه دوستی پیغمبر است -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ- و بغض ایشانان، منجر به بغض پیغمبر -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ-.

بزرگی فرماید: مَا آمَنَ بِرَسُولِ اللَّهِ مَنْ لَمْ يُوقِّرْ أَصْحَابَهُ.

وعلامات قیامت، که مُخبر صادق -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ- از آن خبر داده است، حق است، احتمال تخلف ندارد. مثل طلوع آفتاب از جانب مغرب بر خلاف عادت و ظهور «حضرت مهدی» -عَلَيْهِ الرِّضْوَانُ- و نزول «حضرت روح الله» -عَلَى نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- و خروج دجال و ظهور یاجوج و ماجوج و خروج دابَّة الأرض و دُخانی که از آسمان پیدا شود، تمام مردم را فرو گیرد و عذاب دردناک کند، مردم از اضطراب گویند: ای پروردگار ما! این عذاب را از ما دور کن که ما ایمان می آریم و آخر علامات، آتش است که از عَدَن خیزد. و جماعه [ای] از نادانی گمان کنند شخصی را که دعوی مهدویت نموده بود از اهل «هند»، مهدی موعود بوده است. پس به زعم اینان مهدی گذشته است و فوت شده نشان می دهند که قبرش در «فره» است.

در احادیث صحاح که به حدّ شهرت، بلکه به حدّ تواتر معنی رسیده‌اند، تکذیب این طایفه است، چه آن سرور -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- مهدی را علامات فرموده است. در احادیث که در حقّ آن شخص که معتقد ایشان است، آن علامات مفقوداند. در احادیث نبوی آمده است -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- که مهدی موعود بیرون آید و بر سر وی پاره ابر بود که در آن ابر فرشته باشد که ندا کند که این شخص مهدی است، او را متابعت کنید. و فرموده -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- که: تمام زمین را مالک شدند چهارکس، دو کس از مؤمنان و دو کس از کافران. «ذوالقرنین» و «سلیمان» از مؤمنان و «نمرود» و «بُخت نصر» از کافران. و مالک خواهد شد آن زمین را شخص پنجم از اهل بیت من یعنی «مهدی». و فرموده -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ-: (دنیا نرود و تا آنکه بعث کند خدای تعالی مردی را از اهل بیت من که نام او موافق نام من بود، و نام پدر او موافق نام پدر من باشد. پس پُر سازد زمین را به عدل،

چنانچه پُر شده بود به جور و ظلم).

و در حدیث آمده است که «اصحاب کُهِف» اعوان «حضرت مهدی» خواهند بود و «حضرت عیسی» -عَلِیْ نَبِیِّنَا وَ عَلَیْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- که در زمان وی نزول خواهد کرد و او موافقت خواهد کرد با «حضرت عیسی» -عَلِیْ نَبِیِّنَا وَ عَلَیْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- در قتال دَجَّال. و در زمان ظهور سلطنت او در چهاردهم شهر رمضان، کسوف شمس خواهد شد و در اول آن ماه، خسوف قمر بر خلاف عادت زمان و برخلاف حساب منجمان. به نظر انصاف باید دید که این علامات در آن شخص میّت بوده است، یا نه. و علامات دیگر بسیار است که مُخْبِر صادق فرموده است -عَلِیْهِ وَ عَلِیْ آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ-. «شیخ ابن حجر» رَحِمَهُ اللهُ رساله [ای] نوشته است در علامات مهدی منتظر که به دویست علامات می کشد. نهایتِ جهل است که با وجود وضوح امر مهدی موعود، جمعی در ضلالت مانند. هَدَاهُمُ اللهُ سُبْحَانَهُ سِوَاءَ الصِّرَاطِ.

پیغمبر فرموده -عَلِیْهِ وَ عَلِیْ آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ-: به درستی که بنی اسرائیل هفتاد و یک فرقه شده بودند، که همه ایشان در ناراند، مگر یکی از ایشان. و زود است که امت من در هفتاد و سه فرقه متفرّق شوند، که همه ایشان در آتش باشند، مگر یک فرقه ناجیه. پرسیدند که آن فرقه ناجیه چه کسانیست؟ فرمود -عَلِیْهِ وَ عَلِی آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ-: آنان اند که باشند بر مثل آنچه من برآم و اصحاب من برآند. -عَلِیْهِ وَ عَلِی آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- و آن یک فرقه ناجیه، اهل سنت و جماعت اند که ملتزم متابعت آن سروراند -عَلِیْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- و متابعت اصحاب آن سرور -عَلِیْهِ وَ عَلِیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَ التَّسْلِیْمَاتُ-.

اللَّهُمَّ ثَبِّتْنَا عَلَى مُعْتَقِدَاتِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ وَأَمِنَّا فِي زُمْرَتِهِمْ وَاحْشُرْنَا مَعَهُمْ. (رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ * آل عمران: ۷)

بعد از تصحیح اعتقاد، از امتثال اوامر و انتها از نواهی شرعی که به عمل تعلّق دارد نیز چاره نبود. نماز پنج وقت بی فتور با تعدیل ارکان و با جماعت ادا باید نمود، که فارق در میان اسلام و کفر، همین نماز است. و چون اداء صلاة بر وجه مسنون میسر شد، حبل متین از اسلام به دست آمد، زیرا که نماز اصل دومی است از اصول پنجگانه اسلام و اصل اول ایمان به خدا و رسول اوست - جَلَّ شَأْنُهُ - و اصل دومی نماز است و سیوم ادای زکات و اصل چهارم روزه های ماه رمضان است و اصل پنجم، حج بیت الله است.

اصل اول به ایمان تعلّق دارد و اصول اربعه به اعمال تعلّق دارند. جامع ترین جمیع عبادات و فاضل ترین اینها، نماز است. در روز قیامت ابتدای محاسبه از نماز خواهد بود. اگر نماز درست آمد، محاسبه دیگر بِعِنَايَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ نیز به سهولت خواهد گذشت. و مَهْمَا أَمَكَنَّ از محظورات شرعی، اجتناب باید نمود و نامرضیات مولی را - جَلَّ شَأْنُهُ - سمّیات مُهلکه باید دانست و مواد تقصیرات خود را در نظر باید داشت و از ارتکاب آن خجل و منفعل باید بود و ندامت و حسرت باید کشید. طریق بندگی این است. وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ الْمُؤَقِّقُ.

و آنکه بی تحاشی، ارتکاب نامرضی مولای خود نماید جَلَّ شَأْنُهُ و از آن عمل خود، در تشویر و خجالت و انفعال نبود، مارد و متمرّد است. اصرار و تمرّد او نزدیک است که سر او را از ریقه اسلام بیرون کشد و در دائره اعداء داخل سازد. (رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا * الکهف: ۱۰).

دولتی که حضرت حق - سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى - شما را به آن ممتاز ساخته است و مردم از آن دولت غافل اند، بلکه نزدیک است که شما هم آن را در نیابید، آنست که با پادشاه وقت که به هفت پشت مسلمانان آمده است و از اهل سنت است و حنفی مذهب، هرچند، چند سال است که در این اوان، که اوان قرب قیامت است و بُعْدِ عَهْدِ نُبُوت، بعضی از طلبه علوم به شومی طمع که ناشی از خُبث باطن

است، به امراء سلاطین تقرّب جسته، به راه خوش آمد ایشان درآمدند و در دین متین، تشکیکات نمودند و شبهه ها پیدا کردند و ساده لوحان را از راه بردند. این چنین پادشاه عظیم الشان، هرگاه سخن شما را به حُسن استماع می فرماید و به قبول تلقی می نماید، چه دولت است که به صریح یا به اشارت کلمه حق یعنی کلمه اسلام که موافق معتقدات اهل سنت و جماعت است - شَكَرَ اللهُ تَعَالَى سَعْيَهُمْ - گوش زد ایشان نمائید و هر قدر که گنجایش دانید، سخن اهل حق را عرضه دارید، بلکه همواره مترصد و منتظر باشید که تقریبی پیدا شود، سخن مذهب و ملت در میان آید، تا اظهار حقیقت اسلام نموده آید و بیان بطلان و شناعة کفر و کافری کرده شود. کفر، خود ظاهر البطلان است، هیچ عاقلی آن را نپسندد. و بطلان آن را بی تماشای، ظاهر باید ساخت و آله باطله ایشان را بی توقّف نفی باید کرد.

اَلِه بر حق - جَلَّ سُلْطَانُهُ - بی تردّد و بی شبهه، خالق سموات است. هیچ شنیده اید که آله باطله ایشان، پشه [ای] را آفریده باشند، اگر چه همه جمع آیند و اگر پشه [ای] ایشان را نیش زند و آزار رساند، خود را محافظت ننمایند، چه جای آنکه دیگران را محافظت کنند. کفره^[۱] گویا شناعة این امر را ملاحظه نموده، میگویند که این آله شُفعای^[۲] ما خواهند بود نزد حق - جَلَّ وَ عَلَا - و ما را به خدا - جَلَّ شَأْنُهُ - نزدیک خواهند ساخت.

بی عقلاوند از کجا دانسته اند که این جمادات را مجال شفاعت خواهد بود و حضرت حق - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى - شفاعتِ شُرکا را - که فی الحقیقت دشمنان ویند - در حق عبده^[۳] دشمنان خود، قبول خواهد کرد. در رنگ آن است که باغیان بر سلطان خروج نمایند و جمعی از ابلهان، امداد باغیان نمایند، به زعم فاسد آنکه در وقت تنگ، این باغیان نزد

(۱) کافران

(۲) شفاعت کننده های

(۳) عبادت کنندگان

سلطان شفعاء ما خواهند بود و به وسیله آنها تقرّب سلطان خواهیم یافت.

زهی بی خردان که خدمت باغیان کنند و به شفاعت باغیان عفو از سلطان خواهند و تقرب او جویند. چرا خدمت سلطان برحق نکنند و باغیان را شکست ندهند، تا از اهل قرب و از اهل حق باشند و در امن و امانی بوند. بی عقلان سنگی را بگیرند و به دست خود بتراشند و سالها آن را پرستش نمایند و توقّعات از وی امید دارند.

بالجمله دین کفره، ظاهر البطلان است و از مسلمانان هر که از راه حق و طریق مستقیم دور افتاده است، اهل هوا و بدعت است و آن طریق مستقیم، طریق آن سرور است -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- و طریق خلفای راشدین اوست. -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ-.

حضرت «شیخ عبدالقادر جیلانی» -قُدْسَ سِرُّهُ- در کتاب «غنیه» می فرماید که: گروه های مبتدعان که اصول آنها نه طائفه اند؛ «خوارج» و «شیعه» و «معتزله» و «مرجئه» و «مَشَبَّه» و «جَهْمِیّه» و «ضراریّه» و «نَحَارِیّه» و «کَلابیّه» در زمان آن سرور نبودند -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ- و در زمان خلافت «ابی بکر» و «عمر» و «عثمان» و «علی» -رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ- نیز نبودند. اختلاف این طوائف و تفرّق اینها، بعد از سالها از موت صحابه و تابعین و موت فقهاء سَبْعَهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ حادث شده است. و آن سرور فرموده -عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ-: کسی که بعد از من خواهد زیست، اختلاف بسیار خواهد دید. پس لازم گیرید شما سنّت مرا و سنّت خلفاء راشدین مرا. آن را به دندان خود محکم بگیرید و دور دارید خود را از محدثات امور، زیرا که هر بدعت ضلالت است و هرچه بعد از من نو پیدا شود، ردّ است.

پس مذهبی که بعد از زمان آن حضرت و خلفاء راشدین -عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- حادث شود، از حیّز اعتبار ساقط است و شایان اعتبار نیست. شکر این دولت عظمی به جا باید آورد که از کمالِ کرم و فضل، ما را داخل فرقه ناجیه

ساخت، که ایشان اهل سنت و جماعت اند و از فِرَقِ اهل هوا و بدعت نگردانید و به اعتقادات فاسدهٔ ایشان مبتلا نکرد و از آن جماعت نساخت، که بنده را در اخصّ صفات مولیٰ -جَلَّ شَأْنُهُ- شریک گردانند و خالقِ افعال بنده، بنده را گویند و منکر رؤیت اخروی باشند، که سرمایهٔ دولت دنیویّه و اخرویّه است و نفی وجود صفات کامله از واجب تعالیٰ نمایند. و نیز از آن دو طایفه نساخت که به اصحابِ کِرام خیرُ البشر -عَلَيْهِمْ وَصَلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- پیچند و به اکابر دین سوء ظن نمایند و ایشان را مُعادِی یکدیگر تصوّر کنند و به بغض و کینه مبطن متهم سازند.

حضرت حق -سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى- در حقِ این بزرگواران ﴿رَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ * (الفتح: ۲۹) می‌فرماید و این دو طائفه، تکذیبِ کلام حق -جَلَّ وَ عَلا- می‌نمایند و اثباتِ عداوت و بغض و کینه در میان این بزرگواران می‌کنند. الله تعالیٰ اینها را توفیق دهد و به صراطِ مستقیم بینا گرداناد. و نیز از آن جماعت نگردانید که حق را سُبْحَانَهُ جهت و مکان اثبات کنند و جسم و جسمانی انگارند و امارت حدوث و امکان در واجب قدیم جَلَّ سُلْطَانُهُ ثابت گردانند.

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که معلوم ایشان است که سلطان کالروح است و سایر انسان کالجسد. اگر روح صالح است، بدن صالح و اگر روح فاسد است، بدن فاسد است. پس در اصلاح سلطان کوشیدن، در اصلاح جمیع بنی آدم کوشیدن است. و اصلاح، در اظهار کلمهٔ اسلام است، به هر روش که گنجایش وقت باشد و از گذشت کلمهٔ اسلام، از معتقدات اهل سنت و جماعت نیز گاه و بی‌گاه گوش زد باید ساخت و ردّ مذهب مخالف باید نمود. اگر این دولت میسر گردد، وراثتِ عظمیٰ از انبیاء -عَلَيْهِمْ وَصَلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ- به دست آید.

شما را این دولت، مفت به دست آمده است، قدر آن را بدانند. زیاده چه مبالغه نماید. هر چند مبالغه و ابرام اینجا مستحسن است. وَاللهُ سُبْحَانَهُ الْمُوَفِّقُ.

برگزیده‌ای از مکتوبات حضرت شیخ الاسلام أحمد بن یحیی ملقب به

شیخ شرف الدین منیری^[۱] - قَدَّسَ اللَّهُ سِرَّهُ الْعَزِيزَ -

بسم الله الرحمن الرحيم

مکتوب هجدهم

در غلط گاه مردمان

برادر أعز شمس الدین بدانند که بعضی مردمان از سر شبهتی و خیال فاسد از راه افتاده‌اند. گروهی گویند: خدای را -عَزَّ وَجَلَّ- به عبادت ما چه حاجت؟ او از اعمال خلق بی نیازست. طاعت و معصیت نیز بی نیازی او را یکسانست. خویشتن را نرنجانیم.

جواب آن است که این شبهه جهل صرفست. گمان برده است که شریعت خلق را کار از بھر خدای فرموده است و این محال و باطل است، که کار همه خلق برای خویشتن است. و قرآن ازین خبر می‌دهد که (وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ * فاطر: ۱۸) و (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا * فصلت: ۴۶). مثل این مدبر جاهل آنست که بیماری را طبیب پرهیز فرماید، پرهیز نکند و گوید طبیب را از ناپرهیز کردن من چه زیان بود؟ و هر چه زیانکار بود بخورد.

سخن او راست بود ولیکن هلاک شود. طبیب برای آن نگفت تا رضای او

---

(۱) شرف الدین احمد بن یحیی منیری در سال ۷۸۲ هـ. [۱۳۸۰ م.] وفات نمود. در شهر بھار هندوستان زندگی کردند و در هانجا نیز به خاک سپرده شدند. منیر نام روستایی از توابع شهر بھار می‌باشد. شاه عبد الحق دهلوی رحمة الله علیه در کتاب «أخبار الأخیار» سرگذشت و مناقب ایشان را به تفصیل بیان کرده‌اند. شیخ منیری قس سره کتابهایی بسیار ارزشمند و مفید از جمله «ارشاد السالکین» «معدن المعانی» و «مکتوبات» به رشته تحریر درآوردند. مکتوبات ایشان مشتمل بر صد مکتوب می‌باشد که در سال ۷۴۱ هـ. [۱۳۳۹ م.] نوشته شده و در سال ۱۳۲۹ هـ. [۱۹۱۱ م.] در هندوستان به چاپ رسیده است. نسخه خطی آن در استانبول در کتابخانه سلیمانیه موجود است.

نگاه دارد، بلکه راه شفا پیدا کرد. اگر فرمان طبیب به جا آرد شفا یابد وگرنه او هلاک شود و طبیب از آن بی نیاز.

دوم گروهی در فراخ رفتن و از حدّ شرع تجاوز کردن گیرند. اعتماد برین کنند که خدای تعالی کریم است و رحیم، بر ما رحمت کند.

جواب آنست که این سخن درست است و لکن اینجا تلبیس شیطان است، که نادان را از راه ببرد. اما عاقل جواب گوید، چنانکه کریم و رحیم است، شدیدُ الْعِقَاب هم هست. و ما می بینیم که درین جهان بسیار خلق را در رنج و درویشی می دارد. و خزانه بر وی تنگ نهد. و با آنکه کریم است یک دانه گندم نیافریند تا کشاورز رنج بسیار بیند. و هیچ آدمی تندرست نماند تا نان و آب نخورد. و بیمار به نشود تا علاج نکند. پس همچنانکه تندرستی و توانگری را اسباب ساخته است که بی آن حاصل نیاید، کار آخرت نیز همچنین است.

کفر و جهل را زهرِ روح ساخته است و کاهلی را بیماری، که اگر علاج نیاید هلاک بود. و زهر کفر و جهالت را هیچ تریاقی نیست مگر علم و معرفت. و بیماری کاهلی را هیچ علاجی نیست مگر نماز کردن و همه طاعتها بجا آوردن، که هر که زهر خورد و بر رحمت اعتماد کند هلاک شود، و در بیماری گرم انگبین خورد هلاک شود. و بیماری دل از شهوت بود و هر که دل را از شهوت باز ندارد، بر خطر هلاک افتد مگر آنگاه که اعتقاد دارد که معصیت است. و اگر خود آن اعتقاد دارد که این زیانکاری نیست، در خطر هلاک نباشد بلکه هلاک شده باشد؛ چه این کفر بود و کفر زهرِ ایمان است.

و سوم گروه به ریاضت بدنی مشغول شده باشند و پنداشته که مقصود از ریاضت آن است که از شهوت و خشم و صفاتی که در شرع مذموم است، به یکبارگی پاک بشوند. و گمان برده باشند که شرع چنین فرموده است. چون مدتی رنج برند و ریاضت کنند و عاجز آیند از صفات خویش، اعتقاد کرده باشند که این

محال است و شرع چیزی فرموده است که آن ممکن نیست؛ چه آدمی را بران صفات که آفریده‌اند پاک شدن ازو صورت نبندد؛ چنانکه گلیم سیاه را سپید کردن نتوان. پس کاری که محال است بدان مشغول نشویم.

بیت^[۱]:

به آب زمزم و کوثر سفید نتوان کرد * گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه
جواب آنست که جهل و حماقت آنکس است که چنان می‌پندارد که شریعت فرموده است که از شهوت و صفات بشریت پاک می‌باید شد. أصلاً! و این قدر نادانسته باشد که چگونه شریعت چنان فرماید که رسول -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- چنین می‌گوید که: «مَنْ بَشَرَمَ وَ دَر خَشَمَ شَوْم» و اثر خشم بر وی بسیار دیدندی. و خداوند می‌فرماید: (وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ * آل عمران: ۱۳۴) ثنا می‌گوید آنرا که خشم فرو خورد، نه آنرا که خشم ندارد. و چگونه فرماید که شهوت نمی‌باید که حضرت رسالت -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- نه (۹) حرم داشت. و اگر کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آید، که حمیت بر اهل و فرزند و چیرگی در غزای کافران از خشم خیزد و کثرت توالد و تناسل و ابقای نام نیک از شهوت خیزد. و مطلوب پیغمبر آن بوده است، توالد و تناسل.

ولکن فرموده‌اند که این هر دو را زیر دست باید داشت؛ چنانکه در فرمان شرع باشند، مانند اسب در فرمان ریاض و سگ در فرمان صیاد. ولکن سگ باید که معلّم بود و گرنه در صیاد آویزد. و بی اسب نیز صید نتوان کردن، اما باید که ریاضت یافته باشد و گرنه صیاد را بیندازد. پس شهوت و خشم همچو سگ و اسب است. و سعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هر دو؛ اما به شرط آنکه زیر دست باشند. که اگر غالب باشند سبب هلاک بود. پس مقصود از ریاضت آن است که

(۱) حافظ شیرازی قدس سره

تا این هر دو صفت شکسته شوند و زیر دست باشند. و این ممکن است.

چهارم گروهی باشند که به حماقت خود غرّه شوند که کارها به تقدیر افتاده است در ازل. سعید و شقیّ در شکم مادر پدید آمده‌اند. هرگز یکی از حال خود نگردد. پس به عمل چه حاجت است و چه فائده؟

جواب: آن است که چون حضرت رسالت -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- از این حال خبر داد، صحابه گفتند: ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل باز داریم؟ فرمود: **(اعْمَلُوا فِكُلِّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ)** گفت: دست از عمل باز مدارید که اگر شما را در ازل سعادت نهاده‌اند، عمل سعید شما را میسر گردانند. و معنی این آنست که در بستن سعادت و شقاوت به طاعت و معصیت، چون در بستن تندرستی و مرگ است به گرسنگی و نان خوردن. هر که را حکم کرده باشند در ازل که از گرسنگی خواهد مرد، راه نان خوردن بر او بسته گردانند. و هر که را توانگری حکم کرده‌اند، راه دهقانی و بازرگانی بر او گشاده گردانند. و آنرا که حکم کرده‌اند که به مغرب بمیرد، راه مشرق برو بسته گردانند، تا جز آن نرود.

حکایت: وقتی ملک الموت بر سلیمان پیغمبر -عَلَيْهِ السَّلَام- نشسته بود، در مردی تیز می‌نگریست، چنانکه او بترسید. چون ملک الموت برفت، آن مرد از سلیمان پیغمبر -عَلَيْهِ السَّلَام- درخواست تا باد را فرمان دهد که او را به زمین مغرب بُرد از بیم آن نظر. فرمود تا باد او را به زمین مغرب بُرد. چون ملک الموت باز در مجلس سلیمان پیغمبر آمد، پرسید: در آن مرد تیز چرا می‌نگریستی؟ گفت: مرا فرمان بود یک ساعت دیگر او را در مغرب جان بگیرم. او را اینجا دیدم، عجب داشتم که این چون خواهد بود!

پس چون حکم این بود که او را به مغرب جان بگیرند اگر چه یک ساعت بیش نمانده بود، به واسطه خوف تقاضا را برو مسلط کردند و سلیمان را -عَلَيْهِ السَّلَام- مطیع او گردانیدند، تا حکم ازلی برانندند. و سبب آن بود، نه آنکه حکم

بی سبب رانندند. پس کسی را که سعادت حکم کرده‌اند، دل او را روشن گردانند تا ایمان قبول کند، و او را توفیق ریاضت دهند تا صفت مذمومه از خود دفع کند. چنانکه می‌فرماید: (فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ * الْأَنْعَام: ۱۲۵). پس یکی از آن اسباب که خدای تعالی تقدیر کرده است که گروهی را به دوزخ برد، آنست که او را از عمل باز دارد و در دل او اندازد که به عمل حاجت نیست، سعادت و شقاوت ازلی است. این سبب شقاوت است که در ازل ساخته‌اند. چنانکه در ازل کسی را حکم گفته باشند که جاهل باشد. بر دل او غالب گردانند که درجه مقتدائی حکم ازلی است، به تکرار و علم آموختن حاصل نگردد. که اگر حکم کرده بودند، تشریف مقتدائی به سر او افکندندی که هر که طلب علم نکند و رنج نبرد جاهل بماند، تا حکم ازلی وی برانند بدین که در دل وی آن افکنند. و آنرا که از ازل امامی حکم کرده باشند، در دل او افکنند که اگر چه این حکم ازلیست، اما ظاهر کرده‌اند آنچه در ازل است. چنان که نبات گندم حکمیست که در ازل کرده‌اند، لکن سبب او زمین نرم کردنست و تخم افکندن است و آب دادن و هر که را حکم کرده‌اند که از زمین او گندم نروید او را ازین افعال و اسباب باز دارند.

پس ایمان و طاعت و کفر و معصیت با سعادت و شقاوت همچنین است. و باشد که این احمق گوید: ایمان و طاعت و کفر و معصیت با سعادت و شقاوت چه مناسبت دارد؟ و خواهد که به عقل ریزه خود وجه آن بدانند، همچنان باشد که به عقل رکیک خویش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل او نیست. پس معلوم شد که افتادن این قوم محض حماقت است. نه مشکل شدن شبه و حجت. و از عیسی پیغمبر - عَلَيْهِ السَّلَام - منقول است که گفت: از علاج کردن نایبای مادرزاده بلکه از زنده گردانیدن مرده عاجز نیامدم اما از علاج کردن احمق عاجز آمدم.

ای برادر! خطر گاهی داده‌اند آدمی را، که در یک لحظه به درجه جبرئیل و میکائیل رسد، بلکه در گذرد. و در یک لحظه به سگی و خنزیری رسد، بلکه در گذرد. اگر همه بر موجب علم و مقتضای حکمت رود، اینک ملکی از (مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ * یوسف: ۳۱) بشنو و این مثنوی بر خوان: مثنوی:

گر قدمت شد به یقین استوار * گرد ز دربانم از آتش بر آر
و اگر همه بر پی شهوت رود و دل در آشیانه شیاطین بندد، اینک سگی و خنزیری (فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرَكْهُ يَلْهَثْ * الأعراف: ۱۷۶) داغ اوست و این مثنوی نصیب او که گفت بیت:

ای شده خشنود به یکبارگی * چون خر و گاوی به علف خوارگی
به داوود پیغمبر - عَلَيْهِ السَّلَام - وحی آمد: «یا داؤد! کُنْ كَالطَّيْرِ الْخَذِرِ فَلَا تَأْمَنْ وَلَا تَسْتَقِرَّ». و ابله مرغی بود که با قفس تنگ بسازد و دل از روضه حرم پردازد. چنانکه آن مرغک را در قفس کنند، این جانهای لطیف را در قفس کثیف جسم کرده‌اند. و او در هر شبانه‌روزی چندین بار سر از دریچه هر نفسی بیرون کند که کی باشد که بر پرم. چنانکه گفت، مثنوی:

آنکه درین پرده نوائیش هست * خوشتر ازین حجره سرائیش هست

اوج بلندست، در او می پرم * باشد، کز همت خود بگذرم

والسلام.

مکتوب نوزدهم

در مرض ظاهر و باطن

بسم الله الرحمن الرحيم

برادر أعز شمس الدّین - سَلَّمَهُ اللهُ تَعَالَى - به حقیقت بشناسد و به یقین بداند که آدمی را از دو جوهر مختلف پدید آورده‌اند؛ یکی علوی و دیگر سفلی. چنانکه سفلی قابل بیماری‌هاست، علوی نیز قابل بیماری‌هاست. چنانکه این سفلی را طبیبان‌اند تا به واسطهٔ معالجت ایشان، مرض به صحت بدل گردد و از ورطهٔ هلاک نجات یابد، علوی را هم طبیبان‌اند تا به واسطهٔ معالجت ایشان، امراض و علل و علائق و عوائق محسوس و معقول از وی دفع گردد و از محل هلاکت نجات یابد. طبیب علل و امراض جوهر سفلی، حکمائند و طبیب علل و امراض جوهر علوی، انبیائند و بعد ایشان مشائخ که خلفای انبیائند. از اینجاست که «الشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ» است. و چنانکه مریض جوهر سفلی بی‌طبیب حاذق به هلاک نزدیک است، مریض جوهر علوی نیز بی‌پیغمبر و یا بی‌شیخ پخته و راه رفته و خلیفهٔ پیغمبر گشته که (الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ) در حق وی حقیقت شده، به هلاک نزدیکتر است. و در وقت ما بی‌دولتان چنانکه طبیبان جوهر سفلی کم و گم گشتند، طبیبان جوهر علوی نیز کم و گم گشتند. لاجرم جز هلاک شدن، ما بی‌دولتان را دیگر چه بُود. نماند چیزی که از آنجا امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که (لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ * الزمر: ۵۳). اما امیدکاری بی‌تقدیم شرائط و اسباب آن کار، اگر چه در قدرت هست لکن در حکمت نیست. پس ما را خاک بر سر خود می‌باید کرد و مصیبت خود می‌باید داشت. و ازینجا باید شناخت که در دست هیچ کس چیزی نیست مگر غروری و پنداشتی «إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ». و چنان که طبیب، نبض دست بیمار بگیرد تا به واسطهٔ آن بر علت بیمار

واقف گردد و ادویه مختلف و اشربه متنوع براندازد قوت بیمار از داروئی دو درم سنگ و از داروئی سه درم سنگ و از داروئی چهار درم سنگ بگیرد و معجونى سازد، یکی را مباح کند و دیگری را محظور، تا طبیعت به اعتدال باز آید و صحت روی نماید و از هلاک نجات یابد، همچنین چون پیغمبر بر علت عقیدت بیمار باطن وقوف یافت، هر آئینه از احکام و شرائع بر اندازه قبول و استعداد بیمار باطن، گاهی دو رکعت و گاهی سه رکعت و زمانی چهار رکعت، از جمله معجونى سازد. یکی را حلال و دیگری را حرام تا عقیدت های مشوش و هوی های مختلف و امراض متنوع به اعتدال شریعت باز آید و صحت عاجل روی نماید و از خطر هلاک نجات یابد. و اینجا سرى عزیز است به بصیرت ادراک کند.

پس اگر بیمار جوهر سفلى مخالفت طبیب آغاز کند و بر خلاف امر او خورش به کار برد، هر آئینه علت قوی گردد و به هلاک کشد. همچنین بیمار جوهر علوی اگر مخالفت شریعت آغاز کند و بر خلاف امر و نهی او کارها بر دست گیرد، هر آئینه در وی علت ضلالت، هر روزی قویتر گردد و بی شبهت به موت جهالت هلاک گردد. و چون در آخرت زنده شود بیمار بود و درد، بی درمان شده باشد. ابداً و سرمداً در دوزخ همی بود. اگر کار برخلاف این باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهى تجنب نموده باشد، همیشه تندرست زید و هرگز نمیرد «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا يَمُوتُونَ». چون ازین سرا به سرای آخرت نقل کنند «بَلْ يَنْتَقِلُونَ مِنْ دَارٍ إِلَى دَارٍ» کامل العقل صحیح البدن قوی الجوارح باشد و حقوق خود را از غذاهای روحانی به کمال استیفا کند و در آخرت قَرُوحٌ وَ رِجَانٌ مُحَلَّدًا وَ مُؤَبَّدًا در جنت همی بود.

از اینجا مقرر گشت چنانکه طبیب تنها [بدن] حکمائند و طبیب دها انبیاءند و بعد ایشان خلفاء ایشان، اکنون که بی دولتی مادرزاد فرو برد و إدبار اصلی غرق کرد و دریافت پیغمبر ممکن نه، که آن در بسته شد، و ادراک خلیفه پیغمبر میسر

نه، که ایشان در عالم کم شدند و گم گشتند، ادبار ما اقبال ایشان را کجا دریابد و این شقاوت و بی دولتی ما بر در سعادت و آستانه دولت ایشان کجا رسد. این در نیز بسته شد در حقّ ما. بر جان خسرو رحمت باد که گفت: **بیت فرد:**

در مجلس وصالت دریا کشند مستان * چون دور خسرو آمد می در سبّو نماند
اینجا نمانده ما مشتی معلولان و مریضان را و خاکساران را و مُدبّران را، مگر
آنکه کتب ایشان که عقائد و معاملات ایشان در او مکتوب است و روش و طریق
ایشان در مسطور، چنگ بدان ز نیم و امام و مقتدای خود سازیم، تا اگر خورشید
دولت از ما بی دولتان فرو شد، باری چراغی بود «و هذا کثیرٌ منّا». اینست که
گفت: **بیت فرد:**

از بخت بدم اگر فرو شد خورشید * از نور رُخت مها چراغی گیرم
و اگر نعوذُ بالله این در هم بسته شود، وانگه چه من و چه تو و چه فرعون و
چه غمّود و چه أبولهب و أبوجهل با این همه نومیدی، روی نه، چه گنی، خونی
می خور و جانی میگن و دست و پای میزن و فریادی و شوری پیش نه، که بادِ
لطف، افتادگان را می طلبد تا برگردد. هفتصد هزار سال سالکان مملکت، سجّاده
طاعت در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر مصلاّی حرمت
تکیه زده، که کار ما داریم. ناگاه بادِ لطف وزید. آب و خاک را که در زیر اقدام
افتاده بود، برانگیخت و گفت: (إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً * البقرة: ۳۰) تا
هیچ مطیعی به طاعت خود ننازد و هیچ مُفلسی و افتاده‌ای نومید نگردد. و در
سحره فرعون نگر! چون عنایت سابق بود، بادِ لطف وزید، ندید که جادوگرانند یا
کار ایشان سحر و اباطیل است. درعین ساحری و جادویی بر تخت توحید نشاند و
تاج معرفت بر سر ایشان نهاد. و عجائب قدرت به جهانیان نمود؛ که چون افتاده‌ای
را بگیریم، ننگریم که او کیست، و چون سرافراشته‌ای را در افکنیم نه بینیم که او
کیست و کار او چیست والسلام.

مکتوب شصت و هشتم

در معاد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برادر اعزّ شمس الدّین - اَرْشَدَهُ اللهُ طَرِيقَ السَّعَادَةِ - بداند که روندگان راه معاد دو طایفه‌اند: سَعْدًا و اَشْقِیًّا. و هر دو طایفه را قدّمی است که بدان قدم می‌روند و جاده‌ایست که بدان جاده سیر می‌کنند. و هر یکی را معادِیست که به روش خود بدان معاد می‌رسند.

پس بدانکه سعدا نیز دو طایفه‌اند: خواص و عوام. عوام به قدم مخالفت نفس و هواء و ترک لذّات و شَهَوَات، بر جاده طاعات و فرمان شریعت و به متابعت سنت، به میعاد بهشت و درجات آن می‌رسند. و خواص به قدم (يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ * المائدة: ۵۴) بر جاده طریقت به میعاد (إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ * القمر: ۵۴) می‌رسند و در مقام عنایت (فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ * القمر: ۵۵) فرود می‌آیند. بیت:

مُنْكَرِ چه شوی ز حالِ درویشان * نی هرچه ترا نیست کسی را نبود
و اشقیا نیز دو طایفه‌اند: یکی شقی، دوم اشقی. شقی بعضی عاصیان امت‌اند که بر موافقت هواء نفس ثابت شده‌اند و بر مخالفت فرمان خدای مُصِر مانده‌اند. و به قدم استیفاء لذّات و شهوات نفسانی و حیوانی مشغول شده‌اند. بر جاده عاصیان به درکات دوزخ می‌رسند.

و اشقی صفت کافرانست که به کلّی روی به طلب دنیا و تمتّعات آن آورده‌اند. و همگی همّت بر استیفاء لذّت و شهوات نفسانی و حیوانی مشغول شده‌اند. و پشت بر کار دین و آخرت آورده‌اند و نعیم باقی را در نعیم فانی باخته. دنیا به تمام در دست نیامده و آخرت از دست رفته (وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا

ثَوْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ * (الشوری: ۲۰). و این طایفه که شقی اند ایشان نصیبی از ایمان دارند که بدان دولت که اقرار به زبان می کنند اگر چه معامله عملی ارکان به جای نیارند، هر آینه به وعید خداوند تعالی در دوزخ روند و اَلَمْ عذاب بچشند، اما امید است که از برکت آن که به زبان اقرار می کردند، عاقبت خلاص یابند. در حدیث صحیح است که: جمعی از دوزخ بیرون آرند. چون انگشت، سوخته شده. پس در نهر الحیوة فرو برند. گوشت و پوست برایشان برآید. از آنجا برآرند. رویهای ایشان چون ماه شود. بر پیشانی ایشان بنوشته که «هُؤُلَاءِ عِتْقَاءُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ» اینها آزادکردگان خداوند تعالی اند. اما اشقی در دوزخ مُؤَبَّد و مُخَلَّد بمانند که در ایشان از نور کلمه «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» که بدان خلاص است، هیچ نَبُود. خلود و اَبَد اینها را باشد. و هر طائفه را در دوزخ و درکات آن مقامی باشد با تفاوت از یک دیگر. چنانکه فرمود در حق منافقان (إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ * النساء: ۱۴۵).

کفر تا کفر متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است، که هر یکی را روشی و معادی معین است. و کافران مقلد هستند و محقق هستند. و چنانکه ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد، همچنین عذاب کافر محقق زیاده تر باشد از عذاب کافر مقلد. و کفر تقلیدی آنست که از مادر و پدر یافته اند که (إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ * الزخرف: ۲۳) هرچه از مادر و پدر و شهر و ولایت دیدند، همان کردند. ایشان در درکه اولین دوزخ باشند. و کفر تحقیقی آنست که آنچه از مادر و پدر دیدند و یافتند، بدان قناعت نکنند. جهد کنند و رنج برند و به طلب دلیل برخیزند و عمرها در تحصیل علوم آن کفر به سربرند. و کتب تکرار کنند و به ریاضت و مجاهدت آن علوم مشغول شوند. و در تصفیة نفس بکوشند از بھر تفکر در ادله و براهین عقلی، تا شبهت ها بدست آرند، که بدان نفی صانع کنند، یا اثبات صانع ناقص کنند. و گویند که صانع مختار نیست و گویند به

جزئیات عالم نیست. و مانند این کفرها بسیار است، که هر طائفه گفته است و شیطان در دل و نظر ایشان بیاراسته است.

و دعوا همی کنند و گویند: هر که نه درین علم و نه دراین اعتقاد است وی ناقص است در علم و معرفت. تا به حدی که گویند: انبیا حکما بوده‌اند و هرچه گفته‌اند از حکمت خود گفته‌اند. هم از این جنس خیالات فاسد و شبهات انگیزند. و به تحصیل این علوم فتنه انگیز و هلاک کننده مشغول گردند. و آنرا علم اصول دین نام کنند تا کسی بر خُبث عقیدت ایشان واقف نشود. و بی بصیرتان از آن کفرها به تقلید قبول کنند و به کلی از دائرة اسلام بیرون روند. اینچنین آفتها بسیار است نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهَا.

ای برادر اگر عاصیانرا طاعت نیست، معصیت است. در تحت آن سرّی دان. خواجه یحیی معاذ رازی -رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ- گفتی: «لَوْلَا أَنَّ الْعَفْوَ مِنْ أَحَبِّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ، لَمَا ابْتَلَى [آدم] بِالذَّنْبِ^[۱] [وَهُوَ] أَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَيْهِ». اگر نبودی که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست‌تر بودی، آدم را -عَلَيْهِ السَّلَام- بخوردن گندم مبتلا نکردی. آن غلام که خاصّه سلطان است، بر کرانه بساط ایستد. و ندما و ارکان دولت، گرد بر گرد تخت بنشینند. لکن در بُعد آن غلام، صد هزار لطیفه تعبیه [مخفی] بُود، که در قُرب آن ندیم و ارکان دولت نیست. آن نه بُعد اذلال است، آن بُعد دلال است. صد هزار اسرار قُرب، در بُعد ظواهر تعبیه کنند و صد هزار اسرار بُعد، در قُرب ظواهر تعبیه کنند. تا حیرت بر حیرت زیاده گردد. شاخ می‌بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسا. عمر -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- می‌آمد، تیغ در

(۱) اصلی مهم از اصول اعتقادی اهل سنت و جماعت، مسأله عصمت انبیاء است -صَلَوَاتُ اللهِ تَعَالَى وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ-. یعنی ایشان از انجام دادن گناهان کوچک و بزرگ معصوم می‌باشند و هرگز مرتکب آن نمی‌شوند. بر اساس این اصل، مقصود از کلمه «ذنب» در اینجا زَلّه می‌باشد. برای کسب معلومات بیشتر، به اصل چهارم «وَرُشْدِهِ» از این کتاب و مکتوبات امام ربانی جلد ۲ مکتوب ۴۴ مراجعه نمایید.

حمائل کرده و از غیب ندا می‌آمد «طَرِّقُوا لِعَبْدِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» حیرت در حیرت
است. عارفی گفته است:
قصیده^[۱]:

ایز آب زندگانی، آتشی افروخته * و اندر او ایمان و کفر عاشقان را سوخته
ای تف عشقت به يك ساعت به چاه انداخته * هرچه در صدسال عقل ما ز جان اندوخته
گه به قهر از جزع مشکین تیغها افراخته * گه به لطف از لعل نوشین شمعها افروخته
تمامی کتب علمای اهل سنت به زبانهای گوناگون که توسط کتابخانه و
نشریات (حقیقت کتاب اوی) به طبع رسیده است را می توانید از آدرس اینترنتی
www.hakikatkitabevi.net به صورت رایگان دانلود کنید.

---

(۱) دیوان اشعار شیخ سنائی قدس سره

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم [من تمسك بسنتي عند فساد أمتي فله أجر مائة شهيد] (الحديقة ص: ١٠٨، البريقة ص: ١٠٦، المعلومات ص: ١٥٤) ان الغاية من السنة في الحديث الشريف المذكور هي فرقة أهل السنة ويقال لعالم من علماء احدى المذاهب الأربعة (عالم أهل السنة) وقال الإمام الرباني قدس سره في المكتوب الخامس والخمسين من المجلد الثاني من مکتوباته (إن أفضل العلماء الذين اتبعوا السنة هو الإمام الأعظم أبو حنيفة وبركة الورع والتقوى وبدولة متابعة السنة قد نال في الإجتهد والإستنباط درجة عليا بحيث يعجز الآخرون عن فهمه فالإمام الشافعي وجد نبذة من دقة فقاھته عليهما الرضوان حيث قال (الفقهاء كلهم عيال لأبي حنيفة) وإن أغلب المسلمين على نهجه ومذهبه.

تنبيه: إنّ كلاً من المبشرين المسيحيين في سعي مستميت لنشر المسيحية واليهود لنشر الشرائع اليهودية الفاسدة الواردة في التلمود ودار نشر الحقيقة في استانبول يسعى ويجتهد لنشر الدعوة الإسلامية الحنيفة أما الماسونيون ففي بذل لكل مساعيهم لإخماء الأديان كافة فالليب المنصف الواعي يدرك حقائق الأمور ويمد يد العون لمن يسعى ويجتهد لنشر الدين الحق من بين هؤلاء وبذلك يؤدي سعيه هذا إلى إنالة الكثير من الناس السعادة في الدارين وينجيهم من الشقاء.

المسلمون على ثلاثة فرق في العالم اليوم، الأول هم المسلمون الحق المتبعون سبل الصحابة الكرام ويوصفون بـ(أهل السنة) و (الفرقة الناجية) والثاني هم المعروفون بعداوتهم للصحابة الكرام وهؤلاء يوصفون بـ(الشّيعية) و (الفرقة الضالة).

أمّا الثالث فهم المعادون لأهل السنّة والشّيعية معا ويسمون بـ(الوهابيين) و (النجديين) لظهورهم أول مرة في جزيرة العرب (النجد) وتسمى هذه الفرقة بـ(الفرقة الملعونة) لأنّ الرسول عليه وعلى آله وصحبه الصلاة والسلام قد دعا بلعنة الله على من كفر المسلمين وإنّ مفرّق المسلمين إلى هذه الفرق الثلاثة هم اليهود والإنكليز

وعلى المؤمنين جميعاً أن يكثروا كلمة التوحيد (لا اله إلاّ الله محمّد رسول الله) والإستغفار تركية للنفس وتصفية للقلب.

فهرست کتاب

الموضوع	رقم الصفحة
مقدمه	۳
۱ - پیش گفتار	۱۰
۲ - اعتقادنامه	۱۹
افتتاح کلام	۲۰
۳ - ارکان اسلام	۲۴
۴ - ارکان ایمان	۳۴
اصل اول بِاللّٰهِ	۳۶
اشارت به حیات	۴۳
اشارت به علم	۴۳
اشارت بارادت	۴۳
اشارت به قدرت	۴۳
اشارت به سمع و بصر	۴۴
اشارت به کلام	۴۴
اصل دوم وَمَلَائِكَتِهِ	۴۵
اصل سوم وَكُتُبِهِ	۴۸
اصل چهارم وَرُسُلِهِ	۵۳
اصل پنجم وَالْيَوْمِ الْآخِرِ	۹۳
اصل ششم وَالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ	۹۸
مکتوب شصت و هفت (۶۷)	۱۰۷
برگزیده‌ای از مکتوبات حضرت شیخ الاسلام شیخ شرف الدین منیری	۱۲۵
مکتوب هجدهم در غلط گاه مردمان	۱۲۵
مکتوب نوزدهم در مرض ظاهر و باطن	۱۳۱
مکتوب شصت و هشتم در معاد	۱۳۴

دُعَاءُ التَّوْحِيدِ

يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا عَفُوُّ يَا كَرِيمُ
فَاعْفُ عَنِّي وَارْحَمْنِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ اللَّهُمَّ
اغْفِرْ لِي وَلِأَبَائِي وَأُمَمَاتِي وَلِأَبَائِهِمْ وَأُمَمَاتِهِمْ زَوْجَتِي وَلِأَجْدَادِي وَجَدَّاتِي وَلِأَبْنَائِي
وَبَنَاتِي وَلِإِخْوَتِي وَأَخَوَاتِي وَلِأَعْمَامِي وَعَمَّاتِي وَلِأَخْوَالِي وَخَالَاتِي وَلِأَسْتَاذِي عَبْدُ
الْحَكِيمِ الْأَرْوَاسِي وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ «رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى
عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ» بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

دُعَاءُ الْإِسْتِغْفَارِ

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ

إن ناشر كتب -دار الحقيقة للنشر والطباعة- هو المرحوم حسين
حلمي ايشيق عليه الرحمة والرضوان المتولد عام ١٣٢٩ هـ. [١٩١١ م] بمنطقة -
أيوب سلطان إستانبول- وأعداد الكتب التي نشرها ثلاث وستون مصنفا من
العربية وأربع وعشرون مصنفا من الفارسية وثلاث مصنفات أوردية وأربع عشرة من
التركية ومقدار الكتب التي أمر بترجمتها من هذه الكتب إلى لغات فرنسية وألمانية
وإنجليزية وروسية وإلى لغات أخر بلغت مائة وتسعة وأربعين كتابا وجميع هذه
الكتب طبعت في -دار الحقيقة للنشر والطباعة- وكان المرحوم عالما طاهرا تقيا
صالحا وتابعا لمشيئة الله وقد تتلمذ للعلامة الحبر البحر الفهامة الولي الكامل
المكمل ذي المعارف والخوارق والكرامات عالي النسب السيد عبد الحكيم
الارواسي عليه رحمة البارئ وأخذ منه وظهر كعالم إسلامي فاضل وكامل مكمل
وقد لى نداء ربه المتعال وتوفي ليلة ٢٥ على ٢٦/١٠/٢٠٠١ (الثامن على التاسع
من شهر شعبان المعظم سنة إثنيتين وعشرين وأربعمائة وألف من الهجرة النبوية)
ودفن في محل ولادته بمقبرة أيوب سلطان تغمدته الله برحمته الواسعة واسكنه فسيح
جناته آمين

اسماء الكتب العربية التي نشرتها مكتبة الحقيقة

عدد صفحاتها

اسماء الكتب

- ١ - جزء عم من القرآن الكريم ٣٢
- ٢ - حاشية شيخ زاده على تفسير القاضى البضاوى (الجزء الاول) ٦٠٤
- ٣ - حاشية شيخ زاده على تفسير القاضى البضاوى (الجزء الثانى) ٤٦٢
- ٤ - حاشية شيخ زاده على تفسير القاضى البضاوى (الجزء الثالث) ٦٢٤
- ٥ - حاشية شيخ زاده على تفسير القاضى البضاوى (الجزء الرابع) ٦٢٤
- ٦ - الايمان والاسلام ويليهِ السلفيون ١٢٨
- ٧ - نخبه الآلى لشرح بدء الامالى ١٩٢
- ٨ - الحديقة الندية شرح الطريقة المحمدية (الجزء الاول) ٥٩٢
- ٩ - علماء المسلمين وجهلة الوهابيين ويليهِ شواهد الحق ويليهِما العقائد النسفية ويليهِما تحقيق الرابطة ٢٢٤
- ١٠ - فتاوى الحرمين برجف ندوة المين ويليهِ الدرة المضئقة ٩٦
- ١١ - هدية المهديين ويليهِ المتنبي القادىاني ويليهِما الجماعة التبليغية ١٩٢
- ١٢ - المنقذ عن الضلال ويليهِ الجمام العوام عن علم الكلام ويليهِما تحفة الارب ٢٥٦
- ١٣ - المنتخبات من المكتوبات للامام الربانى ٤٨٠
- ١٤ - مختصر (التحفة الاثنى عشرية) ٣٥٢
- ١٥ - الناهية عن طعن امير المؤمنين معاوية ويليهِ الذب عن الصحابة ويليهِما الاساليب البديعة ويليهِما الحجج القطعية ورسالة رد روافض ٢٨٨
- ١٦ - خلاصة التحقيق في بيان حكم التقليد والتلفيق ويليهِ الحديقة الندية ٥١٢
- ١٧ - المنحة الوهبية في رد الوهابية ويليهِ اشد الجهاد ويليهِما الرد على محمود الآلوسى ويليهِما كشف النور ١٩٢
- ١٨ - البصائر لمنكري التوسل باهل المقابر ويليهِ غوث العباد ٤١٦
- ١٩ - فتنة الوهابية والصواعق الالهية وسيف الجبار والرد على سيد قطب ٢٥٦
- ٢٠ - تطهير الفؤاد ويليهِ شفاء السقام ٢٥٦
- ٢١ - الفجر الصادق في الرد على منكري التوسل والكرامات والخوارق ويليهِ ضياء الصدور ويليهِما الرد على الوهابية ١٢٨

- ٢٢ - الحبل المتين في اتباع السلف الصالحين ويليهِ العقود الدرية ويليهِما هداية الموفقين ١٣٦
- ٢٣ - خلاصة الكلام في بيان امراء البلد الحرام (من الجزء الثاني) ويليهِ ارشاد الحيارى في تحذير المسلمين من مدارس النصارى ويليهِما نبذة من الفتاوى الحديثة ٢٨٨
- ٢٤ - التوسل بالنبي وبالصالحين ويليهِ التوسل للشيخ محمد عبد القيوم القادري ٣٣٦
- ٢٥ - الدرر السنية في الرد على الوهابية ويليهِ نور اليقين في مبحث التلقين ٢٢٤
- ٢٦ - سبيل النجاة عن بدعة اهل الزيغ والضلالة ويليهِ كف الرعاع عن المحرمات ويليهِما الاعلام بقواطع الاسلام ٢٨٨
- ٢٧ - الانصاف ويليهِ عقد الجيد ويليهِما مقياس القياس والمسائل المنتخبة ٢٤٠
- ٢٨ - المستند المعتمد بناء نجاة الابد ١٦٠
- ٢٩ - الاستاذ المودودي ويليهِ كشف الشبهة عن الجماعة التبليغية ١٤٤
- ٣٠ - كتاب الايمان (من رد المحتار) ٦٥٦
- ٣١ - الفقه على المذاهب الاربعة (الجزء الاول) ٣٥٢
- ٣٢ - الفقه على المذاهب الاربعة (الجزء الثاني) ٣٣٦
- ٣٣ - الفقه على المذاهب الاربعة (الجزء الثالث) ٣٨٤
- ٣٤ - الادلة القواطع على الزام العربية في التواضع ويليهِ فتاوى علماء الهند على منع الخطبة بغير العربية ويليهِما الحظر والاباحة من الدر المختار ١٢٠
- ٣٥ - البريقة شرح الطريقة (الجزء الاول) ٦٠٨
- ٣٦ - البريقة شرح الطريقة ويليهِ منهل الواردين في مسائل الحيض (الجزء الثاني) ٣٣٦
- ٣٧ - البهجة السنية في آداب الطريقة ويليهِ ارغام المريد ٢٥٦
- ٣٨ - السعادة الابدية في ما جاء به النقشبندية ويليهِ الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية ويليهِما الرد على النصارى والرد على الوهابية ١٧٦
- ٣٩ - مفتاح الفلاح ويليهِ خطبة عيد الفطر ويليهِما لزوم اتباع مذاهب الائمة ١٩٢
- ٤٠ - مفاتيح الجنان شرح شرعة الاسلام ٦٨٨
- ٤١ - الانوار المحمدية من المواهب اللدنية (الجزء الاول) ٤٤٨
- ٤٢ - حجة الله على العالمين في معجزات سيد المرسلين ويليهِ مسألة التوسل ٢٨٨
- ٤٣ - اثبات النبوة ويليهِ الدولة المكية بالمادة الغيبية ١٢٨

- ٤٤ - النعمة الكبرى على العالم في مولد سيد ولد آدم ويليهِ نبذة من الفتاوى الحديثية ويليهِما كتاب جواهر البحار ٣٢٠
- ٤٥ - تسهيل المنافع وبهامشه الطب النبوي ويليهِ شرح الزرقاني على المواهب اللدنية ويليهِما فوائد عثمانية ويليهِها خزينة المعارف ٦٢٤
- ٤٦ - الدولة العثمانية من كتاب الفتوحات الاسلامية ويليهِ المسلمون المعاصرون ٢٧٢
- ٤٧ - كتاب الصلاة ويليهِ مواقيت الصلاة ويليهِما اهمية الحجاب الشرعي ١٦٠
- ٤٨ - الصرف والنحو العربي وعوامل والكافية لابن الحاجب ١٧٦
- ٤٩ - الصواعق المحرقة في الرد على اهل البدع والزندقة ويليهِ تطهير الجنان واللسان ٤٨٠
- ٥٠ - الحقائق الاسلامية في الرد على المزايم الوهابية ١١٢
- ٥١ - نور الاسلام تأليف الشيخ عبد الكريم محمد المدرس البغدادي ١٩٢
- ٥٢ - الصراط المستقيم في رد النصارى ويليهِ السيف الصقيل ويليهِما القول الثبت ويليهِها خلاصة الكلام للنبهاني ١٢٨
- ٥٣ - الرد الجميل في رد النصارى ويليهِ ايها الولد للغزالي ٢٢٤
- ٥٤ - طريق النجاة ويليهِ المكتوبات المنتخبة لمحمد معصوم الفاروقي ١٧٦
- ٥٥ - القول الفصل شرح الفقه الاكبر للامام الاعظم ابي حنيفة ٤٤٨
- ٥٦ - جالية الاكدار والسيف البتار (ملولانا خالد البغدادي) ١٢٨
- ٥٧ - اعترافات الجاسوس الانكليزي ١٢٨
- ٥٨ - غاية التحقيق ونهاية التدقيق للشيخ السندی ١١٢
- ٥٩ - المعلومات النافعة لأحمد جودت باشا ٥٢٨
- ٦٠ - مصباح الانام وجلاء الظلام في رد شبه البدعي النجدي ويليهِ رسالة فيما يتعلق بادلة جواز التوسل بالنبي وزيارته صلى الله عليه وسلم ٢٢٤
- ٦١ - ابتغاء الوصول لحب الله بمدح الرسول ويليهِ البنيان المرصوص ويليهِما نقيب الشتي ٢٤٠
- ٦٢ - الإسلام وسائر الأديان ٣٣٦
- ٦٣ - مختصر تذكرة القرطبي للأستاذ عبد الوهاب الشعراني ويليهِ قرّة العيون للسمرقندي ٣٥٢

اسماء الكتب الفارسية التي نشرتها مكتبة الحقيقة

عدد صفحاتها

اسماء الكتب

- ۱ - مکتوبات امام رباني (دفتر اول) ۶۷۲
- ۲ - مکتوبات امام رباني (دفتر دوم وسوم) ۶۰۸
- ۳ - منتخبات از مکتوبات امام رباني ۴۱۶
- ۴ - منتخبات از مکتوبات معصومية ويليہ مسلك مجدد الف ثاني (با ترجمه اردو) ۴۳۲
- ۵ - مبدأ ومعاد ويليہ تأييد اهل سنت (امام رباني) ۱۵۶
- ۶ - كيميائي سعادت (امام غزالي) ۶۸۸
- ۷ - رياض الناصحين ۳۸۴
- ۸ - مكاتيب شريفه (حضرت عبد الله دهلوي) ويليہ المجد الثالث ويليہما نامهای خالد بغدادی ۲۸۸
- ۹ - در المعارف (ملفوظات حضرت عبد الله دهلوي) ۱۶۰
- ۱۰ - رد وهابي ويليہ سيف الابرار المسلول على الفجار ۱۴۴
- ۱۱ - الاصول الاربعة في ترديد الوهابية ۱۲۸
- ۱۲ - زبدة المقامات (بركات احمدية) ۴۲۴
- ۱۳ - مفتاح النجاة لاحمد نامقي جامي ويليہ نصايح عبد الله انصاري ۱۲۸
- ۱۴ - ميزان الموازين في امر الدين (در رد نصارى) ۳۰۴
- ۱۵ - مقامات مظهرية ويليہ هو الغني ۲۰۸
- ۱۶ - مناهج العباد الى المعاد ويليہ عمدة الاسلام ۳۲۰
- ۱۷ - تحفه اثني عشرية (عبد العزيز دهلوي) ۸۱۶
- ۱۸ - المعتمد في المعتقد (رساله توريشتي) ۲۸۸
- ۱۹ - حقوق الاسلام ويليہ مالا يبد منه ويليہما تذكرة الموتى والقبور ۲۷۲
- ۲۰ - مسموعات قاضي محمد زاهد از حضرت عبيد الله احرار ۱۹۲
- ۲۱ - ترغيب الصلاة ۲۸۸
- ۲۲ - أنيس الطالبين وعدة السالكين ۲۰۸
- ۲۳ - شواهد النبوة ۳۰۴
- ۲۴ - عمدة المقامات ۴۸۰
- ۲۵ - اعترافات جاسوس انگليسي به لغة فارسي ودشمنی انگليسيها به اسلام ۱۶۰

الكتب العربية مع الاردوية والفارسية مع الاردوية والاردية

- ۱ - المدارج السنية في الرد على الوهابية ويليہ العقائد الصحيحة في ترديد الوهابية النجدية ۱۹۲
- ۲ - عقائد نظاميه (فارسي مع اردو) مع شرح قصيدة بدء الامالي ويليہ احكام سماع از كيميائي سعادت ويليہما ذكر ائمه از تذكرة الاولياء ويليہما مناقب ائمه اربعة ۱۶۰
- ۳ - الخيرات الحسان (اردو) (احمد ابن حجر مكي) ۲۲۴
- ۴ - هر كس كيلے لازم ايمان مولانا خالد بغدادی ۱۴۴
- ۵ - اعترافات جاسوس انگليسي به لغة اردو ودشمنی انگليسيها به اسلام ۱۶۰